

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Orální historie – soudobé dějiny

Bc. Magdaléna Volfová Žáková

**Reflexe vztahu armády a civilního obyvatelstva
na příkladu vojenské posádky Holýšov**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Hlaváček, Ph.D.

Praha 2022

Obsah

1. Úvod	8
2. Metodologie a prameny	10
2.1. Výzkumný projekt.....	10
2.2. Archivní prameny - archivní materiály, kroniky, dobová periodika	11
2.3. Sekundární literatura.....	13
2.4. Orální historie a její význam ve výzkumu soudobých dějin.....	15
2.5. Technika sběru dat	16
2.6. Výběr a kontaktování pamětníků	17
2.7. Realizace rozhovorů	19
2.8. Zpracování rozhovorů.....	21
2.9. Etika a legislativa v orální historii	22
2.10. Osoba badatele ve výzkumu – mezi objektivitou a subjektivitou	23
3. Historický kontext	24
3.1. Přisahám věrnost pracujícímu lidu vedenému KSČ aneb ČSLA v dobách normalizace	24
3.2. Vznik a historie města Holýšov a místní vojenské posádky.....	31
4. Reflexe vztahu armády a civilního obyvatelstva	36
4.1. Mýty versus fakta	36
4.2. „Chceš být? Přidej se k nám!“	38
4.3. „S vrahama netančím!“	41
4.4. „Důstojnické paničky“	46
4.5. „Postaveno v akci Z“	49
4.6. Mimořádné události	51
4.7. Kultura a sport.....	55
4.8. Listopad 1989 ve stínu KSČ.....	59
4.9. Konec vojenské posádky v Holýšově – radost nebo rozčarování?	66
4.10. ČSLA versus Armáda ČR.....	71
5. Závěr	74
6. Seznam použitých zkratk	81
7. Seznam použité literatury a dalších pramenů	82
7.1. Rozhovory.....	82
7.2. Archivní prameny	83
7.3. Knihy, články a kroniky	83
7.4. Internetové zdroje.....	86
7.5. Filmy a seriály	87
8. Přílohy	88

8.1. Fotografie	88
8.2. Dokumenty, mapy	94

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20. prosince 2021

Magdaléna Volfová Žáková

Poděkování

Mé poděkování patří především panu Mgr. Jiřímu Hlaváčkovi, Ph.D., za ochotu, vstřícnost, otevřenost a cenné rady, které mi poskytl při vzniku této diplomové práce.

Ráda bych také poděkovala všem svým narátorům, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout.

Můj dík patří rovněž mým blízkým a rodině za podporu a bezmeznou trpělivost.

Abstrakt

Diplomová práce se zaměřuje na reflexi přítomnosti vojenské posádky v každodenním životě obyvatel obce Holýšov v časovém záběru od 80. let minulého století do konce působení armády v obci (1997). Práce se zabývá jednak strukturálním složením posádky ve zkoumaném období, významnými událostmi, které se k jejímu působení váží, nicméně těžiště práce leží v analýze vzájemného vztahu armády k obyvatelstvu obce a k její samosprávě. Výzkum je založen na orálně-historických rozhovorech s vojáky z povolání, vojáky základní služby, civilními zaměstnanci armády a místním obyvatelstvem.

Klíčová slova

Vojenská posádka, každodenní život, ČSLA, normalizace, metoda orální historie.

Abstract

The thesis focuses on the reflection of the presence of the military garrison in the everyday life of the inhabitants of Holýšov in the time span from the 1980s to the end of the army's presence in the town (1997). The thesis deals both with the structural composition of the garrison in the period under study and with the significant events related to its presence, but the focus of the thesis lies in the analysis of the mutual relationship of the army with the population of the town and with its self-government. The research is based on oral history interviews with conscripted soldiers, basic service soldiers, civilian employees of the army and the local population.

Key words:

Military garrison, everyday life, Czechoslovak People's Army, normalization period, methods of oral history.

1. Úvod

K tématu diplomové práce *Vztah armády a civilního obyvatelstva na příkladu vojenské posádky Holýšov* mě přivedlo několik okolností. Při úvahách nad tématem práce jsem si stanovila jasný cíl, a sice napsat práci, která by se obsahově týkala města Holýšov a byla alespoň malou dílčí sondou do historie města, ve kterém téměř po celý svůj život žiji. Ani časové vymezení práce, tedy období tzv. normalizace, nebylo vybráno bez rozmyslu, neboť jsem sama konec tohoto období zažila, byť v dětském věku. Jelikož město v době normalizace mělo dvě významné dominanty – průmyslový závod LIAZ a vojenskou posádku, zaměřila jsem svůj zájem na tyto dvě instituce. Při pátrání v publikacích, ale i diplomových či bakalářských pracích jsem zjistila, že téma průmyslového závodu LIAZ bylo již několikrát velmi důkladně zpracováno. Volba tedy logicky padla na vojenskou posádku Holýšov. Dalším výrazným motivem pro rozhodnutí věnovat se právě této tematice byla kniha Jiřího Hlaváčka *Vzestup a pád ČSLA?*¹, která mi byla velkou inspirací, pomocí a zdrojem zásadních informací. V neposlední řadě mé rozhodnutí pro „vojáky“ ovlivnila ještě jedna věc. Dávno před tím, než jsem vůbec tušila, že budu někdy nějakou diplomovou práci psát, jsem se mnohokrát pozastavila nad tím, že pokud se sejdou více jak dva muži a je jedno, jestli se znají léta, nebo se setkají poprvé, téměř vždy postupem času v konverzaci dojde na historiky spjaté se základní vojenskou službou, s „lampasáky“, „důstojnickými paničkami“ a „politrukami“. Mnohokrát jsem tuto situaci zažila ve společnosti svého otce, ale i svých vrstevníků, kteří ještě základní službu, sice již ve zkrácené roční verzi, absolvovali. Už tenkrát jsem si začala klást otázku, jak věc tak rozporuplná, mohla zanechat v aktérech tak hluboké vzpomínky, a to ještě převážně pozitivní. Když tedy mé úvahy nad tématem diplomové práce dostaly jasné obrysy vojenské tematiky, uvědomila jsem si, že by bylo zajímavé zkoumat tuto problematiku nikoliv skrze pohled vojenský, tedy historii vojenské posádky jako takové, ale prostřednictvím životních příběhů lidí, které okolnosti přivedly k tomu, že žili svůj každodenní život na stejném místě, ve stejné době, ale dělila je od sebe jakási možná pomyslná, možná skutečná zeď, kterou mezi ně vystavěla ČSLA, později ČSA. Byli to „obyčejní“ lidé žijící v Holýšově a vojáci z povolání, kteří sloužili ve zkoumaném období, tedy v období normalizace u některého ze čtyř pluků tvořících vojenskou posádku Holýšov. Slovo obyčejní jsem v předchozí větě záměrně dala

¹ HLAVÁČEK, Jiří. *Vzestup a pád ČSLA?: vojenská profese v kolektivní paměti důstojnického sboru : (1960-1970)*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-4411-0.

do uvozovek, protože orální historie, jejíž metoda během této práce byla využívána, považuje každého člověka a jeho životní příběh za jedinečný a oproti klasickým „velkým“ dějinám právě tyto příběhy „obyčejných lidí“ staví na pomyslný piedestal.

A poslední významný okamžik, jenž ovlivnil směr, kterým se moje diplomová práce bude ubírat, byl neformální rozhovor s bývalým vojákem z povolání, který práci v armádě zasvětil celý život. Jelikož tohoto narátora osobně znám a vím, že je to velmi slušný člověk mající pevné morální zásady, zamrzelo mě, že jeho vyprávění prostupoval velký smutek na tím, jak byla armáda a vojáci z povolání za dob normalizace podle jeho názoru vnímáni. Jelikož však narátor později vážně onemocněl a následně zemřel, oficiální rozhovor s ním nebyl realizován. Nicméně ve mně přetrval pocit závazku vůči tomuto narátorovi a vlastně nejen vůči němu, ale vůči všem vojákům z povolání, se kterými jsem dělala později rozhovory v rámci své diplomové práce, pokusit se zjistit, jak to s některými po léta tradovanými mýty o vojácích v Holýšově bylo.

Na druhé straně nelze samozřejmě opomenout ani civilní obyvatele Holýšova, kteří přispěli svými životními příběhy do této práce a často se se mnou podělili o velmi osobní vzpomínky, vytvářející určitý protipól výše zmiňovaným narátorům vojákům z povolání.

Diplomová práce je rozdělena na tři části. První část, kapitola 1. a 2. představuje metodologii, zabývá se dostupností archivních i současných pramenů k dané problematice a stručně představuje metodu orální historie, na níž je založena empirická část práce. Ve 3. kapitole je nastíněn historický kontext zkoumaného období, tj. stručně představeno město Holýšov a též historie zdejší vojenské posádky. Empirická část, tedy kapitola 4., na základě analýzy a interpretace reflektuje vztah armády a civilního obyvatelstva v Holýšově. Poslední část práce pak obsahuje dobové fotografie, mapy a jiné archivní materiály vztahující se k tématu práce.

Tato diplomová práce nemá v žádném případě ambice zkoumanou problematiku generalizovat, ale jejím primárním cílem je rozšíření informací o každodenním soužití obyvatel dvou různých sociálních skupin v době normalizace v jednom západočeském městě a možná v širším kontextu též malým dílem přispět ke zkoumání soudobých dějin Československa.

2. Metodologie a prameny

2.1. Výzkumný projekt

Výzkumný projekt usiluje o pamětnickou reflexi každodenního života obyvatel města Holýšov v kontextu soužití s místní vojenskou posádkou. Časově je projekt ukotven v období 80. let a počátku 90. let 20. století. Na konci tohoto období se z původních kasáren staly již jen skladovací prostory pro zbytky vojenské techniky a materiálu. V projektu se zaměřuji především na zkoumání každodenních situací, které tyto dva poměrně odlišné světy, na jedné straně život na malém městě v období tzv. normalizace a na straně druhé vojenská posádka jako specifická entita, přinášely.

Pod termín „normalizace“ je v této práci chápán ve svém širším pojetí jako období v Československu v letech 1969–1989. Normalizační éra se vyznačovala specifickými prvky, které dokládaly nedemokratičnost a nedokonalost nastaveného společenského systému. Normalizační Československo lze naprosto jednoznačně označit za autoritářský systém pod kuratelou Sovětského svazu, jehož diktátu se po roce 1968 československá společnost (ne)dobrovolně podvolila. Detailnější vysvětlení pojmu „normalizace“ a historického kontextu je nastíněno ve 3. kapitole této diplomové práce.

Druhým často opakovaným termínem, který dává rámeček této diplomové práci jsou různé ekvivalenty slova každodennost. Toto slovo, ačkoliv se v historických i sociálních vědách vyskytuje poměrně často, potýká se s významovou nejasností a neukotveností. Badatelé se většinou uchylují k určitému intuitivnímu předporozumění a v popularizačních textech se většinou spokojí s popisem historických kuriozit týkajících se bydlení, stravování či zvyků. Pro tuto diplomovou práci jsem se nejvíce ztotožnila s definicí Petra Sedláka, který formuluje každodennost jako „*bezprostředně prožívaný svět člověka, omezený jeho tělesným bytím, svázaný s plynutím času a vpletený do sítě sociálních vztahů, jež je utkána z významů.*“²

² SEDLÁK, Petr. *Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání.* In. *Soudobé dějiny.* Roč. 20, 2013, s. 156.

V rámci svého výzkumu jsme se konkrétně snažila zodpovědět tyto otázky:

1. Jaké bylo každodenní soužití civilních obyvatel města Holýšova a vojenské posádky?
2. Jaký byl pohled civilních obyvatel Holýšova na vojáky a doznal tento pohled nějakých změn po roce 1989?
3. Jak narátoři vnímali konec vojenské posádky ve městě?

Východiskem této diplomové práce jsou hluboce zakořeněné mýty a představy o ČSLA, které na jedné straně předkládal oficiální diskurs v podobě politických proklamací, dobových tiskovin, filmů nebo televizních reportáží, v jehož protikladu stojí aktérská zkušenost ve formě skutečných životních příběhů a osudů lidí, kteří buď svůj profesní život spojili s armádou nebo žili na území města, kde se vojenská posádka nacházela. Specifikem této práce je též fakt, že Holýšov se nachází necelých 40 kilometrů od hranice se Spolkovou republikou Německo čili ve zkoumaném období byl součástí Západního vojenského okruhu³, kde byla soustředěna velká část prvosledových vojenských útvarů ČSLA, které měly být nasazeny v případě napadení ze Západu.

2.2. Archivní prameny - archivní materiály, kroniky, dobová periodika

Použité archivní materiály v této diplomové práci pocházejí ze dvou archivů. Prvním, relativně dostupným zdrojem se stal Státní okresní archiv Domažlice, detašované pracoviště Horšovský Týn. V tomto archivu se nachází rozsáhlý fond týkající se města Holýšov, nicméně jedná se především o záznamy týkající se hospodaření města (tj. návrhy rozpočtů, zápisy komisí atd.). Vojenská posádka obvykle figuruje pouze v záznamech kulturní komise, seznamech bytů nebo v záznamech o branně-politickém cvičení.

Jako velmi přínosný se dále ukázal archivovaný měsíčník *Holýšovák*, *Holýšovsko* a později *Holýšovský zpravodaj*. Měsíčník obsahuje zprávy ze zasedání rady města, informace z kultury, sportu a obecném dění ve městě, včetně množství ideologicky zabarvených stranických informací. Vojenská posádka je tu především v článcích o výstavbě objektů

³ Československá socialistická republika byla rozdělena do dvou teritoriálních vojenských okruhů - Západního (velitelství v Táboře) a Východního (velitelství v Trenčíně). Západní vojenský okruh měl ve své správě zhruba 85 % pozemního vojska, zbylých 15 % spadalo do podřízenosti Východního vojenského okruhu. Zde byly soustředěny především vojenské školy, sklady, týlová a opravárenská zařízení. Viz VACEK, Miroslav. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004. ISBN 80-7190-554-2., str. 66.

ve městě, účasti na prvomájovém průvodu, spartakiádě či pietních akcích, kulturních a sportovních akcích, a také v člancích popisujících drobné trestné činy spáchané obvykle vojáky základní vojenské služby.

Druhým archivním zdrojem, do kterého jsem vkládala velké naděje, byl Vojenský ústřední archiv v Praze a Správní archiv AČR v Olomouci. Bohužel u obou archivů mi od začátku výzkumu byla kladena překážka v podobě pandemie COVID 19, kvůli které byly oba archivy od podzimu 2020 do jara 2021 pro badatelské účely uzavřené. Velké množství materiálu, o který jsem měla zájem, zatím také nebyl inventarizován a některé fondy zatím ještě neprošly lhůtou třiceti let, kterou stanovuje zákon o archivnictví a spisové službě⁴ k nahlížení do jejich obsahu.

Po martyriu telefonátů a výměně několika desítek e-mailů se mi podařilo navštívit v červnu 2021 Vojenský ústřední archiv v Praze, nicméně návštěva nepřinesla kýžený efekt. Archiválie sice byly obsáhlé, ale pro můj výzkum ve většině případů nepoužitelné, neboť se jednalo především o zápisy inventárních komisí, plány povýšení a sesazení z hodností, evidence přidělených bytů atd. Nutno podotknout, že velké množství archiválií bylo nečitelných a pracovník archivu mi později řekl, že byly poškozeny povodněmi v roce 2002. Nejzásadnější archivní materiál, který by byl pro mou diplomovou práci přínosem: deník mimořádných událostí se bohužel ani u jednoho z vojenských útvarů působících v Holýšově nedochoval. Pracovník archivu pan doktor Šlosar, s nímž jsem záležitost řešila, mi sdělil, že ani rozsáhlá rešerše ve spolupráci se Správním archivem AČR v Olomouci, nepřinesla kladný výsledek a ani jeden deník nebyl nalezen. Zde se z mého pohledu nelze ubránit spekulaci, zda se jedná pouze o náhodu, nebo armáda cíleně tyto dokumenty k archivaci neposkytla z důvodu případného poškození dobré pověsti.

Jako významný zdroj poznání o dobovém dění v Holýšově se ukázaly kroniky města, které se nacházejí v digitální podobě na portálu *Porta fontium - Bavorsko-česká síť digitálních historických pramenů*.⁵ V městských kronikách jsem se věnovala především zkoumání rozvoje výstavby ve městě a samozřejmě jsem také sledovala, zda se neobjeví jakékoliv konkrétní záznamy týkající se místní vojenské posádky.

⁴ Zákon o archivnictví a spisové službě [online] [cit. 2021-09-04] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-499>.

⁵ Bavorsko-česká síť digitálních historických pramenů [online] [cit. 2021-09-04] Dostupné z: <https://www.portafontium.eu>.

Dobové periodikum, které mi pomohlo utvořit si obraz o každodenním tisku a informacích, které byly komunistickou stranou občanům předkládány, bylo *Rudé právo*⁶. Deník, který vycházel od roku 1920, byl nedílnou součástí komunistické propagandy a nelze se proto divit, že mnoho stran obvykle zaujímal přeepsané projevy vysokých komunistických funkcionářů nebo zápisy ze sjezdů strany. Druhé periodikum velmi přínosné pro moji práci byl měsíčník *Bojová příprava*⁷, který byl ve své době primárně určen jak vojákům základní služby, tak vojákům z povolání a obsahoval nejen informace týkající se kupříkladu toho, jak by měli velitelé zajistit efektivní trávení volného času vojáků základní služby, ale též informace právního charakteru, informace o absolvovaných cvičeních a samozřejmě i články o spolupráci armády a civilního sektoru. U obou periodik je třeba brát vždy v úvahu, v jaké době vycházela, a samozřejmě také počítat s tím, že informace, bohužel často jako v současných médiích, byly nástrojem manipulace občanů.

2.3. Sekundární literatura

Zatímco dobová literatura mi pomohla pochopit a orientovat se v událostech, místech a někdy i osobách, o kterých narátoři v rozhovorech hovořili, současná odborná literatura mi byla nápomocna především v empirické části diplomové práce. U dobových pramenů je navíc třeba brát zřetel na to, že většina materiálů je ovlivněna tehdejší ideologií, proto z nich nelze učinit zcela relevantní závěry.

Současnou odbornou literaturu použitou v této diplomové práci je možné rozdělit na několik kategorií. Jsou zde zastoupeny samozřejmě knihy mapující dění v období normalizace jak v naší republice, tak v celosvětovém měřítku. Publikace zaměřené na zobrazení života „běžného“ občana a samozřejmě knihy s vojenskou tematikou. Jako přehledovou publikaci jsem častokrát použila knihu *Československo v proměnách komunistického režimu*⁸ od autorů Rataje a Houdy, dále pak „bibli“ mapující historii východní Evropy s příznačným názvem *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*⁹ od Jiřího Vykoukala. Orientaci v tématu vojenské problematiky mi velmi usnadnila kniha *Válka a armáda v českých*

⁶ *Rudé právo* [online] [cit. 2021-10-04] Dostupné z: <https://ndk.cz/periodical/uuid:4eac74b0-e92c-11dc-9fa1-000d606f5dc6>.

⁷ *Bojová příprava*: časopis Hlavní správy pozemního vojska.

⁸ RATAJ, Jan a Přemysl HOUDA. *Československo v proměnách komunistického režimu*. V Praze: Oeconomica, 2010. ISBN 978-80-245-1696-7.

⁹ VYKOUKAL, Jiří, Bohuslav LITERA a Miroslav TEJCHMAN. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Druhé vydání. Praha: Libri, 2017. ISBN 978-80-7277-561-3.

*dějínách*¹⁰ a velmi zajímavý knižní počín bývalé ministryně zahraničí Spojených států amerických Condoleezy Rice nesoucí název *Nejisté spojenectví*¹¹.

Metoda orální historie, která je pro tuto diplomovou práci stěžejní, je zde zastoupena především publikací Miroslava Vaňka a Pavla Mückeho *Třetí strana trojúhelníku*¹² a samozřejmě také nestora orální historie Alessandra Portelliho *Smrt Luigiho Trastulliho a jiné příběhy*¹³. Často jsem nahlížela i do knihy, která vznikla ve spolupráci kolektivu autorů z Centra orální historie při Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR pod vedením profesora Vaňka s názvem *Příběhy (ne)obyčejných profesí*¹⁴.

Za zmínku určitě také stojí knihy psychologické, neboť jak bude dále popsáno, zejména sociální a obecná psychologie má k tématu diplomové práce mnoho co říct. Za všechny bych ráda zmínila knihu uznávaného českého psychologa profesora Milana Nakonečného *Sociální psychologie*¹⁵ a *Encyklopedie obecné psychologie*¹⁶ od téhož autora.

Publikace, která ovšem nejvíce ovlivnila moji diplomovou práci a považuji ji za její základní východisko, neboť se v ní snoubí, jak historický obraz, tak metoda orální historie, se nazývá *Vzestup a pád ČSLA?*¹⁷ a je dílem Jiřího Hlaváčka.

¹⁰ KOLDINSKÁ, Marie a Ivan ŠEDIVÝ. *Válka a armáda v českých dějinách: sociohistorické črty*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-953-9.

¹¹ RICE, Condoleezza. *Sovětský svaz a československá armáda 1948-1983: nejisté spojenectví*. Praha: XYZ, 2005. ISBN 80-86864-33-2.

¹² VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-2931-5.

¹³ PORTELLI, Alessandro. *Smrt Luigiho Trastulliho a jiné příběhy: forma a význam v orální historii*. Přeložil Jana TOMEČKOVÁ. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-4550-6.

¹⁴ VANĚK, Miroslav a Lenka KRÁTKÁ, ed. *Příběhy (ne)obyčejných profesí: česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*. Praha: Karolinum, 2014. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-2813-4.

¹⁵ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0690-7.

¹⁶ NAKONEČNÝ, Milan. *Encyklopedie obecné psychologie*. 2., rozš. vyd., v Akademii vyd. 1. (1. vyd. v nakl. Vodnář pod náz. Lexikon psychologie). Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0625-7.

¹⁷ HLAVÁČEK, Jiří. *Vzestup a pád ČSLA?*

2.4. Orální historie a její význam ve výzkumu soudobých dějin

Jelikož o armádě, normalizaci a každodenním životě lidí v tomto období již bylo napsáno množství publikací, rozhodla jsem se ve svém výzkumu využít metodu orální historie, která se mi jevila s ohledem na charakter projektu jako nejvhodnější. Lze tedy říci, že se bude jednat o kvalitativní výzkum.

Kvalitativní výzkum je proces pokusu nalézt porozumění zkoumaného sociálního nebo lidského problému, prováděný nejlépe v přirozených podmínkách. Výzkumník na základě sběru a analýzy dat, vytváří obraz o názorech účastníků výzkumu.¹⁸

Orální historii pak lze definovat jako řadu propracovaných, ale stále se vyvíjejících a dotvářejících postupů, veskrze jež se badatel dobírá nových poznatků, a to na základě ústního sdělení osob, které si badatel pro svůj výzkum zvolil, či osob, jejichž jedinečné prožitky, postoje a názory mohou přinést nové informace o nich samých, případně o zkoumaném problému v obecné rovině.¹⁹ To nejdůležitější v orální historii je tedy lidská paměť, vzpomínky lidí, které často nebyly nikým zaznamenány, protože nebyly považovány za důležité.

Metody orální historie využívají nejrůznější společenské a humanitní vědy napříč svými obory. Rysy, kterými se lze orální historii charakterizovat, ji odlišují od jiných a častěji využívaných metod vědecké práce. V protikladu k tradičně pojímaným politickým, hospodářským, sociálním nebo vojenským dějinám, které obecně bývají zpracovány především z archivních pramenů, se orální historie snaží dávat prostor opomíjeným společenským skupinám s chybějící nebo zkreslenou psanou historií. Reflektuje tak tzv. malé dějiny, individuální prožitky, dějiny a klade důraz na každodennost ve zkoumaném období.²⁰

Využití metody orální historie pro tuto diplomovou práci se mi jevílo jako vhodné i z dalšího důvodu. Orální historie nám více než o událostech sděluje jejich význam. Neznamená to ovšem, že by postrádala faktickou platnost. Naopak, rozhovory často vynesou na světlo události neznámé. Žádné zdroje získané orálně-historickou metodou nejsou proto „chybné“. Samozřejmě lze namítnout, že v metodě orální historie hraje prim subjektivita mluvčího.²¹ Je pravdou, že jsem se kupříkladu z rozhovorů s důstojníky ČSLA nedozvěděla

¹⁸ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9., s. 50.

¹⁹ VANĚK, Miroslav, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-089-1., s.11.

²⁰ VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*, s.19.

²¹ PORTELLI, Alessandro. *Smrt Luigiho Trastulliho a jiné příběhy: forma a význam v orální historii*, s.68-69.

příliš nových informací o faktických událostech v kasárnách, nicméně jsem se dozvěděla, jak tyto události na jednotlivé narátory působily, jak je vnímali a jak s nimi ve svém subjektivním světě pracovali. Tedy zcela se potvrdilo to, co píše Portelli: „*Subjektivita je předmětem historie stejně jako viditelnější „fakty“*. *To, čemu informanti věří, je totiž skutečně historickým faktem (je faktem, že tomu věří) stejně jako to, k čemu došlo doopravdy.*“²²

Posledním důvodem, který mě vedl k využití orální historie pro tuto diplomovou práci je i to, že pamětníci, zejména z řad vojáků z povolání své autentické zkušenosti a zážitky dosud nikomu nesdělovali, ať z důvodů osobních nebo profesních (závazek mlčenlivosti), čímž by tyto jedinečné informace o specifickém soužití vojenské posádky a civilního obyvatelstva v Holýšově v dobách normalizace a krátce po ní, by postupně upadly v zapomnění.

2.5. Technika sběru dat

Jak už bylo popsáno v předchozí kapitole, orální historie využívá k zachycení minulosti autentické sdělení jednotlivce. Mezi tyto prameny patří paměti, deníky, osobní dopisy, fotografie atd., ale všechny tyto prameny postrádají kritérium orální historie, kterým je osobní rozhovor vedený mezi tazatelem a narátorem - dárce příběhu. Ve výzkumu jsem se proto zaměřila na tuto formu rozhovoru. Nahrávky rozhovorů byly dále zpracovány, přepsány a analyzovány.

Hlavními formami, které orální historie využívá jsou interview (rozhovor) a životní příběh (životopisné vyprávění). Pro svůj výzkum jsem zvolila formu jednoho polostrukturovaného rozhovoru s každým narátorem. K rozhodnutí nevyužít formu životního příběhu jsem nepřistoupila, protože v období, kdy jsem prováděla výzkum platila v České republice restriktivní epidemiologická opatření. Nechtěla jsem proto narátory vystavovat riziku nákazy během dvou setkání.

Interview se obvykle váže k určité historické události nebo období, které dotazovaný prožil. V této práci se bude především jednat o názory a pohled na každodennost v době normalizace ve městě Holýšov, kde působí vojenská posádka. Tazatel by při rozhovoru měl vždy respektovat charakter postojů a prožitků narátora, a přitom mu klást otázky, kterými ho udrží u daného tématu a získá tak maximální množství relevantních informací, které přinesou

²² PORTELLI, Alessandro. *Smrt Luigiho Trastulliho a jiné příběhy: forma a význam v orální historii*, s. 69.

na výzkumné téma nový pohled. Z historikova pohledu by nikdy neměl zájem o téma převážít nad zájmem o osobu interviewovaného, tj. měla by zde panovat rovnováha.²³

Před rozhovory jsem se snažila nastudovat informace o zkoumaném období z dostupných zdrojů. Poznatky týkající se města Holýšova, obecný historický kontext a samozřejmě základní údaje vojenské problematiky.

Technické provedení sběru dat, tedy rozhovorů pro výzkumný projekt bylo realizováno na diktafon a zároveň na mobilní telefon, jako záloha pro případnou ztrátu dat z diktafonu.

2.6. Výběr a kontaktování pamětníků

V původním plánu jsem si stanovila, že oslovím stejný počet vojáků z povolání²⁴, vojáků konajících v Holýšově základní vojenskou službu a také civilní obyvatele. Bohužel, nakonec se mi podařilo získat 6 rozhovorů s vojáky z povolání, 1 vojákyní²⁵, 1 civilní zaměstnankyní a 5 rozhovorů s obyvateli Holýšova. Rozhovory s vojáky základní vojenské služby se mi nepodařilo realizovat vůbec. Domnívám se, že jeden z důvodů může být ten, že ve sledovaném období byli vojáci na základní vojenskou službu obvykle umisťováni daleko od svého bydliště čili po skončení základní vojenské služby z Holýšova odešli. Tato domněnka se mi později částečně potvrdila na základě zveřejněné výzvy na sociální síti, kde funguje skupina vojáků sloužících v Holýšově, kdy se mi ozvalo několik mužů, kteří zde základní vojenskou službu absolvovali, nicméně všichni byli ze Slovenska, tudíž nebylo reálné – zejména vzhledem k probíhající pandemii – provést osobní rozhovor. Nicméně během realizace rozhovorů s civilními obyvateli Holýšova bylo zjištěno, že základní vojenskou službu plnili právě v Holýšově.

Základním kritériem pro výběr narátorů z řad vojáků/vojákyní z povolání byla aktivní služba ve vojenské posádce Holýšov ve zkoumaném období, tj. 1978–1992 po dobu aspoň 3

²³ VANĚK, Miroslav, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie*, s.76.

²⁴ Pro tuto práci budou za vojáky z povolání považováni praporčíci, důstojníci a generálové, kteří v rámci služebního poměru vykonávají vojenskou službu jako své povolání a byly do tohoto služebního poměru přijati na základě vlastní žádosti po vykonání základní vojenské služby. Viz HLAVÁČEK, Jiří: *Copak je to za vojáka...?* In: VANĚK, Miroslav a Lenka KRÁTKÁ, ed. *Příběhy (ne)obyčejných profesí: česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*. Praha: Karolinum, 2014. *Orální historie a soudobé dějiny*. s. 73-120, ISBN 978-80-246-2813-4., s. 80.

²⁵ Malé zastoupení žen ve výzkumném vzorku lze připisovat tomu, že celkové zastoupení žen v armádě bylo ve zkoumaném období poměrně nízké. Kupříkladu v roce 1986 se počet žen v armádě pohyboval okolo 3 % z celkového počtu. Viz Tamtéž, s. 77.

let. Za další kritérium jsem si určila trvalé bydliště v Holýšově během příslušnosti k místní vojenské posádce. U civilních obyvatel bylo za hlavní kritérium určeno trvalé bydliště v Holýšově ve zkoumaném období, tj. 1978–1992, taktéž po dobu alespoň 3 let.

Narátory jsem vybírala především na základě osobní známosti, nebo známosti s někým z narátorovi rodiny. Odkazovat se na „známého“ se ukázalo jako velmi přínosné pro další jednání. Jelikož většina prvotně zvolených pamětníků byla z Holýšova, kontaktovala jsem je osobní návštěvou. Narátory, které jsem předtím neznala, jsem získala pomocí metody sněhové koule (*snowball sampling technique*), kdy jsem od prvních oslovených narátorů získala jména a kontakty na další osoby, které by pro můj výzkum mohly být přínosné.

Ačkoliv si nikdo z narátorů nevymínil anonymizaci údajů, částečně jsem k ní přistoupila a narátoři budou nadále označeni pouze iniciály a rok jejich narození bude uváděn s X místo poslední číslice. K tomuto rozhodnutí mě vedl fakt, že většina narátorů dosud žije v Holýšově a panuje zde tedy možnost vzájemných nepříjemných reakcí při případném nahlížení narátorů do diplomové práce.

Jméno narátora	Pohlaví narátora	Rok narození narátora	Pozice ve vztahu k výzkumu	Vojenský útvar/povolání ve zkoumaném období
J. P.	M	195X	voják z povolání	radiotechnický prapor
V. B.	M	196X	voják z povolání	tankový prapor
J. N.	M	196X	voják z povolání	tankový prapor
J. L.	M	196X	voják z povolání	tankový prapor
R. P.	Ž	196X	voják z povolání	tankový prapor
R. B.	M	196X	voják z povolání	tankový prapor
M. S.	M	195X	voják z povolání	tankový prapor
I. Š.	Ž	195X	civilní zaměstnanec	tankový prapor
J. O.	Ž	194X	občan Holýšova	učitelka ZŠ
J. Š.	M	195X	občan Holýšova	ředitel KD
I. V.	Ž	195X	občan Holýšova	administrativní prac.
J. A.	Ž	197X	občan Holýšova	prodavačka
R. K.	M	195X	občan Holýšova	předseda MNV

Tabulka č. 1: Biografické údaje narátorů

2.7. Realizace rozhovorů

Při prvním kontaktu, kdy jsem potencionálním narátorům sdělila téma své práce, ukázala jsem jim *Formulář pro registraci tématu diplomové práce* a vysvětlila, proč právě jejich příběh je pro mne důležitý, většina nejprve reagovala rozpačitě „*ale já si nic moc už nepamatuji*“ případně „*ale to není nic zajímavého, co bych Vám pověděl*“, přesto převážná část souhlasila. S přímým odmítnutím jsem se setkala pouze jednou u bývalého vojáka z povolání, jeden voják z povolání mi rozhovor přislíbil, dokonce jsme si poměrně dlouho neformálně povídali, ale pak vážně onemocněl a k rozhovoru již nedošlo. A u jedné dvojice (manželé – oba vojáci z povolání) mi byl rozhovor nejprve přislíben, ale po několika dnech mne sami manželé kontaktovali, že si vše rozmysleli a rozhovor mi neposkytnou. Od jiných narátorů jsem se později dozvěděla, že narátor byl po roce 1968 z armády vyloučen, a ačkoliv byl později rehabilitován, s křivdou se nikdy nesmířil a na armádu zanevřel.

U civilních obyvatel Holýšova problém s přímým odmítnutím nenastal, ale bohužel ochota věnovat mi svůj čas, u této skupiny respondentů byla výrazně nižší než u skupiny vojenské. Domnívám se, že tento jev mohl být zapříčiněn i tím, že někteří vojáci mají dosud pocit jisté křivdy, která se jim ze strany veřejnosti dostala, a tudíž mají potřebu se ve skrze poskytnuté rozhovory obhajovat.

Narátorům jsem vždy dala na výběr, kde chtějí rozhovor realizovat, aby se během rozhovoru cítili co nejlépe a také se, pokud možno, co nejvíce uvolnili. Převážná část, tedy 9 rozhovorů se odehrála v bytě pamětníků, jeden rozhovor na chatě pamětníka a jeden na zahradě chalupy narátora.

Metodika orální historie nedoporučuje hlučná místa jako kavárny a restaurace z důvodu hluku, který zhoršuje kvalitu rozhovoru.²⁶ Já bych tento výčet ještě rozšířila o místo, kde se odehrál jeden rozhovor, a to je obchod manželky jednoho z narátorů. Bohužel narátor se nenechal přesvědčit k jinému místu, a protože jsem o rozhovor velmi stála (narátorem byl velitel vojenské posádky), nakonec jsem souhlasila. V pozadí rozhovoru tak zní vánoční koledy a později i vysavač. Jeden rozhovor se na žádost pamětníka odehrál v mém bytě.

Do tří rozhovorů s vojáky z povolání zasahovala třetí osoba – konkrétně se jednalo o manželky. Jakkoliv je v publikacích týkajících se metod vedení rozhovorů doporučováno, aby

²⁶ VANĚK, Miroslav a Pavel MŮCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*, s. 164.

třetí osoba nebyla přítomna, neboť narátor (ne)vědomě přizpůsobuje svůj projev její přítomnosti, ve všech případech byl přínos sděleného poměrně velký čili výsledný efekt byl lepší, než kdyby narátor rozhovor bez podpory třetí osoby odmítl.

V závěru této podkapitoly bych se také ráda pozastavila na přístupem narátorů mužů a narátorek žen v realizovaných rozhovorech. Poměr mužů, se kterými se mi podařilo realizovat rozhovor je 8 oproti 5 rozhovorům realizovaných se ženami. Dalo se v celku předpokládat, že vojenská profese bude spíše doménou mužů a ženy budou převažovat spíše mezi civilním obyvatelstvem. Nicméně i mezi vojáky z povolání je jedna žena a též jedna vojenská civilní zaměstnankyně, čímž logicky zbylé 3 ženy jsou z řad civilních obyvatel Holýšova. Můj původní záměr byl však získat ještě další ženy z řad obyvatelek Holýšova, ale u nich jsem překvapivě narážela na odmítání, proto je rozhovorů s civilními obyvateli méně. U dvou ze tří realizovaných rozhovorů s ženami obyvatelkami města, jsem též pozorovala velmi krátké, stručné a spíše neosobní odpovědi. Tato skutečnost mě opravdu překvapila, protože obecně se ženy považují oproti mužům za „upovídáné“. Domnívám se, že v mém projektu mohlo mít vliv na stručnost odpovědí žen jednak to, že se do interakcí s vojáky příliš nedostávaly (jak uváděla jedna z narátorek) a jednak se zde mohlo projevit i genderové hledisko, kdy žena ženě (v tomto případě ještě žena výrazně starší) nechce určité věci z osobního života sdělovat. Naopak, u mužů narátorů, ať se již jednalo o civilní obyvatele či vojáky z povolání jsem se setkávala s otevřeností, přívětivým a v jednom případě až přehnaně familiárním přístupem. Taktéž jsem vyzorovala, že mužští narátoři vojáci z povolání měli v rozhovorech potřebu dávat na obdiv svoji maskulinitu a dominantní postavení. Zde se pravděpodobně mohlo odrážet to, co bylo zjištěno výzkumem Jiřího Hlaváčka, tedy „*že čas strávený na vojně v ryze mužském prostředí, kde byli vojáci prakticky denně konfrontováni s dominantním maskulinním řádem ztělesňovaným oficiálním diskursem, v některých případech skutečně mohl vést k utvrzování či osvojování genderových stereotypů*“²⁷ a v případě vojáků z povolání to byl čas výrazně delší než jen základní vojenská služba. Nepopíratelně se tu také promítl fakt, že jako ženě badatelce, a ještě ženě mladší, měli narátoři vojáci tendenci vysvětlovat technické výrazy nebo vojenský slang. Na druhou stranu nebylo některým narátorům zatěžko používat vulgární výrazy, jako bychom si byli postavením rovni.

²⁷ HLAVÁČEK, Jiří. Ztracený čas, který z tebe udělá chlapa!? Významy základní vojenské služby a jejich reflexe v generační paměti českých mužů. In: HLAVÁČEK, Jiří (ed.). *Mezi pakárnou a službou vlasti: Základní vojenská služba (1968–2004) v aktéřské reflexi*. Praha : Academia, 2021, s. 283-403. ISBN 978-80-200-3332-1., s. 391.

2.8. Zpracování rozhovorů

Jak už bylo zmíněno v kapitole 2.6., vzorek tvoří rozhovory s 7 vojáky/vojákyňmi z povolání, 1 civilní zaměstnankyní a 5 s obyvateli města Holýšova. Oba vzorky jsou smíšené, mezi vojáky z povolání je, jak už bylo zmíněno, jedna žena vojákyň a jedna civilní zaměstnankyně armády a u civilního obyvatelstva jsou to 3 ženy a 2 muži.

Celkem bylo pořízeno 565 minut záznamů rozhovorů a 144 stránek prepisu rozhovorů.

V co nejkratší době pro realizaci rozhovorů jsem se snažila sepsat protokol o rozhovoru, který sděluje datum a místo provedení rozhovoru, délku rozhovoru a název diplomové práce. Protokol obsahuje krátký biogram narátora, dále jsem v něm zaznamenala, zda jsem narátora osobně znala/neznala a jak jsem na něj získala kontakt. Taktéž jsou zde uvedeny charakteristické mimoslovní projevy narátora a momenty v rozhovoru, které považuji z nějakého důvodu za zajímavé nebo závažné. V závěru protokolů též zmiňuji, zda došlo během nahrávání k nějakým technickým problémům, zda je nahrávka rušena zvuky z okolního prostředí apod.

Po vyhotovení záznamu rozhovoru jsem všechny rozhovory přepsala, abych se při následné analýze v rozhovorech snáze orientovala. Prepis rozhovorů je doslovný, včetně slov vyřčených dialektem, slov nespisovných nebo vulgarismů. V diplomové práci používám taktéž citace doslovné, protože si myslím, že je tímto způsobem zachována osobitost narátorova projevu.

Dalším krokem ve zpracování rozhovorů byla jejich analýza. „*Při kvalitativní analýze jde o systematické nenumerické organizování dat s cílem odhalit témata, pravidelnosti, kvality a vztahy.*“²⁸ Analýzu orálně historických pramenů lze též specifikovat jako „*postupy při zpracování rozhovoru (vyprávění), které rozčleňují dění a specifikují celek rozhovoru (vyprávění) na určité úseky, části či prvky, jež jsou obsaženy v rozhovoru samém.*“²⁹

Pro svůj výzkum jsem zvolila obsahovou analýzu rozhovorů, která spočívá v kondenzaci sděleného, eliminaci odboček a opakování, odstranění „vatových“ slov, a především ve vypátrání prvků, jež jsou podstatné cíle projektu³⁰ jsem provedla tak, že jsem si vytvořila tabulku, do které jsem postupně zanesla odpovědi na otázky, které byly v přímé

²⁸ ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6., s. 207.

²⁹ VANĚK, Miroslav, Pavel MŮCKE a Hana PELIKÁNOVÁ, s.126.

³⁰ VANĚK, Miroslav a Pavel MŮCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*, s. 192.

souvislosti se zkoumanými tématy diplomové práce. Dále jsem si do tabulky poznamenala, zda narátor sám zavedl řeč k jiným příbuzným tématům a v jakých souvislostech, případně jiné zajímavosti. Takto připravená data spolu s protokoly o rozhovorech, kde jsem zaznamenávala mimoslovní projevy narátorů, jsem následně mohla podrobit interpretaci.

Troufám si říci, že nejzásadnější moment v orálně-historickém výzkumu je interpretace získaného materiálu. Na základě strukturovaných a zanalyzovaných výpovědí narátorů jsem se pokusila vysvětlit smysl přímo i nepřímo sdělených informací a tyto zasadit do historického kontextu, přičemž jsem se opírala o princip tzv. triangulace, při které badatel interpretuje na základě rozhovorů mezi narátorem a tazatelem, podloženými nastudovanou odbornou literaturou a archivními prameny. Ačkoliv to bylo mnohdy velmi náročné, snažila jsem se zachovat si při interpretacích objektivitu a co nejvíce pracovat s osobitými, i když někdy svéráznými názory narátorů.

2.9. Etika a legislativa v orální historii

Ačkoliv je pro orální historii nezbytná znalost metodologie a historie, je zde též nutné, aby výzkumník měl přehled o platné legislativě a samozřejmě dbal etických zásad, které jsou jedním z pilířů vztahu mezi narátorem jako dárce příběhu a tazatelem jako příjemcem jedinečného a často velmi osobního až intimního příběhu.

V oblasti právního řádu České republiky je pro orální historii závazný zákon o zpracování osobních údajů číslo 110/2019 Sb.³¹, autorský zákon číslo 121/2000 Sb.³² a zákon o archivnictví a spisové službě číslo 499/2004 Sb.³³. Dále je třeba též zohlednit občanský zákoník § 81-90 o ochraně osobnosti³⁴, Listinu základních práv a svobod³⁵ a evropský dokument Obecné nařízení o ochraně osobních údajů (GDPR) EU 2016/679³⁶

³¹ Zákon o zpracování osobních údajů [online] [cit. 2021-09-04] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2019-110>.

³² Autorský zákon [online] [cit. 2021-09-04] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-121>.

³³ Zákon o archivnictví a spisové službě [online] [cit. 2021-09-05] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-499>.

³⁴ Občanský zákoník [online] [cit. 2021-09-05] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>.

³⁵ Listina základních práv a svobod [online] [cit. 2021-09-05]

Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-2>.

³⁶ Obecné nařízení o ochraně osobních údajů (GDPR) [online] [cit. 2021-09-05]

Dostupné z: <https://www.uoou.cz/obecne-narizeni-o-ochrane-osobnich-udaju-gdpr/ds-3938/p1=3938>.

Současná orální historie pak staví na zásadách dvou mezinárodních organizací – Mezinárodní asociace orální historie (International Oral History Association - IOHA) a Americké antropologické asociace (American Anthropological Association - AAA). Zakládající listina Mezinárodní asociace orální historie pak vymezuje metodu orální historie jako dokumentování lidské zkušenosti prostřednictvím nahrávaných rozhovorů, která vyžaduje dodržování jistých etických zásad.³⁷ Během své diplomové práce jsem se řídila především *Etickým kodexem České asociace orální historie*.³⁸

Pro ochranu narátora, ale i tazatele bylo nezbytné, abych před započítím nahrávání rozhovorů požádala narátora o podpis formuláře *Informovaný souhlas ke zpracování a zpřístupnění osobních údajů*³⁹, neboť bez podepsání tohoto dokumentu by nebylo možné rozhovor, ale ani jeho části zveřejnit a poskytnout jej tak pro další výzkum.

Před každým rozhovorem jsem vždy narátorovi vysvětlila k čemu bude rozhovor sloužit, jak se získaným materiálem bude nakládáno a nabídla jsem mu, možnost anonymizace dat. Tuto nabídku nikdo z narátorů nevyužil, ačkoliv v jednom případě jsem ji intenzivně nabízela, neboť narátor s poskytnutím rozhovoru váhal z obavy, že by se mohl někdo na základě jeho vyprávění poznat a měl by z toho problémy. Bohužel narátor nakonec ani za těchto podmínek, rozhovor neposkytl, což mě velmi mrzelo, protože se jednalo o vojáka z povolání na poměrně významném postu. Nicméně i s tímto problémem musí výzkumník počítat a neměl by se nikdy uchýlit k tomu, co prezentuje ve své knize Jan Hendl a to, že „*Mnoho studií by se neuskutečnilo, kdyby výzkumníci zkoumaným osobám nezatajili větší či menší část pravdy o výzkumu*“⁴⁰

2.10. Osoba badatele ve výzkumu – mezi objektivitou a subjektivitou

Pozici badatele v orálně historickém výzkumu považuji za velmi složitou, proto je vhodné čtenáři některá specifika této profese objasnit.

Když jsem v úvodu této práce uvedla, že zlomovým okamžikem pro její sepsání byl neformální rozhovor s bývalým vojákem z povolání, jehož vyprávění na mě mělo tak silný vliv,

³⁷ VANĚK, Miroslav a Pavel MŮCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*, s. 229.

³⁸ Etický kodex COHA [online] [cit. 2021-09-05]. Dostupné z: https://www.coha.cz/wp-content/uploads/2019/10/Eticky_kodex-COHA_2019.pdf.

³⁹ Formulář *Informovaný souhlas ke zpracování a zpřístupnění osobních údajů*.

⁴⁰ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*, s. 154.

že mi vniklo myšlenku napsat práci, mohlo by se zdát, že jsem se v tento moment podlehla „haló-efektu“.⁴¹ Není to však zcela pravda, i když připouštím, že postavení tazatele, jako aktivního účastníka společenskovedního výzkumu, nikdy nelze zcela objektivizovat. Plně se ztotožňuji s tím, co ve své studii píše Petra Schindler-Wisten, že tazatel je také „jen člověk“ a jako takového ho vždy budou ovlivňovat sympatie či antipatie k narátorovi, stejně tak, jako negativní či pozitivní životní zkušenosti a zážitky, na jejichž základě si pak utváří své názory a postoje.⁴² Je však poté na zodpovědnosti badatele, jak s těmito emocemi bude pracovat a jak hluboce se jimi nechá ovlivňovat. Troufám si tvrdit, že jsem nejen během realizace rozhovorů, ale i v následné analýze a interpretaci tyto pocity eliminovala na nejnižší možnou míru.

Naopak za velkou výhodu, z pozice badatele, považuji to, že k ani jednomu narátorovi mě neváže příbuzenský vztah. Domnívám se totiž, že v opačném případě by hranice objektivit byla opět o něco více posunuta.

Poslední aspekt, který by snad mohl mít vliv na můj pohled na zkoumané historické období, je to, že, jsem sama prožila deset let v době normalizace. Ačkoliv jsem v té době byla ještě dítě, pohled na tanky zakončující prvomájový průvod se mi nesmazatelně vryl do paměti. Dodnes si vybavuji, že na mě vojenská technika i početné skupiny vojáků působily fascinujícím, možná až děsivým dojmem, který v dětské mysli potlačil fakt, že se za oslavami skrývá prorežimní propaganda.

3. Historický kontext

3.1. Přisahám věrnost pracujícím lidu vedenému KSČ aneb ČSLA v dobách normalizace

Armáda ve všech dobách tvořila nedílnou součást lidské komunity a vojenství a války byly a dosud jsou pevně ukotveny ve strukturách společnosti napříč staletími. V armádě, válce i ve vojenství se odrážejí zásadní fenomény doby, ať se již jedná o otázky náboženství, národnosti, nebo obraz armády v optice autoritářských režimů v době Studené války.

⁴¹ Pojem „haló-efekt“ je vysvětlován, jako chybné jednání badatele, při němž dochází k převládnutí nejsilnějšího nebo prvotního dojmu, který pak potlačí všechny ostatní vjemy a následně brání jejich správnému zhodnocení či rozlišení. Viz JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0., s. 94.

⁴² SCHINDLER-WISTEN, Petra. *Jeden narátor, tři tazatelé, dvacet let. Několik postřehů z longitudinálního orálně historického výzkumu očima tazatelky*. In. *MEMO*, 2019/2, s. 43-44.

Československá a později Československá lidová armáda je toho přímo ukázkovým příkladem. Konec první světové války přinesl jistě velkou úlevu přeživší vojáků i obyčejným lidem, kteří věřili, že se nic tak podobně děsivého nebude opakovat. Bohužel, jak je známo z historie, o dvacet let později byl svět zmítán dalším válečným konfliktem. Českoslovenští vojáci, kteří se nemálo podíleli na osvobození republiky svým působením v zahraničních armádách, ale i na domácí půdě, ani lidé, kteří se konce války dočkali a těšili se na „lepší zítřky“, si bohužel období svobody a demokracii příliš neužili. Moci nad východní Evropu a naneštěstí i nad Československem se chopil Sovětský svaz a začalo další zbrojení spjaté se studenou válkou. Po pádu komunistického režimu v roce 1989 se armáda konečně mohla chopit své prvorepublikové tradice a navázat na budování ozbrojené síly, která stojí na pilířích demokratické společnosti. O armádě jako odrazu společenského dění by se toho jistě dalo napsat mnoho, ale tato diplomová práce se zabývá pouze jednou epochou v dějinách armády, proto se primárně zaměřím na období normalizace.

Velké politické změny, které zmítaly světovým i československým děním v období normalizace se samozřejmě dotkly i ČSLA. Po letech studenoválečných konfliktů, především po Karibské krizi, která vstoupila do dějin jako 13 dní, kdy byl svět nejbližší jaderné válce, se ukázalo, jak ničujícími zbraněmi disponuje Východ i Západ, a že je třeba být stále ve střehu, což znamenalo další zbrojení a zvětšování armády na obou stranách bipolárního světa. Nelze nezmínit, že tento konflikt, mezi USA a SSSR měl i přímý dopad na ČSLA, neboť dne 23.10.1962 byla v Československu vyhlášena mobilizace. Nastolená politika *détente*, sice měla přinést uvolnění napětí mezi Východem a Západem, ale ani jedna ze stran tuto politiku zcela nedodržovala. USA mimo jiné například ne zcela demokratickými přístupy v řešení lokálních konfliktů v zemích střední Ameriky, Sovětský svaz vojenskou invazí v srpnu 1968 do Československa a v roce 1979 pak do Afghánistánu.

Tak jako „bratrská pomoc“ ze srpna 1968 ovlivnila život miliónů Čechoslováků, kdy byly příjezdem okupačních tanků rozdraceny naděje na pokračování reformních dnů Pražského jara a kurzu socialismu s lidskou tváří, tak ještě v mnohem větší míře, ovlivnila i dění uvnitř ČSLA. Příchod okupačních armád zcela zabrzdl nastolený reformní vývoj ČSLA. Když v září 1968 vydal ministr národní obrany Džúr rozkaz, který legitimizoval spolupráci s okupačními vojsky, zakázal kritiku SSSR a Varšavské smlouvy a nařídil navázat přátelské styky se sovětskými vojáky, bylo již vcelku jasné, jakým směrem se nadále bude ČSLA ubírat. *Smlouva*

o dočasném pobytu vojsk pak už byla jen pomyslnou tečkou za nadějami o progresivním směřování armády, které zavládly během Pražského jara.⁴³

Vše, co se v dalších letech odehrálo v Československu bylo poznamenáno výše uvedenými událostmi. Politika nabrala strategii neostalinismu, jejímž počátkem roku 1969 byly obrovské čistky v celé československé společnosti a které do roku 1971 znamenaly vyloučení z KSČ pro zhruba 30 000 lidí, z armády bylo takto propuštěno 17 % velitelského sboru a ze Státní bezpečnosti byla odstraněna třetina důstojníků podporující reformy z období Pražského jara. Taktéž čistkami byly postiženy vzdělávací ústavy, vysoké školy, kulturní instituce a média, což zapříčinilo postupný úpadek československé kultury a vědy. Toto byl začátek *normalizace* života československé společnosti, která vykazovala všechny průvodní znaky teorie i praxe neostalinismu. Neostalinismus stavěl na dvou základních premisách. V prvé šlo o to, že vedení strany se snažilo v Československu vytvořit *pseudokonzumní společnost*, které byly neustále všemi prostředky zdůrazňovány sociální jistoty, a zároveň touha zabránit oprávněným protestům proti materiálním či finančním nedostatkům. Druhý cíl, který si vedení KSČ vytyčilo, byl směřován k zbavení se osob nebo skupin, které by mohly jakýmkoliv způsobem ohrožovat stávající režim. Docházelo k represím vůči církvím, inteligenci i uměleckým sférám. Došlo k umlčení veřejného kritického a nezávislého myšlení, které se stalo záležitostí pouze soukromou či exilovou.⁴⁴

Samotný pojem normalizace je pak spojován s Moskevským protokolem a navazujícím *Poučením z krizového vývoje*, ve kterém „*je deklarováno dosáhnout normalizace na základě marxismu-leninismu a plně obnovit vedoucí úlohu KSČ ve společnosti a vyřadit proreformní síly z politického života, zároveň i upevnit mezinárodní svazky mezi Československem a Sovětským svazem.*“⁴⁵, Rataj a Houda pak normalizaci v Československu specifikují jako „*autoritářský systém zásadně se odlišující jak od „demokratického socialismu“ roku 1968, tak od stalinského modelu socialismu nastoleného u nás bezprostředně po získání mocenského monopolu v roce 1948.*“⁴⁶ Osobně se nejvíce ztotožňuji s definicí z knihy *Psychologie komunismu*, která vysvětluje, že normalizace „*znamenala v mnohém menší dramatické změny, než jaké přinesla 50. léta. Skutečné oběti na životech se objevily, ale spíše jako druhotný následek zneužití moci, ale nikoli jako primární rozsudek (...). Ale v jiných oblastech, jako*

⁴³ HLAVÁČEK, Jiří. *Vzestup a pád ČSLA?*, s. 268.

⁴⁴ PAVLÍČEK, Jaromír. *České a slovenské dějiny v kontextu evropských dějin 20. století*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010. ISBN 978-80-7368-876-9., s. 68-70.

⁴⁵ RYNEŠ, Václav. *Léta touhy, víry i zklamání*. Praha: Epocha, 2020. ISBN 978-80-7557-247-9., s. 103.

⁴⁶ RATAJ, Jan a Přemysl HOUDA. *Československo v proměnách komunistického režimu*, s. 351.

*v redukci základních lidských práv, v nesvobodě projevu a v rozdělní obyvatelstva na nepřátelské skupiny, se podařilo v řadě parametrů dosáhnout úrovně 50. let.*⁴⁷

V každodenním životě obyvatel Československa pak normalizace v praxi znamenala na jedné straně proklamované sociální jistoty, které se vyznačovaly především navýšením sociálních dávek pro mladé rodiny a seniory, byla podporována výstavba panelových sídlišť i veřejně využívaných zařízení, na straně druhé však časté nekonečné čekání ve frontách na nedostatkové zboží, kterým se stávaly i předměty denní potřeby nebo některé druhy ovoce.

Armáda samozřejmě sehrála v období normalizace velmi důležitou roli, odvozenou od zvláštního významu, který jí byl komunistickou mocí přikládán. „*Komunisté vždy chápali armádu jako jednu z nejdůležitějších mocenských opor systému, který vytvářeli, jako „nástroj moci pracujících“*, jehož hlavním úkolem je *participovat vedle bezpečnosti a justice na uplatňování potlačovací a obranné funkce státu.*“⁴⁸ Není proto divu, že se vládnoucí garnitura zaměřila nejen na prověřování kvalifikovanosti, ale především politického smýšlení členů armádního sboru.

Protiokupační postoj stovek důstojníků ČSLA ze srpnových dnů roku 1968 nezůstal novým vedením zapomenut. Zastánci liberalizace a důstojníci, jejichž loajalita nebyla považována za jasnou, byli prvními vyloučenými již v květnu 1969, kdy byly zahájeny prověrky, které přerostly ve vlnu čistek. Nastolený „očistný“ kurz pokračoval i v roce 1970 během čistek, které se skrývaly za výměnou stranických legitimací. Vyloučené byly celé sbory, které byly nařčeny z ostudných antisocialistických aktivit a z hrubého porušování rozkazů. Armáda tímto jednáním přišla rázem o zhruba jedenáct tisíc důstojníků a asi o třicet tisíc poddůstojníků, kteří byli většinou na velmi vysoké profesionální i intelektuální úrovni, vzrostla nestabilita a upadala morálka i kázeň v armádě. Tento (pod)stav v armádě samozřejmě nebyl optimální, takže současně s čistkami probíhaly propagační akce spojené s nábořem nových důstojníků. U stávajících důstojníků pak bylo nařízeno v co největší míře ideologicky ovlivňovat jejich smýšlení, které mělo být směřováno především k zajištění loajality vůči zemím Varšavské smlouvy a prohlubování přátelských vztahů se sovětskou armádou. Jak se však ukázalo, politické působení vůbec nešlo tak snadno jak se předpokládalo a v dobových dokumentech Hlavní politické správy se lze dočíst, že v unifikaci poměrů v armádě vznikají

⁴⁷ KABÁT, Jindřich. *Psychologie komunismu*. Praha: Práh, 2011. ISBN 978-80-7252-347-4., s. 386.

⁴⁸ NOVOTNÍK, Jiří a Sylvestr CHRASTIL, ed. *Vojáci, kteří neztratili svou čest: sborník vzpomínek československých vojáků na srpen 1968 a následná léta normalizace československé armády*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - Agentura vojenských informací a služeb, 2002. ISBN 80-7278-166-9., s. 149.

nemalé problémy a konsolidace armády zdaleka neprobíhá takovou rychlostí jako v komunistické straně. Vynucené či „dobrovolné“ odchody z armády a politické čistky přinesly do již tak katastrofální situace další problémy. Především zoufalý nedostatek kvalifikovaných příslušníků. Například u důstojníků mladších třiceti let totiž ČSLA přišla o 57,8 % z nich. V reakci na tento stav se přikročilo k rozsáhlému náboru důstojníků nových. Propagační kampaně lákaly do armády nejen na zvýšený plat, ale též na studijní granty a stipendia, které byli poskytovány uchazečům z řad studentů středních a vysokých škol. Nemalé finanční prostředky byly také investovány právě do vzdělávacích institucí pro budoucí důstojníky. Bohužel i přes tyto pozitivní kroky, stále docházelo k obsazování volných pozic lidmi, kteří pro danou profesi neměli vhodnou kvalifikaci a zkušenosti, ale měli vhodný stranický původ či politické smýšlení. Neustálá přítomnost okupačních vojsk, zcela otevřená hegemonie Sovětského svazu v otázce řízení Československé armády a nepopíratelně také vzpomínky na její selhání při invazi v roce 1968 v očích části veřejnosti, to vše zapříčinilo, že pro mnoho mladých lidí ani finanční či jiné benefity nebyli dostatečným lákadlem pro kariéru v armádě.⁴⁹

Zcela zjevným důsledkem normalizace, který v dalších letech ovlivnil vývoj armády, se stal pokles kvalifikovanosti a vzdělanosti armády. Navíc se začala projevat i ztráta intelektuálního jádra armády a snahy o rychlé přebudování armády podle ideologických požadavků. Zcela zřetelným hybatelem armády se stala komunistická strana, která pod nátlakem Moskvy přistupovala k masivnímu zvyšování obranného rozpočtu, neboť bylo třeba připravit armádu proti technicky stále vyspělejšímu Západu.⁵⁰ Jak velké nároky na počty vojáků měla ČSLA veskrze své sovětské velení, lze vypožorovat ze statistiky, které říkají, že v roce 1959 měla armáda 183 930 vojáků, v roce 1966 to bylo 221 950 vojáků a v roce 1970 čítala armáda 213 890 vojáků.⁵¹ Pokles v počtu členů armády mezi lety 1966 a 1970 lze přičítat jednak již zmíněným čistkám, ale taktéž k němu došlo i v důsledku přítomnosti okupačních sil na území ČSSR. Zároveň na přelomu roků 1969 a 1970 došlo k velké reorganizaci armády, přičemž nejdůležitější změnou bylo vytvoření vojenského okruhu frontového typu, kterým se stal Západní vojenský okruh v Táboře,⁵² do kterého spadala i vojenská posádka v Holýšově.

Přelom sedmdesátých a osmdesátých let se do dějin zapsal nejen příchodem nového náčelníka generálního štábu generála Miloslava Blahníka, ale také počátkem postupné

⁴⁹ RICE, Condoleezza. *Sovětský svaz a československá armáda 1948-1983: nejisté spojení*, s. 174-186.

⁵⁰ *Plánování nemyslitelného: československé válečné plány 1950-1990*. Třetí vydání v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2019. ISBN 978-80-7363-959-4., s. 69-70.

⁵¹ KOLDINSKÁ, Marie a Ivan ŠEDIVÝ. *Válka a armáda v českých dějinách: sociohistorické črty*, s. 178.

⁵² STEHLÍK, Eduard. *Srdce armády: generální štáb 1919-2014*. 3., upr. a rozš. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - Vojenský historický ústav (VHÚ) Praha, 2014. ISBN 978-80-7278-641-1., s. 78.

destrukce komunistických režimů v Evropě. Po protestních demonstracích na území Polska, kde se při potlačení hnutí *Solidarita* počítalo se zásahem obdobným roku 1968 v Československu, a jehož se měla účastnit i ČSLA, nastal asi nejzlomovější okamžik pro SSSR i jeho satelitní státy.⁵³ 11. března 1985 byl po smrti Konstantina Černěnka zvolen za nového vůdce Kremlu Michail Sergejevič Gorbačov. S příchodem tohoto politika přicházejí do SSSR velké změny. Reformy měla přinést tzv. *perestrojka*, která měla oživit skomírající sovětský komunistický režim, který již nedokázal zabezpečit ani svůj vlastní chod, ztrácel v pomyslných závodech ve zbrojení s USA a hospodářství země táhly ke dnu i nákladné zahraniční intervence jako kupříkladu neúspěšná mise v Afghánistánu. Dalším krokem k reformám stávajícího režimu byla tzv. politika *glasnosti* neboli otevřenosti, která zaručovala svobodu slova, propuštění politických vězňů, a také začalo nové vyšetřování zločinů z éry stalinismu.

V ČSLA se přelom sedmdesátých a osmdesátých let nesl v duchu zavádění složitějších zbraňových technologií, a tak se z praktických důvodů muselo začít více přistupovat k respektování principu odbornosti, než k ideovým a politickým otázkám jednotlivých důstojníků. To, co se dělo během předchozích let, kdy strana dosazovala na vedoucí funkce své prověřené lidi, často bez potřebné kvalifikace, se nyní ukazovalo jako velká chyba a lze jen spekulovat o tom, jak by se takto ideově sestavená armáda osvědčila ve skutečných válečných podmínkách. Velmi trefně shrnula jednotlivé dekády ČSLA Condoleezza Riceová, a to v tom smyslu, že „v první polovině padesátých let byla československá armáda především „rudá“, v šedesátých letech „rudá“ i „odborně zdatná“, počátkem sedmdesátých let „rudá“ a od poloviny sedmdesátých let opět „rudá“ i „odborně zdatná.“⁵⁴

Důležitou úlohu sehrála ČSLA na sklonku své kariéry, a to v revolučním roce 1989. Již od roku 1949 umožňoval branný zákon použití sil armády k zajištění veřejného klidu, pořádku a bezpečnosti uvnitř státu. Během let po schválení tohoto zákona k tomu došlo jen omezeně, například v době měnové reformy v roce 1953 nebo během demonstrací při prvním výročí sovětské okupace v roce 1969. Pro případ mimořádného ohrožení lidu a veřejného pořádku vypracovalo Ministerstvo vnitra a Ministerstvo národní obrany systém mimořádných bezpečnostních opatření a bezpečnostních akcí. Počátky tohoto systému nalezneme v roce 1970 a ačkoliv prošel během let několika úpravami, naposledy v roce 1982, byl v roce 1989 stále platný. Navíc v případě hrozby mimořádného narušení veřejného pořádku a ohrožení lidu mohl ministr vnitra vyhlásit další „mimořádné bezpečnostní opatření“ platné pro celou republiku.

⁵³ STEHLÍK, Eduard. *Srdce armády: generální štáb 1919-2014.*, s. 80.

⁵⁴ KOLDINSKÁ, Marie a Ivan ŠEDIVÝ. *Válka a armáda v českých dějinách: sociohistorické črty*, s. 175-176.

Výchozí pozice armády v roce 1989 tedy byla jasně daná. Armáda již před listopadem tohoto roku vnímala změny atmosféry v zemi a zcela vážně se připravovala na možnost vojenského zásahu proti vlastním občanům. K tomu naštěstí nedošlo a armáda se prokazatelně zásahu na demonstracích 17. listopadu nezúčastnila. U jednotlivých útvarů sice probíhaly přípravy na akci „Zásah“, ale neměly jednotnou úroveň. U některých útvarů se jednalo i formu čistě administrativní (aktualizace seznamů vybraných vojáků pro případný zásah), nebo opatření aktivnější, které například omezovaly či přímo zakazovaly vycházky, dovolené i krátkodobé opuštění posádky a zpříšňovali střežení skladišť zbraní a munice, tato pohotovost trvala od 20. - 26. listopadu 1989. Ačkoliv byla do Prahy povolána podpora 94 tanků a 10 bojových vozidel z Rakovníka, byla zvolena vyčkávací taktika, ačkoliv ministr národní obrany Milán Václavík prohlásil, že ČSLA sice zatím nezasáhla, ale pokud si to situace vyžádá, tak zasáhne k obraně socialismu. 25. listopadu dostaly vojenské útvary zprávu z mimořádného zasedání ÚV KSČ, kde bylo zamítnuto rozhodnutí čelit protisocialistickým útokům mocenskými prostředky, a to zejména z důvodu obav z mezinárodně-politických důsledků. Mnoho vojáků základní vojenské služby i důstojníků si v tento moment pravděpodobně oddechlo. Ačkoli získání jakýkoliv necenzurovaných informací o společenském dění bylo v armádě mnohem těžší než v civilním prostředí, začaly do jednotlivých útvarů zvolna pronikat objektivní informace a spontánně začaly vznikat dopisy a petice vojáků základní vojenské služby o stávajících poměrech v armádě.⁵⁵

Rozpad sovětského bloku na přelomu osmdesátých a devadesátých let přinesl samozřejmě i velké změny do armády. Většina postkomunistických zemí začala se snižováním početních stavů svých zbrojních arzenálů, ale došlo i ke snížení stavů personálních. V roce 1990 bylo v armádě 198 150 vojáků, zatímco ke konci roku 1992 již jen 169 520.⁵⁶ Zánikem vojenského paktu Varšavské smlouvy v létě 1991 a dohodou o stažení sovětských vojsk z Československa nastala pro Československo nová strategická situace, kdy stát neměl jasně definovaného a bezprostředně „hmatatelného“ nepřítele. Armáda nadále udržovala přátelské styky například s armádou maďarskou či polskou, spolupráce byla uzavřena i s USA, SRN a Belgií, ale bylo jasné, že je třeba formálně spojit síly s NATO k zajištění vojenské bezpečnosti České republiky, což se stalo v roce 1999. Vstup do Severoatlantické aliance byl podmíněn řadou výhrad, pokud jde o českou armádu, především se to týkalo alespoň částečné

⁵⁵ TOMEK, Prokop. *Československá armáda v čase sametové revoluce: proměny ozbrojených sil na přelomu osmdesátých a devadesátých let*. Cheb: Svět křidel, 2019. ISBN 978-80-7573-060-2., s. 71-88.

⁵⁶ KOLDÍNSKÁ, Marie a Ivan ŠEDIVÝ. *Válka a armáda v českých dějinách: sociohistorické črty*, s. 178.

profesionalizace, kompatibility velení a taktéž techniky a výzbroje.⁵⁷ Armáda tedy byla přebudována z útočné na obrannou, došlo k zcivilnění řízení resortu obrany, a především k jejímu odpolitizování.

Rok 1990 přinesl do armády výrazné změny, především zkrácení základní vojenské služby, zavedení služby civilní a v roce 1991 byla vypracována *Vojenská obranná doktrína*. Pozvolna začala také značná redukce jednotek, některé divize byly zrušeny úplně, jiné se změnilly na skladové základny. Armáda přestala podléhat politickému diktátu a začala hledat své humánnější a demokratičtější „já“ ve společnosti.

3.2. Vznik a historie města Holýšov a místní vojenské posádky

Tato kapitola ve stručnosti čtenáři nastíní historii města Holýšov a také místní vojenské posádky. Údaje týkající se historie města jsem čerpala převážně z kronik města Holýšova, informace o místní vojenské posádce především ze soukromých archivů holýšovského rodáka Jana Valeše a Ing. Vladimíra Bednára, kteří se dlouhodobě zabývají vojenskou historií v Plzeňském regionu na základě studií materiálů z oblastních i vojenských archivů, ale i ze sbírek soukromých osob.

Nejprve čtenáře ve zkratce seznámím s historií Holýšova. Město se nachází přibližně 30 km od Plzně a zhruba 40 km od hranice se Spolkovou republikou Německo. Tento údaj uvádím především proto, aby bylo zřejmé, jak strategické místo pro armádu město představovalo.

První doklady o osídlení, kosterní nálezy a keramické střepy, v místech dnešního Holýšova se datují k roku 2000 př. n. l.. Okolo roku 1200 je v majetku Chotěšovského kláštera zmiňována obec s názvem Holyschow a v privilegii papeže Řehoře X. z roku 1273 je Holýšov nazýván Holissono. Název města se změnil ještě několikrát, přes Hollysow, Holyslaw, Holejšovy, Holegssowy, Holišov, ale po druhé světové válce se německý tvar Holleischen definitivně mění na Holýšov. Z původně malé obce, která v roce 1825 měla 316 obyvatel vyrostlo během let město, které v roce 1945 čítalo 424 domů a 3337 obyvatel z čehož bylo 2985 Němců a 352 Čechů. Holýšov jako obec byla od samého počátku ryze zemědělskou s typickým rázem selských a hospodářských stavení. Důvod prudkého nárůstu obyvatel (počet domů se

⁵⁷ KOLDINSKÁ, Marie a Ivan ŠEDIVÝ. *Válka a armáda v českých dějinách: sociohistorické črty*, s. 61-63.

zvýšil mezi roky 1858 a 1900 o čtyřicet) a rozvoj města v roce 1900 lze hledat ve výstavbě sklárny Ondřeje Zieglera. Jednak pro stavební dělníky, ale i pro skláře bylo nutné zajistit ubytovací kapacity, domy se začínají stavět kolem všech hlavních přístupových komunikací. V roce 1934 byla sklárna uzavřena a po podpisu Mnichovské dohody v roce 1938 se situace v Holýšově velmi změnila. Město se stalo součástí Sudet a v roce 1939 byla v bývalé sklářské továrně zavedena muniční výroba, která sice do města přivedla další obyvatele, ale v tomto případě se jednalo především o válečné zajatce, kteří byli umístováni do nově zřízené pobočky koncentračního tábora Flossenbürg, která začala vznikat v Holýšově v roce 1943.⁵⁸

Nacisté si město Holýšov pro výstavbu pobočného koncentračního tábora nevybrali náhodou. Důvodů bylo hned několik. Jednak velmi příznivé vojensko-geografické a komunikační podmínky. Holýšov, jak jsem již zmiňovala leží nedaleko hranic s Německem, a navíc jej protíná železniční trať, která vede do Bavorska. Další výhodou byl prázdný objekt sklářského závodu a v neposlední řadě dostatek pracovní síly. Nicméně stále se zvětšující objem vyráběné munice si žádal další pracovní síly, a proto vedení továrny požádalo velitelství SS o přidělení vězňů. Vězeňský tábor byl zřízen na pozemku rodiny Pičmanových v Novém Dvoře a jednalo se o tábor mužský. Transporty přiváželi převážně vězně polské národnosti, kteří mimo práce v muniční továrně ještě pracovali na výstavbě ubikace pro asi 800 vězenkyň. Ty začaly být do koncentračního tábora transportovány v roce 1944. Pohled na přijíždějící transporty vězenkyň, který se naskytl holýšovským občanů, byl více než žalostný. Ve své publikaci historik Jiří Fišer píše toto: *„Začaly přijíždět transporty pohublých a ponížených žen z koncentračního tábora Rawensbrück v pruhovaných vězeňských šatech, aby své poslední síly vynaložily na nebezpečnou práci při výrobně zbraní v muniční továrně.“*⁵⁹ Vězenkyně, které byly do Holýšova umístovány, byly především ruské, polské, slovenské, ale též německé národnosti a do tábora byly umístovány převážně za své politické smýšlení. Na přelomu května a června 1944 přibyly ještě francouzské vězenkyně. V říjnu téhož roku se v táboře nacházelo již asi 600 žen.⁶⁰

Válečné období nicméně přineslo Holýšovu i výstavbu sídliště, které se dnes nazývá Výhledy. Domy tohoto sídliště si udržely svůj osobitý ráz a jsou v původním stavu využívány dodnes. Není bez zajímavosti, že armáda si vzala tyto válečné domy za vzor a na přelomu padesátých a šedesátých let vystavěla byty pro své zaměstnance ve stejném architektonickém

⁵⁸ Kronika města Holýšov 1958–1967 [online] [cit. 2021-09-22]. Dostupné z: <https://www.portafontium.eu/iipimage/30160055>.

⁵⁹ FIŠER, Jiří, *Tam, kde stával Flossenbürg-Koncentrační tábor Holýšov*, Holýšov 2010, s. 36.

⁶⁰ Tamtéž, s. 37.

duchu. Během květnových dnů roku 1945 osvobodila koncentrační tábor i město Holýšov americká armáda a zajatci odjeli zpět do svých vlastí. Nastal odsun německých obyvatel a znovuosidlování Holýšova českými občany. Z bývalého pobočného koncentračního tábora se stala zemědělská usedlost, která později patřila JZD. Dnes stojí v místech bývalého tábora obytné domy a tábor a jeho oběti připomíná již jen pomník k uctění památky lidí, kteří pobyt v něm zaplatili životem.

Poválečnou dominantou Holýšova byla i nadále muniční továrna, která byla válkou velmi poničená. Závod byl původně určen k likvidaci, ale v roce 1946 se stal součástí Zbrojovky Brno, následně mezi lety 1948 až 1950 patřil Škodovým závodům Plzeň. Během let závod ještě několikrát změnil majitele a patřil podniku Autorenova Praha, SVA Praha, n. p. Státní výroba autodílů a od roku 1973 Libereckým automobilovým závodům LIAZ. Nutno dodat, že závod Holýšov byl ve své době jeden z největších průmyslových podniků na Domažlicku. Ještě v roce 1990, již po celospolečenských změnách a zavedení tržní ekonomiky, závod LIAZ 09 Holýšov, zaměstnával 1553 pracovníků, kteří v tomto roce vyrobili zboží v celkové hodnotě 436 mil. Kčs.⁶¹

O závodu LIAZ Holýšov se zmiňuji především proto, že v době své největší prosperity, tedy právě v období normalizace, přivedl do města mnoho nových obyvatel a taktéž byl majitelem obsáhlého bytového fondu, stejně jako místní vojenská posádka, což je v empirické části práce také uváděno.

Závěrem tohoto krátkého exkurzu do historie Holýšova bych ráda zmínila výstavbu budov, která probíhala za dob normalizace a na které se výraznou měrou podílela i místní vojenská posádka⁶². Jednalo se především o stavbu kulturního domu, který byl slavnostně otevřen v květnu 1979. Návazně na jeho dokončení začala stavba kina, které veřejnosti bylo zpřístupněno v roce 1982. Mezi lety 1981 až 1985 byla ve městě vystavěna ve spolupráci s místním sborem dobrovolných hasičů a vojenské posádky nová požární zbrojnice. Velmi významným stavebním počinem byla stavba panelového sídliště Pod makovým vrchem. Stavební práce měly být zahájeny v roce 1979, ale skutečná výstavba 112 bytových jednotek započala až na podzim 1981.⁶³

⁶¹ *Sto let průmyslu v Holýšově*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 1997. ISBN 80-901877-3-0., s. 25.

⁶² Konkrétní popis pomoci armády na stavbách bude rozepsán v empirické části práce.

⁶³ Kronika města Holýšov 1979–1980 [online] [cit. 2021-09-22]. Dostupné z: https://www.portafontium.eu/iipimage/30160058/soap-do_00145_mesto-holysov-1979-1980_0010.

Historie vojenské posádky v Holýšově se začala psát již 28. března 1938, kdy bylo v Holýšově zřízeno posádkové velitelství, a ještě téhož roku byla zahájena výstavba kasáren. Na podzim roku 1938, tedy před zábohem Holýšova Německem však českoslovenští vojáci město opustili a během okupace byla zbourána i rozestavěná kasárna.⁶⁴

Po druhé světové válce, byla činnost muničního závodu Metalwerke Holleischen G.mb.H. ukončena, jak jsem již uváděla výše. Po osvobození Holýšova americkou armádou a po celkové stabilizaci poměrů začalo o areál holýšovské muniční továrny jevit zájem Ministerstvo národní obrany a 23. 7. 1945 mu byl závod předán. K tomuto dni se též datuje vznik odbočky Zbrojně technického úřadu 1. – Holýšov. V září téhož roku dochází k rozdělení závodu na závod I., kde bude v budoucnu probíhat kovodělná výroba a na závod II., který bude využíván k likvidaci válečné munice, což se také stalo a takto byl závod využíván až do roku 1950.⁶⁵

Po ukončení činnosti závodu se Ministerstvo národní obrany rozhodlo objekt upravit a ten se stal záhy součástí nově vzniklých kasáren. Mezi lety 1954 až 1992 se v Holýšově vystřídal celkem devět útvarů ČSLA a Armády České republiky.

Název útvaru	Období působení útvaru v Holýšově
12. dělostřelecký pluk	1954 - 1961
47. dělostřelecký pluk	1955 - 1961
2. samostatný dělostřelecký oddíl	1963 - 1981
2. samostatný raketometný oddíl	1981 - 1989
1. průzkumný dělostřelecký oddíl	1989 - 1990
1. průzkumný dělostřelecký pluk	1990 - 1991
23. tankový pluk	1958 - 1992
2. školní tankový prapor	1961 – 1969
1. radiotechnický prapor	1969 - 1992

Tabulka č. 2: Vojenské útvary působící v Holýšově

⁶⁴ Ing. Vladimír Bednár, soukromý archiv.

⁶⁵ Holýšovský zpravodaj, srpen 2017, číslo 153 [online] [cit. 2021-09-23]. Dostupné z: https://www.mestoholysov.cz/assets/File.ashx?id_org=4155&id_dokumenty=2765.

Současně se vznikem kasáren bylo nutné zabezpečit ubytování pro vojáky z povolání, proto v roce 1956 byla v prostoru pod školou zahájena výstavba bytů pro tyto vojenské zaměstnance. 59 bytových jednotek bylo dokončeno v roce 1959⁶⁶. Později byla pro vojáky z povolání ještě vystavěna posádková ubytovna, která se nacházela v těsném sousedství vojenské posádky.⁶⁷

Během let do kasáren přibyly další útvary, byly rozšířeny ubytovací i parkovací kapacity, posádkový muniční sklad, garáže pro uskladnění techniky, ošetřovna, kinosál, knihovna atd.

Samostatnou kapitolou, která se váže k holýšovským kasárnám je tankové cvičiště, které vzniklo přibližně v období okolo roku 1970 (přesný údaj se mi nepodařilo zjistit) nedaleko obytné části Holýšova, ve vzdálenosti 3 km vzdušnou čarou od vojenské posádky. Tankové cvičiště mělo rozlohu 23,95 hektaru a tvořila jej řídicí věž, týlový objekt učeben, odstavná plocha pro údržbu vozidel a cvičná dráha, kterou tvořilo osm umělých překážek. Pozastavuji se u něj proto, že v empirické části diplomové práce sehraje významnou roli právě ve vztahu mezi armádou a civilním obyvatelstvem Holýšova.⁶⁸

Po zrušení vojenské posádky byl areál kasáren, jako jedno ze čtyř míst v České republice, určen k soustředění nadpočetné techniky a výzbroje. V únoru roku 1991 byla za tímto účelem v Holýšově zřízena vojenská základna, která nesla oficiální název *Základna pro ošetřování a ukládání techniky* a ponechala si dřívější označení 1. radiotechnického praporu VÚ 3869. Na základně bylo zaměstnáno již jen zhruba 30 zaměstnanců vojenské správy. Pro představu, jak velký počet techniky se v Holýšově nacházel je doloženo, že v roce 1992 to bylo 600 kusů tanků a zhruba stejný počet bojových vozidel a obrněných transportérů. V roce 2003 to bylo již "jen" 170 kusů tanků a 50 kusů bojových vozidel.⁶⁹

Dne 7. 1. 2005 byl celý areál kasáren i tankového cvičiště darovací smlouvou převeden do majetku města Holýšov a tím skončila více jak padesátiletá éra, kterou se zapsala armáda do historie města Holýšov. Nyní se v objektu bývalých kasáren nachází průmyslová zóna, zatímco areál tankového cvičiště zatím na své využití čeká.

⁶⁶ Viz podkap. 8.1., obr. 1.

⁶⁷ Ing. Vladimír Bednár, soukromý archiv.

⁶⁸ Holýšovský zpravodaj, květen 2020, číslo 185 [online] [cit. 2021-09-23]. Dostupné z: https://www.mestoholysov.cz/assets/File.ashx?id_org=4155&id_dokumenty=9363.

⁶⁹ Ing. Vladimír Bednár, soukromý archiv.

4. Reflexe vztahu armády a civilního obyvatelstva

„Já, občan Československé socialistické republiky, vědom si své čestné vlastenecké povinnosti, přísahám před bojovou zástavou věrnost pracujícím lidu vedenému Komunistickou stranou Československa.“⁷⁰

Úvodní část vojenské přísahy, kterou skládali vojáci mezi lety 1960 až 1990 uvozuje empirickou část diplomové práce a nebyla vybrána náhodou. Tato jediná věta dává člověku poměrně širokou škálu možností vytvořit si obraz toho, co armáda za dob normalizace představovala. Troufám si říct, že málokteré téma vzbuzuje takové vášně, jako v kolektivu navozená diskuze na téma armáda v dobách socialismu, vojáci z povolání, případně základní vojenská služba. Na jedné straně stojí laická veřejnost, lidé „z venku“, v lepším případě ti, kteří absolvovali základní vojenskou službu. Na straně druhé pak vojáci či vojákyně z povolání nebo civilní zaměstnanci armády. Diskuze často sklouzávají k černobílému vnímání tohoto fenoménu, kdy vojáci z povolání byli „*blbí lampasáci*“ a celý vojenský aparát jen „*poslušní poskokové komunistické moci*“, ale bylo tomu opravdu tak? A jaký byl skutečný vztah a každodenní život obyvatel města, ve kterém se nacházela vojenská posádka a armádou? Změnil se tento vztah po roce 1989? Vnímali lidé vojenskou posádku v městě spíše jako přínos, nebo zátěž? Na tyto otázky se pokouší odpovědět výzkumná část této diplomové práce. Samozřejmě výsledky výzkumu nelze globalizovat, neboť se jedná pouze o vzorek z jednoho konkrétního města, ale pomůže utvořit představu o vztahu lidí z vojenského prostředí a civilní veřejnosti v období normalizace.

4.1. Mýty versus fakta

Mýtus, symbolické vyprávění, které je po generace kolektivně sdíleno a tradováno a které si dává odpovědi, až by si kladlo otázky.⁷¹ Takto příznačně lze charakterizovat některé informace, které ve společnosti kolovaly a myslím, že mnohdy dodnes kolují o ČSLA a jejích příslušnících⁷², a které vytvářely obraz toho, jak mnozí lidé tuto specifickou skupinu vnímali. Jednalo se především o sdílené zážitky jednotlivců, kteří se buď s určitým chováním/zážitkem sami v armádě nebo při interakci s armádou přímo setkali, nebo si určitý postoj vybudovali na základě informací šířených jinými osobami nebo institucemi. Postoje člověka, nebo skupin

⁷⁰ HLAVÁČEK, Jiří: *Copak je to za vojáka...?*, s. 73.

⁷¹ *Ottova encyklopedie A-Ž*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2004. ISBN 80-7360-014-5., s. 657.

⁷² Budu používat mužský rod, ale budou tímto označením samozřejmě míněny i ženy – vojákyně, pokud nebudou chtít konkrétně zdůraznit, že se jedná o ženu.

lidí, které v tomto případě představuje civilní veřejnost, sociální psychologie definuje „*jako tendence nebo predispozice k oceňování určitého objektu (...) určitým způsobem. Oceňování spočívá v připisování vlastností (...). Postoje jsou v tomto smyslu produktem hodnocení (...), slovy vyjádřené hodnocení se pak označuje jako mínění, pevně vytvořené, zafixované hodnocení jako přesvědčení.*“⁷³ Jaké tedy tyto postoje nebo přesvědčení byly bude diskutováno v následujících podkapitolách.

Často tradované ne příliš lichotivé mýty, které by snad mohly armádu v očích veřejnosti pošpinit, se snažila „bořit“ oficiální propaganda, nejen skrze oficiální tiskoviny jako *Rudé právo*⁷⁴ nebo *Obrana lidu*⁷⁵, ale i filmovou a seriálovou tvorbou. Jako příklad mohu uvést často reprízovaný, širokému diváckému spektru určený seriál z vojenského prostředí *Chlapci a chlapi*⁷⁶, který začala Československá televize vysílat v roce 1988. Zcela zjevný záměr filmařů spočíval v přesvědčení diváka, že – v souladu s ustáleným lidovým rčením – „vojna dělá z chlapců chlapy“ a není v socialistické společnosti moc profesí, kde by mladý muž získal stabilní zaměstnání, byt, nadstandartní platové ohodnocení a k tomu úctu běžného řadového občana. Mimo to, zde sice je zobrazena i šikana mezi vojáky a manželské problémy způsobené častým odloučením vojáků z povolání od rodiny, ale nakonec je šikana potrestána a manželství jednoho z hlavních protagonistů zachráněno. Lze jen spekulovat, do jaké míry tyto problémy vznikaly a byly řešeny v reálném životě, ale i na základě provedených rozhovorů pro tuto práci jsem došla k závěru, že to bylo poměrně časté. Každopádně o více se filmaři snažili podsunout veřejnosti armádu jako něco pozitivního, spíše nechtěně podporovali historiky o „lampasácích“ a „důstojnicích paničkách“.

Co se týče filmového průmyslu, nelze nezmínit Československý armádní film (ČSAF), oficiální ideologické zařízení armády, které vzniklo v roce 1951 a fungovala až do roku 1999. Předmětem činnosti ČSAF byla „*úcelová tvorba a výroba filmů s převážně armádní, vojenskou a brannou tematikou s určením pro ideovou výchovu a bojovou přípravu vojsk ČSLA, pro propagaci armády a brannosti a pro jednotnou brannou výchovu a přípravu obyvatelstva ČSSR.*“⁷⁷ Toto filmové studio tvořilo na objednávku armády a vládnoucí garnitury celovečerní filmy pro širokou veřejnost, v nichž byla vyzdvižována důležitost a prestiž armády, přičemž

⁷³ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*, s. 132.

⁷⁴ *Rudé právo* [online] [cit. 2021-09-23]. Dostupné z: <https://ndk.cz/periodical/uuid:4eac74b0-e92c-11dc-9fa1-000d606f5dc6>.

⁷⁵ Deník pro ČSLA, ale i pro veřejnost, vycházející v Praze v letech 1947-1993.

⁷⁶ *Chlapci a chlapi* (seriál, Československo 1988, režie Evžen Sokolovský, 10 hod 47 min).

⁷⁷ ŠMIDRKAL, Václav. *Armáda a stříbrné plátno: československý armádní film 1951-1999*. Praha: Naše vojsko, 2009. ISBN 978-80-206-1022-5., s. 7.

nechyběla ani skrytá, či zcela zjevná agitace. Pro vojáky byly pak určeny výcvikové a dokumentární filmy a též filmy hrané, které – mimo již zmíněných superlativů o životě v uniformě – obsahovaly také výzvy k určitému druhu chování (chraň vojenské tajemství, místo po alkoholu sáhni po knize atd.)⁷⁸ Což paradoxně jen samo o sobě potvrzuje, že kupříkladu problémy s konzumací alkoholu v armádě prostě byly.

Fakta, kterými se pokusím (ne)rozbořit zažitě stereotypy, kolující o armádě a jejích příslušnících v kontextu vztahů s civilními obyvateli Holýšova, budou v následujících kapitolách předkládány čtenáři v kontextu provedených orálně historických rozhovorů se zástupci obou těchto sociálních skupin, tj. armády i veřejnosti.⁷⁹

4.2. „Chceš byt? Přidej se k nám!“

Možná nějakým podobným sloganem lákala armáda v období normalizace, do svých řad muže i ženy. Otázka bydlení byla pro mnoho lidí velmi palčivá a nebylo neobvyklé, že mladé rodiny čekaly na přidělení bytu i několik let, přičemž toto čekání nejednou trávily v bytě se svými rodiči a někdy i prarodiči. Jak uvádí Jiří Hlaváček, ještě v roce 1965 bylo bydlení mimo místo výkonu služby nebo nevlastnění bytu vůbec problémem, který se týkal asi jedné pětiny důstojníků ČSLA.⁸⁰ Toho si armáda samozřejmě byla vědoma, a tak zákonem číslo 122⁸¹ z roku 1978 ustanovila, že vojáci z povolání měli nárok na přidělení bytu v místě výkonu jejich služby. V každém posádkovém městě tak byl zajištěn určitý bytový fond čili již nebyl výše uvedený slogan lží, což se mi potvrdilo ve všech výpovědích narátorů, ať se jednalo o civilní občany nebo vojáky z povolání. „*No tak vojáci určitě měli přednost. Ty když se přistěhovali odkudkoliv, okamžitě měli byt, protože vojáci měli pro ně náhradní byty, který byly prázdný a čekaly na nájemníky – vojáky s rodinami.*“⁸² Stejně tak hovoří i druhý narátor „*Vojáci měli svoje byty, který přidělovali právě těm důstojníkům, eventuálně civilním zaměstnancům,*

⁷⁸ ŠMIDRKAL, Václav. *Armáda a stříbrné plátno: československý armádní film 1951-1999*, s. 13-16.

⁷⁹ Sociální skupiny – na jedné straně vojáci a vojačny z povolání a civilní zaměstnankyně armády, na druhé straně obyvatelé Holýšova - budou pro tuto diplomovou práci definovány skrze sociální psychologii, jako formální či neformální sdružení osob, které žijí na stejném místě, ve stejném období a její členové mají společnou ideologii, sdílí společné názory, hodnoty a normy, které regulují jejich chování. Viz NAKONEČNÝ, Milan. *Encyklopedie obecné psychologie*, s. 83–92.

⁸⁰ HLAVÁČEK, Jiří: *Copak je to za vojáka...?*, s. 89.

⁸¹ Zákon o některých služebních poměrech vojáků (úplné znění zákona o některých služebních poměrech vojáků, jak vyplývá z pozdějších zákonných změn a doplňků) [online] [cit. 2021-09-05] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1978-122>.

⁸² Rozhovor s I. V., vedla M. Volfová Žáková, Stod, 10. 5. 2021.

ale to byla výjimka.“⁸³ V konkrétním případě Holýšova navíc vojenská posádka nejprve disponovala 59 bytovými jednotkami z přelomu padesátých a šedesátých let v zástavbě po místní základní školou a když v roce 1981 v souladu s celorepublikovým trendem začala výstavba panelového sídliště Pod makovým vrchem, získala armáda pro své zaměstnance další bytové jednotky. Rozhodnutí o přidělení vojenského bytu bylo v pravomoci velitele posádky a při studiu archivních materiálů ve vojenském archivu v Praze jsem narazila na velké množství posádkových rozkazů týkajících se přidělení bytů jednotlivým zaměstnancům posádky⁸⁴. Nebyl proto nejmenší problém vojáky z povolání a jejich rodiny ihned po příchodu do Holýšova ubytovat a v případě rozšíření rodiny o děti, jim přidělit byt větší. „*V Holýšově, vzhledem k tomu, že jsme byli oba dva zaměstnanci vojenské správy, (...) jsme dostali garsonku ve městě. (...) Pak jsme dostali byt 2+1 (...), aby jsme měli větší byt. Měli jsme dvě děti, tak jsme chtěli větší byt a taky jsme ho dostali. (...) Armáda v tomhle vycházela vstříc.*“⁸⁵ Byty vojenským zaměstnancům byly přidělovány v minimálních čekacích lhůtách a jak je z dalšího rozhovoru zřejmé, bydlení armáda poskytovala i svobodným a bezdětným pracovníkům. „*Tak já jsem si taky zažádal o byt, byt jako svobodník. No oni teda zjistili, že nejsem žádnéj hajzl, tak sem shodou okolností dostal tehda dole byt 1+1 pěkněj.*“⁸⁶ Takto by se dalo pokračovat v citacích od všech zpovídaných narátorů, nicméně je třeba podotknout, že ani u jednoho z narátorů jsem nezaznamenala, že by nabídka bydlení byla prvotní pohnutkou pro vstup do armády. Pouze dva narátoři bytové zajištění připouští jako určitý benefit, pro ilustraci uvádím tvrzení pana J. L. „*Tak to si myslím, že určitě bylo jedno z lákadel, proč se některý lidi dali do armády, že pokud se týče třeba bydlení, že budou zabezpečený.*“⁸⁷ Takto přívětivé přidělování bytů vojákům a jejich rodinám neuniklo ovšem očím běžných občanů Holýšova. V rozhovorech s těmito narátory zaznělo například „*Takže to začalo dělat trošku zle ve smyslu tom, že civilisté (...) si ukazovali, heled'te, tady se staví nové domy, byty a jsou vlastně určený zase jenom pro ty důstojníky'. (...) Přišel třeba do Holýšova a okamžitě byt dostal. (...) Ale samozřejmě to viděli ty lidi. (...) Určitě tahle záležitost hrála svou velkou roli, že vlastně lidi neměli kde bydlet a tyhle ty bydleli okamžitě.*“⁸⁸ Vyjádření narátora explicitně ukazuje, že první setkání vojáka z povolání s občanem Holýšova, který čekal v pořadníku na byt i několik let, uvrhlo vojáka v nelibost a dalo za pravdu mezi občany tradovanému úsloví o lehce získaném bytu přes

⁸³ Rozhovor s J. P., vedla M. Volfová Žáková, Čermná, 10. 6. 2021.

⁸⁴ Viz podkap. 8.2., dok. 1.

⁸⁵ Rozhovor s J. P., vedla M. Volfová Žáková, Čermná, 10. 6. 2021.

⁸⁶ Rozhovor s V. B., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov, 4. 1. 2021.

⁸⁷ Rozhovor s J. L., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov, 8. 11. 2020.

⁸⁸ Rozhovor s J. Š., vedla M. Volfová Žáková, Krchleby, 23. 4. 2021.

armádu. K tomuto tématu tedy lze s jistotou konstatovat, že vojáci skutečně měli oproti civilnímu sektoru výrazně větší šance získat rychle bydlení, ale je třeba také zkoumat věc z opačné strany, tedy té vojenské. Především zde hraje roli to, že vojáci si nevybírali, kde budou bydlet, ale bydleli tam, kam je armáda umístila.⁸⁹ „*Taky to bylo tak, že prostě oni [myšleno vedení armády] jak převelovali každé čtyři, pět měsíců...v podstatě žili jsme mezi krabicema. To jste nestačila ani rozbalit a už jste zase balila. (...) Já co jsem se nastěhoval bytů, to bych ani nespočítal.*“⁹⁰ a že voják v bytě obvykle moc času nestrávil. „*A jednou jsem si sednul a spočítal jsem, kolik dní v tom bytě vlastně jsem (...) Tak jsem zjistil, že ho víc jak sedm měsíců v roce vůbec nepotřebuju.*“⁹¹ Tento úryvek jasně ukazuje, že zajištění bydlení pro neustále se přesouvající rodiny vojáků z povolání, byla prostě nezbytnost. Stěhování těchto rodin se dle narátorů odehrávalo klidně i třikrát do roka, což se mimo jiné následně odráželo i v nemožnosti navazování hlubších sociálních kontaktů v dočasném bydlišti. V případě manželky nebylo v podstatě možné budovat profesní kariéru v civilním sektoru a u dětí „zapadnout“ do školního kolektivu. To však běžní obyvatelé pravděpodobně z velké části naprosto přehlíželi.

Vládnoucí KSC si nedostatky v sociální a bytové politice plně uvědomovala, a tak od sedmdesátých let, téměř na každém svém sjezdu vyhlášovala plán na výstavbu nových bytů. „*Prostredníctvom hromadenej bytovej výstavby pánovala socialistická spoločnosť zabezpečiť dostupné bývanie všetký obyvateľom, považovala to za svoju spoločenskú úlohu. Bytová politika smerovala k odstráneniu bytovej núdze (...).*“⁹² A ačkoliv ne vše, co se na sjezdech a zasedáních usneslo, se také realizovalo, v tomto případě skutečně došlo od slov k činům. Během sedmdesátých let bylo v Československu vybudováno něco přes 1 250 000 bytů, převážně v panelových sídlištích a tisíce starších bytů bylo modernizováno. Navíc stát podporoval také stavby družstevních bytů výhodnými půjčkami.⁹³

Nejinak tomu bylo i v Holýšově a jak jsem již zmiňovala ve třetí kapitole od roku 1981 začalo vznikat nové panelové sídliště Pod makovým vrchem. Dá se předpokládat, že touto výstavbou byla uspokojena poptávka po bytech nemalé části obyvatel Holýšova. Dalším

⁸⁹ Zde platil § 28, odst. 1 zákona o některých služebních poměrech vojáků, který stanovuje, že "Vojáci z povolání jsou povinni vykonávat službu v místě a ve funkci podle potřeb ozbrojených sil." Zákon o některých služebních poměrech vojáků (úplné znění zákona o některých služebních poměrech vojáků, jak vyplývá z pozdějších zákonných změn a doplňků) [online] [cit. 2021-09-05] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1978-122>.

⁹⁰ Rozhovor s V. B., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov, 4. 1. 2021.

⁹¹ Narátor tím poukazuje na fakt, že často byl mimo domov na různých vojenských cvičeních.

Rozhovor s V. B., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov, 4. 1. 2021.

⁹² PROFANTOVÁ, Zuzana. *Žili jsme v socializme I.*, V Bratislavě: ZING PRINT, 2012. ISBN 978-80-88997-49-8., s. 172.

⁹³ RATAJ, Jan a Přemysl HOUDA. *Československo v proměnách komunistického režimu*, s. 398-399.

výrazným poskytovatelem bydlení byl místní průmyslový závod LIAZ, který ve zkoumaném období zaměstnával až 1700 zaměstnanců, převážně obyvatel Holýšova. Závod, stejně jako vojenská posádka zajišťoval svým zaměstnancům bydlení. „(...) byla tu velká továrna, tenkrát LIAZ Holýšov, a to vlastně přitáhlo do Holýšova spoustu lidí, protože naopak si myslím, že ta bytová situace tu byla velmi dobrá. Jo, i manželovo rodiče sem přišli za prací a hned dostali byt, tenkrát zřejmě byl asi i zadarmo.“⁹⁴ Poměrně jasně bytovou situaci ve městě shrnul tehdejší předseda národního výboru, narátor R. K.: „No, tak takhle... my jako Holýšov, musím říct, (...) měl výhodu určitou v tom smyslu, že tady byla vojenská posádka, že tady byl LIAZ Holýšov. (...) Tyto organizace, jak posádka (...), tak fabrika, měly prostřednictvím svých nadřízených finance, kterými dotovaly a byly schopny zařídit bytovou výstavbu. A ta výstavba se v Holýšově odehrávala.“⁹⁵ Domnívám se tedy, že občasná nevraživost civilních obyvatel vůči vojákům kvůli bytovému hospodaření, nemohla být v Holýšově opodstatněná a vlastně ani výrazná, protože armádní byty činily pouze marginální část z celkového objemu všech bytů v Holýšově, a jak je zřejmé, mnohem většími možnostmi v přidělování bytů disponoval závod LIAZ. Jedná se tedy z mého pohledu spíše o individuální pocity jednotlivců, kteří měli vůči armádě negativní vztah i z jiných důvodů a tento bytový benefit jej jen podtrhoval.

4.3. „S vrahama netančím!“

Tento slogan jsem si pro název kapitoly vypůjčila z filmu *Černí baroni*⁹⁶, který byl natočen již v porevoluční době a je tedy opakem filmů, které byly natáčeny v době normalizace. Tato věta, otevřeně odkazuje k programově negativnímu vnímání PTP⁹⁷ civilní veřejností a myslím si, že i sám film měl jistý podíl na tvorbě úsudků některých lidí o fungování armády

⁹⁴ Rozhovor s J. A., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov, 25. 5. 2021.

⁹⁵ Rozhovor s R. K., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov 23. 2. 2021.

⁹⁶ *Černí baroni* (komedie, Československo 1992, režie Zdeněk Sirový, 99 min).

⁹⁷ 18. srpna 1952 byl ministrem národní obrany schválen Statut vojenských jednotek nazvaných Pomocné technické prapory (PTP). Tyto jednotky byly cíleně zřízeny k „očistě“ armády od politicky nespolehlivých vojáků ZVS. Do jednotek byly zařazováni vojáci, kteří byli například z politických důvodů vyloučeni ze studia, jejichž rodiče nebo sourozenci utekli do zahraničí nebo se tyto osoby dopustili trestných činů. Jak je uvedeno ve výše zmiňovaném dokumentu jednotky měly charakter výlučně pracovní spojený s ideologickým působením: „Zřizují se, aby prací byly převychovány politicky nespolehlivé osoby a staly se z nich užitečné, produktivní síly, které by i po návratu do civilního života se spolehlivě zapojily do práce ve výstavbě našeho státu.“ BÍLEK, Jiří. *Pomocné technické prapory: o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002. Svědectví (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu). ISBN 80_902885-7-x., s. 15-38.

V původně uvedeném významu ve filmu *Černí baroni* se tedy žena negativně vymezuje pouze k příslušníkovi Pomocného technického praporu, u kterého předpokládá, že k němu byl zařazen za trestný čin vraždu. Apriori se tedy nevymezuje k vojákům obecně.

a vztahu civilního obyvatelstva k ní. Ačkoliv v Holýšově žádný útvar PTP nebyl, pro název podkapitoly, zaměřující se na vztah holýšovských žen a vojáků, se mi zdál příznačný, a proto jsem ho použila.

Na otázku, zda byla zlidovělá věta „*S vrahama netančím!*“ holýšovskými ženami pronášena jsem dostala od všech narátorek negativní odpověď. Dovolím si tvrdit, že více než jakékoliv předsudky vůči armádě, zde hrálo roli především to, zda dotyčný byl pro ženu atraktivní. Jeho atraktivitu v tomto případě navíc zvyšoval efekt uniformy a u vojáků z povolání pak benefity v podobě vyšších příjmů a též například možnost výše zmiňovaného bytového zajištění. U některých žen též mohla hrát roli propaganda „*kerá jasně říkala, že jo...armádu potřebujeme, aby nás zachránila, takže mnoho lidí to tak bralo. Ještě, že jí máme tu armádu!*“⁹⁸ Díky tomu si na jedné straně buď vojáka odmítnout netroufly, nebo naopak s ním tančit šly a považovaly to dokonce za něco prestižního. Navíc to, že ženy v Holýšově vůči vojákům netrpěly nějakou výraznější averzí dokládají též odpovědi na další výzkumnou otázku, která byla směřována k tomu, jak často docházelo ke sňatkům mezi vojáky a místními ženami. „*Ano, mám kamarádku, její vojáček je tu dodnes (...)* Takže jo, určitě. A určitě nebyla jediná.“⁹⁹ Všechny narátorky shodně potvrdily, že ze svého okolí znají ženy, které se za vojáky provdaly.

Ačkoliv název kapitoly je směřován spíše k ženskému pohledu na vojáky, pro celistvější představu zkoumaného tématu jsem se ve svém výzkum zaměřila samozřejmě i na mužskou část civilní populace Holýšova a jejich vztahu k vojákům v různých, především osobních, společenských interakcích. Jestliže holýšovské ženy považovaly vojáky za jakési příjemné „obohacení“ mužské populace ve městě, a jejich přítomnost vnímaly spíše pozitivně, u mužů názor nebyl tak jednoznačný. Shodně všichni nárátoři, bez ohledu na to, zda se jednalo o muže či ženy, zmiňovali časté rvačky na kulturních akcích mezi vojáky.¹⁰⁰ Svěrázně toto shrnul v rozhovoru nárátor J. Š.: „*Nebylo snad neděle, aby se to tam [myšleno v místní restauraci] prostě nepoprало. (...)* Tak to byl už takovej kolorit Holýšova, že prostě každou neděli odpoledne se prali vojáci s civilistama.“¹⁰¹ Nárátoři se shodli, že konflikty vznikaly především ze dvou důvodů. První nastával, když voják vyzval k tanci, nebo se snažil navázat konverzaci se ženou, kterou si nárokoval taktéž místní muž. V takovéto situaci by ale jistě zakročil každý muž a nebylo by podstatné, zda se jedná o vojáka nebo kohokoliv jiného. Ženám pravděpodobně mohl tento zájem lichotit, zatímco pro muže to byla spíše urážka, která si zaslouží potrestání.

⁹⁸ Rozhovor s J. Š., vedla M. Volfová Žáková, Krchleby, 23. 4. 2021.

⁹⁹ Rozhovor s J. A., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov, 25. 5. 2021.

¹⁰⁰ Na tomto místě je třeba zdůraznit, že nárátoři hovořili o vojácích základní vojenské služby.

¹⁰¹ Rozhovor s J. Š., vedla M. Volfová Žáková, Krchleby, 23. 4. 2021.

Druhou častou příčinu konfliktů lze hledat ve značné konzumaci alkoholu, a z toho vzniklých konfliktů, s nimiž se armáda dlouhodobě potýkala, ačkoliv se s tímto problémem snažila bojovat, kupříkladu již zmiňovanými motivačními dokumenty a též články například v periodiku *Bojová příprava*. Nicméně opět je třeba hledět i na stranu civilní, neboť při studiu materiálů ve Státním oblastním archivu v Horšovském Týně, jsem narazila na velké množství zápisů ze zasedání *Komise pro ochranu veřejného pořádku*¹⁰², jejíž program dlouhodobě tvořil boj s potíráním alkoholismu na veřejnosti a na kulturních akcích a v celém Holýšově. Tato komise zmiňuje i vojáky, ale rozhodně jejich podíl na této problematice nebyl, vzhledem k jejich omezeným možnostem¹⁰³, větší než u civilních občanů. Paradoxem též je, že výše zmíněná komise sice měla v programu potírání alkoholismu, ale *Obchodní komise*¹⁰⁴ měla zase naopak za úkol zajistit, aby v době, kdy má jedna restaurace ve městě zavřeno, byla jiná restaurace otevřená a aby bylo pro zákazníky vždy připraveno dost alkoholických nápojů v předepsané kvalitě. Troufám si proto tvrdit, že pokud narátoři zdůrazňovali, že se vojáci často prali, nebylo to vždy z jejich popudu a rozhodně vojáci nebyli jediní, kdo způsoboval problémy pod vlivem alkoholu, jen možná díky jejich uniformám tyto excesy byly pro místní obyvatelstvo viditelnější.

Pakliže se vojáci základní služby netěšili přílišné oblibě místních mužů, trochu jiná situace byla ve vztahu místních mužů a vojáků z povolání. Tito byli již mnohem více tolerováni, převážná část narátorů se shodla, že nebyl problém si sednout s vojákem z povolání ke stolu v hospodě. Zde spatřuji několik možných variant, proč tomu tak bylo. Jednak vojáci z povolání měli oproti vojákům základní služby přeci jen větší možnosti přijít do kontaktu s civilisty, a tedy měli větší možnosti ovlivnit jejich názor na ně. Část narátorů – vojáků z povolání – se angažovala ve sportovních spolcích, v konkrétním případě dotazovaných narátorů to bylo ve fotbalovém oddíle a oddíle stolního tenisu, což mělo určitě pozitivní vliv na jejich vnímání

¹⁰² Viz podkap. 8.2., dok. 2.

¹⁰³ V tomto případě je třeba zohlednit jednak nízké služné, které se sice odvíjelo od výše hodnoty, nicméně suma byla spíše symbolická, jen několik málo procent z běžné mzdy. O jaké se jednalo částky v době normalizace se mi nepodařilo zjistit, ale pro ilustraci na základě vyhlášky Ministerstva obrany o peněžních a naturálních náležitostech vojáků v činné službě a žáků vojenských škol, kteří nejsou vojáky, z roku 1996 je zřejmé, že měsíční služné se pohybovalo od 450 Kč/měsíc u vojína po 900 Kč/měsíc u podporučíka.

Vyhláška Ministerstva obrany o peněžních a naturálních náležitostech vojáků v činné službě a žáků vojenských škol [online] [cit. 2021-10-10] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1996-7>

Že tato částka byla opravdu velmi nízká ukazuje srovnání s průměrnou hrubou měsíční mzdou, která činila v roce 1996 podle Českého statistického úřadu 9825 Kč. (Průměrná hrubá měsíční mzda zaměstnanců v nár. hospodářství ČR podle odvětví [online] [cit. 2021-10-10] Dostupné z: https://czso.cz/documents/10180/143522126/32018121_0503.pdf/d4dc3067-b5a8-4c53-ad98-7a3e4f1a428d?version=1.1.)

Velkou roli hrály i omezené vycházky a dovolené vojáků základní služby.

¹⁰⁴ Viz podkap. 8.2., dok. 3.

obyvatelstvem. Výhodou u narátorů vojáků z povolání bylo i to, že se v Holýšově oženili a strávili zde určitou část svého profesního i osobního života čili měli větší možnosti navázat přátelské vztahy mezi místními. Nemalou roli jistě hrála i jistá intelektuální úroveň, kdy voják z povolání většinou měl minimálně středoškolské vzdělání.¹⁰⁵ Dosažení určitého stupně vzdělání, bylo u vojáků z povolání spjato se zdokonalováním jejich praktických a teoretických dovedností a také kariérním postupem. A kariérní postup znamenal také vyšší platové odhodnocení,¹⁰⁶ a toho si, myslím, byli vojáci velmi dobře vědomi, tudíž se vzdělávat snažili. Naopak u vojáků základní služby nebylo vzdělání rozhodující a v některých situacích možná ani žádoucí. Narátor J. Š. v rozhovoru přímo uvádí: „*U těch základňáků, tam to bylo něco jiného, protože celej tady ten Západní vojenský okruh, to byly vlastně hlavně tankový pluky (...), a bylo jim jedno, že jsou to lidi z východního Slovenska, který neumí ani číst. (...) Ale k těmhletěm tankovým a pěším (...) potřebovali mnoho takovejch těch méně bystrých. Takže proto jich tu bylo hodně, hlavně kolem těch maďarskejch hranic, protože to byla v tej době oblast taková zaostalejší.*“¹⁰⁷ A v neposlední řadě si také dovoluji tvrdit, že ve městech, kde byla delší posádková tradice a Holýšov takovým městem rozhodně byl, byla již velká pravděpodobnost, že někdo ze širší rodiny téměř každého obyvatele byl v příbuzenském poměru s vojákem z povolání a v takovém případě jistě byla míra tolerance větší.

Závěrem této podkapitoly musím zdůraznit, že jsem v tomto bodě výzkumu došla k poměrně pozoruhodnému rozporu mezi tím, jak vnímali vojáky z povolání civilisté a jak si vojáci z povolání mysleli, nebo pociťovali, že je civilisté vnímají. Lze říci, že narátoři civilní obyvatelé hovořili o vztahu k vojákům buď, jako o kladném: „*No, já bych právě řekl, že je [vojáky] vnímali [ostatní obyvatelé Holýšova] podobně – pozitivně.*“¹⁰⁸ Nebo neutrálním: „*Prostě fakt tady byly ty kasárna, nu tak tu s náma byli*“¹⁰⁹. Pokud měli k vojákům výhrady, bylo to hlavně k vojákům základní služby, kde byly narátory negativně hodnoceny především „*hospodské konflikty*“, které ale byly považovány již spíše za běžnou záležitost, a naopak několika narátory bylo zdůrazněno, že ze strany těchto vojáků nikdy nedošlo k trestné činnosti. Když jsem ovšem položila otázku na to, zda si vojáci z povolání v klidu mohli v hospodě sednout s civilisty, nebo jak si myslí, že byly civilisty vnímány, byly odpovědi převážně

¹⁰⁵ Všichni narátoři z mého výzkumu dosáhli středoškolského vzdělání s maturitou, dva dokončili studium vysokoškolské.

¹⁰⁶HLAVÁČEK, Jiří. *Vzestup a pád ČSLA?*, s. 96.

¹⁰⁷ Rozhovor s J. Š., vedla M. Volfová Žáková, Krchleby, 23. 4. 2021.

¹⁰⁸ Rozhovor s R. K., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov 23. 2. 2021.

¹⁰⁹ Rozhovor s J. A., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov, 25. 5. 2021.

negativní: „*No, nekoukali dobře, to si nebudeme nalhávat.*“¹¹⁰ a „*Říkám myslím si, že nás neměli rádi*“¹¹¹ až striktně negativně „*A do hospody jste pomalu v uniformě ani nemohla jít!*“¹¹² Tento markantní rozdíl v náhledu na stejnou věc si vysvětlují několika důvody, které sice nebyly narátory explicitně zmíněny, ale v kontextu každodennosti normalizační doby a určitých jiných odpovědí z učiněných rozhovorů, mohly být tyto důvody zcela reálné. V první řadě tu byla sama o sobě vojenská profese, na kterou sice někteří lidé pohlíželi s despektem, ale i tak, byli její nositelé před rokem 1989 vnímáni jako symbol určité mocenské nobility, kterou si lidově řečeno „nebylo radno rozhněvat“. Z této premisy pak vychází vlastně postoj obou skupin. Tedy civilní obyvatelé, kteří tvrdili, že neměli problém si s vojákem z povolání sednout k jednomu stolu, tak mohli činit také obavy, že jejich nepřátelský postoj bude mít určitou negativní dohru. A naopak, vojáci z povolání si výše zmiňované skutečnosti uvědomovali a odtud mohlo pramenit jejich přesvědčení o neoblíbenosti vojenské uniformy u civilních obyvatel, které v mnohých případech nebylo neopodstatněné.

Může zde hrát roli též fakt psychiky člověka, kdy lidské Já má tu výsadu, že se může pomocí popření zbavovat toho, co se mu ve skutečnosti nelíbí, aniž by přitom bylo ovlivněno jeho kritické posuzování ostatního reálného světa.¹¹³ Tedy v tomto případě narátoři civilisté prostě popřeli to, že měli k vojákům negativní vztah, a to z jakéhokoliv důvodu. Další možnost vidím v tom, že narátoři civilisté záměrně neříkali pravdu, protože si nyní uvědomili, že nevráživost vůči vojákům z povolání byla zbytečná a oni se za své předešlé postoje stydí a nechtějí být ve výzkumu „ti špatní“. Samozřejmě roli může hrát i zapomínání, které psychologie definuje jako „*ztrátu nebo nedostupnosti informací, které byly v paměti již k dispozici*“ a jejich zapomenutí v tomto případě „*neznamená ztrátu, vymizení příslušné pamětní stopy, ale jen jakési překrytí novou a aktuálně významnou zkušeností*“¹¹⁴ čili narátoři civilisté po letech, kdy se myšlenkami na armádu a vojáky v Holýšově nezabývali, prostě jen zapomněli, že jim tato entita třeba ve své době vadila.

Na druhé straně, u vojáků z povolání bych tento problém mohla z pohledu psychologie interpretovat skrze tzv. sebenaplňující proroctví.¹¹⁵ Tedy v tomto konkrétním případě, pokud

¹¹⁰ Rozhovor s J. P., vedla M. Volfová Žáková, Čermná, 10. 6. 2021.

¹¹¹ Rozhovor s R. B., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov, 25. 11. 2020.

¹¹² Rozhovor s V. B., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov, 4. 1. 2021.

¹¹³ FREUD, Anna. *Já a obranné mechanismy*. Praha: Portál, 2006. Spektrum (Portál). ISBN 80-7367-084-4., s. 61.

¹¹⁴ NAKONEČNÝ, Milan. *Encyklopedie obecné psychologie*, s. 211.

¹¹⁵ Sebenaplňující proroctví funguje tak, že většinová společnost (civilní obyvatelé Holýšova) menšině (vojáci z povolání) dá určitou negativní "nálepkou". Tato nálepka potlačuje ostatní definice jedince a na člověka je pak pohlíženo pouze veskrze tento dominantní negativní status. Následně dojde k tomu, protože identita člověka je z velké části odvozena pohledem ostatních, že sám jedinec na sebe začne pohlížet ve skrze své označení

voják z povolání začal věřit, že je „blbej lampasák“ a civilní obyvatele k němu zaujímají negativní postoj, pravděpodobně se začal podle toho chovat a v důsledku skutečně byl „blbej lampasák“ se kterým by si v hospodě k jednomu stolu civilista nesedl. Dále je třeba zohlednit i to, že mnoho vojáků z povolání stále cítí nedocenení své profese v dobách normalizace, proto mají potřebu podávat svědectví o „křivdách“, které na nich byly většinou společností páčány, aby aspoň nyní po letech vzbudili určitou míru soucitu a došli morální satisfakce. Tato skutečnost se mi jeví také jako velmi reálné vysvětlení ambivalence mezi narativy civilistů a vojáků z povolání. Vede mě k tomu též fakt, že vojáci z povolání byli mnohem ochotnější k poskytnutí rozhovoru a celkově k tématu byli sdílnější.

Zkoumáním jsem tedy dospěla k závěru, že vztah mezi vojáky z povolání i vojáky základní vojenské služby a civilními obyvateli Holýšova byl ve vzájemných společenských interakcích sice občas vyhrocený, ale jednalo se spíše o osobní konflikty jednotlivců, jako celek byla vojenská posádka narátory civilisty hodnocena převážně neutrálně, ze strany vojáků z povolání postoj civilistů k ní, spíše negativně

4.4. „Důstojnické paničky“

Docela zajímavým jevem mého výzkumu se ukázaly být tzv. „důstojnické paničky“, tedy ženy nebo partnerky vojáků z povolání. Když jsem v předešlé kapitole zmiňovala, že vojáci byly místními ženami tolerováni, ba dokonce vnímáni jako příjemné zpestření, manželky vojáků z povolání v tomto ohledu byly vnímány spíše negativně. Kupříkladu narátorka I. V. se vyjádřila takto: „*No, tak paničky to asi byly, říkalo se jim tak, to je pravda. Ale tím, že se tak chovaly spíše nadneseně. Mně to tak přišlo. (...) Povýšeně se chovaly, to určitě.*“¹¹⁶ A podobný názor měla i narátorka J. A.: „*No a strejda byl lampasák a teta byla ta panička lampasácká, jak se jim říkalo, která teda fakt jako nedělala. Takhle, ona dělala pouze v zimě! V létě se jí nechtělo, tak se nepracovalo.*“ Tatáž narátorka ještě dodává, že v Holýšově ve zkoumaném období byla velmi dobrá infrastruktura, fungoval zde mandl, kosmetička, několik kadeřnicství, obchodů a restaurací. A právě kadeřnice a kosmetička byly dle vyprávění narátorky často vyhledávány ženami důstojníků. „*A ta kosmetička právě, ta mi říkala, že teda k ní chodily hodně*

společností. Jinak řečeno, jestliže jedinec začne věřit v určité situace jako reálné, stávají se situace skutečně reálnými ve svých důsledcích. Viz MERTON, Robert King. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Moderní sociologické teorie. ISBN 80-85850-92-3., s. 196-219.

¹¹⁶ Rozhovor s I. V., vedla M. Volfová Žáková, Stod, 10. 5. 2021.

ty vojenský ženský. Ta žila hlavně z nich, protože holky [myšleno důstojnické paničky] si myslím, nic moc nedělaly a neměly to zapotřebí.“¹¹⁷

V těchto dvou výpovědích spatřuji zásadní nepřesnost. V prvé řadě musím rozporovat to, že by ženy vojáků z povolání nepracovaly. Toto nebylo reálně možné, neboť dle trestního zákona č. 86/1950 Sb. a v něm obsaženém § 188a, který se týkal příživnictví a platil až do roku 1990 se psalo, že „*Kdo se živí nekalým způsobem a vyhýbá se poctivé práci, bude potrestán odnětím svobody na tři měsíce až dvě léta.*“¹¹⁸ Z toho zřetelně plyne, že víceméně každá osoba pracovat musela. Jistě, v každé době a v každém režimu se najdou cesty, kudy nařízení a zákony obejít. Nicméně si myslím, že vojáci z povolání, kteří byli podrobováni různým prověrkám, prověřoval se jejich kádrový profil a oddanost komunistickému zřízení, by si nedovolili mít za manželku příživnici. Je tedy pravděpodobné, že civilní občanky mohly vídat nepracující ženy důstojníků, které byly buďto na mateřské, nebo rodičovské dovolené, ale nemohly to být ženy cíleně nepracující. A ještě jednu nepřesnost spatřuji i v tom, že by převážnou část klientely kadeřnictví či kosmetiky tvořily pouze ženy vojáků z povolání. Důstojnické paničky měly jistě větší finanční možnosti, k častějším návštěvám zkrášlovacích zařízení oproti ženám, jejichž manželé pracovali v civilním sektoru, nicméně si myslím, že nejen ženy vojáků chtěly vypadat atraktivně. Považuji za docela dobře možné, že hlavní roli v tomto rozšířeném narativu mezi holýšovskými ženami hrála především obyčejná závist. Poměrně přesně to vyjádřil narátor J. Š. „*Paničky, takzvaný lampasácký, měly peněz proti normálnímu obyvatelstvu poměrně dost, mohly si leccos dovolit, takže to byla jedna taky ze záležitostí, která ležela v žaludku těm lidem.*“¹¹⁹ Avšak je zde také druhá strana pohledu na ony důstojnické paničky, v podstatě ženy, které přišly do neznámého města, kde mimo svého manžela nikoho neznaly, neměly zde žádné sociální vazby a navíc ještě poměrně často byly vystaveny nepřítomnosti manžela v důsledku častých vojenských cvičení mimo bydliště nebo udržování bojové pohotovosti. Není proto divu, že tyto ženy první a často i jediné sociální kontakty vyhledávaly mezi ostatními ženami vojáků z povolání, neboť je pojily stejné radosti i starosti. „*Já vám řeknu, že jsme jako ženy vojáků z povolání spíš držely při sobě. Já třeba neznala vůbec lidi (...), protože jsme se stýkaly jenom mezi sebou, (...) protože i jako jsme si třeba pomáhaly, když byli na cvičení. Tak jedna druhý se snažila pomoci, pohlídat, nebo něco, protože to nebylo jednoduchý. Když řeknu, že půl roku z roku byl pryč, tak to asi nebylo nic příjemného.*“¹²⁰ Čili jistá odtažitost a možná

¹¹⁷ Rozhovor s J.A, vedla M. Volfová Žáková, Holýšov 25. 5. 2021.

¹¹⁸ Trestní zákon § 188a [online] [cit. 2021-10-10] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1950-86>.

¹¹⁹ Rozhovor s J. Š., vedla M. Volfová Žáková, Krchleby, 23. 4. 2021.

¹²⁰ Rozhovor s M. P., vedla M. Volfová Žáková, Čermná, 10. 6. 2021.

i nekomunikativnost žen vojáků z povolání, pramenila spíše z velké části z ostychu vstupovat do komunit místních žen než z povýšenosti.

V normalizační době byly standardní výpadky určitého zboží na trhu a obecně ne příliš velký výběr v jednotlivých komoditách. Zajistit si v podstatě jakoukoliv věc neznamenal jít si ji do obchodu koupit, ale začít ji „shánět“, což v praxi znamenalo putovat od obchodu k obchodu, kde většinou zněla stále stejná odpověď „Nemáme, chod'te se ptát!“. V důsledku toho se čile dařilo podpultovému nebo výměnnému obchodu.¹²¹ Vždy se vyplatilo mít známého v řeznictví, mlékárně, stavebninách a vlastně kdekoliv. Častým jevem bylo směňování zboží v tom smyslu, že kupříkladu řezník schoval pro prodavačku z obuvi lepší maso a ta mu jako protislužbu schovala boty pro jeho děti. Měly ženy vojáků z povolání, nebo dokonce vojáci sami nějaké výhody v obchodech pramenící z jejich profese? Zde se narátoři shodli, že ne „*Ne, to jsem nezažila. Tak jako normální ženská jsem chodila do krámu, stála jsem tenkrát fronty, zrovna tak jako ostatní... Žádný privilegia jsem neměla.*“¹²², spíše zde platila již výše zmiňovaná známost někoho nebo možnost protislužby, která u vojáků z titulu jejich profese byla mizivá. Jedinou výhodu připouští narátor M. S. v tom smyslu, že „*(...) všichni věděli, že je to manželka velitele, takže trošku jako měli k ní jinej vztah. Byli na ni hodnější.*“¹²³ Jistou protekci připustila i narátorka J. O., ale u ní pramenila ne z toho, že byla manželkou důstojníka, ale především z toho, že byla učitelkou na místní základní škole, a navíc rodilou obyvatelkou Holýšova, což si myslím, že také mělo značný vliv v oblíbě/neoblíbě důstojnických paniček. Rozhodně však, pokud jde o protekční zboží v obchodech, byly na tom důstojnické paničky většinou stejně jako běžné holýšovské ženy. Obě skupiny žen, tedy v podstatě pojil totožný problém, kterým se vyznačoval socialismus. Nebyly jim mzdy, které měly po celá sedmdesátá léta vzrůstající a v osmdesátých letech stagnující tendenci, ale spíše to, co si bylo možné, respektive spíše nemožné, za peníze pořídit.¹²⁴

Za zmínku určitě stojí i poznatek, který přinesl rozhovor s narátorkou I. V. Ta se mimo jiné zmínila v souvislosti s tímto tématem o možnosti určité protekce v získání pracovní pozice důstojnických paniček. „*Myslím si taky, že možná se i na to přihlíželo* [narátorka míní to, že dotyčné ženy byly manželkami vojáků z povolání], *že třeba dostávaly možná i takovou trošku lepší pozici v tom zaměstnání, třeba k tomu neměly ani vzdělání, ale myslím si, že se*

¹²¹ KABÁT, Jindřich. *Psychologie komunismu*, s. 411.

¹²² Rozhovor s M. P., vedla M. Volfová Žáková, Čermná, 10. 6. 2021.

¹²³ Rozhovor s M. S., vedla M. Volfová Žáková, Klatovy, 9. 12. 2020.

¹²⁴ RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. V Praze: Vyšehrad, 2020. ISBN 978-80-7601-334-6, s. 272.

upřednostňovaly.¹²⁵ Toto sdělení považuji za vcelku reálné, ale nemyslím si, že zde bylo na místě toto jednání zazlívát jen dotyčným ženám či personalistům. Na vině byla spíše pokřivená doba kádrových posudků, které v zásadě dělily občany do dvou skupin, na lidi s politickými nedostatky a kádry, tedy lidi spolehlivé, uvědomělé a politicky oddané.¹²⁶ K tomu všeobecná komunistická propaganda k „ohlupování“ civilních obyvatel o důležitosti vojenské profese a samozřejmě manžel důstojník, jako politicky protěžovaný straník. To vše zaručovalo, že byla mnohdy pro zaměstnavatele žena vojáka z povolání zárukou „kvalitního“ zaměstnance bez ohledu na její profesní znalosti a dovednosti.

4.5. „Postaveno v akci Z“

Akce Z, nebo též zvelebovací akce, byla specifikem československé normalizační společnosti. Jednalo se o bezplatnou a zdánlivě dobrovolnou výpomoc občanů na úklidech veřejných prostranství, sídlišť a v pozdějších letech i na výstavbě a rekonstrukcích bytů, kulturních domů, obchodů se smíšeným zbožím atd. Že se nejednalo o až tak bezvýznamnou záležitost dokládá to, že akce Z byly systematicky plánované prostřednictvím Státní plánovací komise, byly na ně vypracovány speciální směrnice, metodické pokyny a řídily se zákony a vyhláškami.¹²⁷ A samozřejmě, (ne)účast občana na akci Z byla pečlivě sledována národními výbory a zaznamenávána příslušnými orgány do kádrových složek.¹²⁸

Jak jsem se dozvěděla z kroniky města, akce Z samozřejmě probíhaly i v Holýšově a v rámci nich byl vystavěn např. kulturní dům, kino, hasičská zbrojnice, část panelového sídliště atd.¹²⁹ Mimo občanů se na akcích Z podílela i ČSLA. Narátor R. K., který ve zkoumaném období zastával funkci předsedy místního národního výboru v Holýšově k pomoci armády na výstavbě objektů ve městě řekl: „*Tak tady musím armádu pochválit,*

¹²⁵ Rozhovor s I. V., vedla M. Volfová Žáková, Stod, 10. 5. 2021.

¹²⁶ DRDA, Adam, Josef MLEJNEK a Stanislav ŠKODA. *Mýty o socialistických časech: Člověk v tísní, Jeden svět na školách*. Praha: Člověk v tísní, 2010. ISBN 978-80-86961-98-9., s. 68.

¹²⁷ Jednalo se o vládní nařízení, kterým se provádí zákon o vodním hospodářství § 27 odst. 1 [online] [cit. 2021-10-10] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1959-14>, dále vyhláška Ministerstva financí a Státní plánovací komise o zajištění prostředků na údržbu, opravy, rekonstrukce a modernizaci nájemních obytných domů [online] [cit. 2021-10-10] Dostupné z: <https://zakonyprolidi.cz/cs/1960-118> a vyhláška Ministerstva financí a Státní banky československé o financování, rozpisu a kontrole reprodukce základních prostředků [online] [cit. 2021-10-10] Dostupné z: <https://zakonyprolidi.cz/cs/1964-6>.

¹²⁸ KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2019-2., s.122-124.

¹²⁹ Kronika města Holýšov 1979-1980 [online] [cit. 2021-10-10] Dostupné z: https://www.portafontium.eu/iipimage/30160058/soap-do_00145_mesto-holysov-1979-1980_1020?x=-100&y=34&w=1196&h=498.

protože to bylo zase plus pro Holýšov, protože akce Z běžely všude na těch vesnicích, (...) někdo stavěl obchody, kulturáky, kino, hasičský zbrojnice, podle toho, jaká byla občanská vybavenost (...). U nás se stavělo spousta věcí a můžu říct, že na každé té stavbě se tehdy vojsko pravidelně brigádnickou činností podílelo tím, že tam posílalo prostě vojáky a chodili v sobotu, v neděli, pravidelně na brigády."¹³⁰ Mimo pomoci při výstavbě objektů v obci zmiňovali narátoři též pomoc při úklidech města, odklizení sněhu, práce při lesních polomech atd. Zajímavou zkušenost s výpomocí armády měla i narátorka J. A.: „Tak vlastně já po vyučení jsem tady prodávala v obchodě v Jednotě (...) a když přišlo září a přivezli brambory tak vedoucí říká 'Holky, která pojedete s vojákama rozvážet brambory?' No všechny chtěly! Takže přivezli brambory, lidi je měli naobjednaný, vojáci přijeli s tou jejich vetřieskou. Oni byli na korbě, my jsme odškrtávaly a oni makali."¹³¹ Novinových článků, vyzdvihující pomoc armády jak při výstavbě nebo úpravách města, tak v zemědělství, jsem našla mimo jiné v periodiku *Rudé právo*, ale také v místním *Holýšovském zpravodaji*¹³². Nelze si nepoložit otázku, proč tomu tak bylo? Ačkoliv někteří důstojníci ČSLA měli proti podobným aktivitám výhrady, poukazovali na to, že díky nim se zkracuje vojenský výcvik a vzdělávací kurzy, ale pro dobovou propagandu byly záběry vojáků pracujících pro blaho občanů až příliš silným motivem. To, že armáda tak nejednala altruisticky shrnuje výstižně Condoleezza Rice, která uvádí důvody tohoto jednání. Prvním a asi nejpodstatnějším důvodem byla špatná pověst armády, kterou si vysloužila po roce 1968. Občané ji povětšinou považovali za neúčinnou a zbytečně nákladnou. Brigády na akcích Z či pomoc v zemědělství tak umožňovaly navázat vojáků i jejich nadřízeným pozitivní styky s obyvatelstvem. Druhým důvodem, ryze praktickým, bylo to, že v československém hospodářství chyběly pracovní síly a některá odvětví se bez pomoci armády prostě neobešla.¹³³

Ač účast na akcích Z byl z pohledu armády promyšlený tah, jak pozitivně zapůsobit na občany města, je třeba uznat, že se narátorům nelze divit, že tento počín hodnotili kladně, neboť skutečně vojenská posádka při výstavbě v Holýšově odvedla kus práce. Na druhou stranu je na tomto příkladu opět vidět promyšlené jednání komunistického systému, který obratně manipuloval nejen civilním obyvatelstvem, ale i samotnými vojáky. Jindřich Kabát ve své publikaci *Psychologie komunismu* dokonce zneužívání vojáků pro mimořádné práce považuje za jeden z hlavních negativních rysů ČSLA. Dle Kabáta vojáci suplovali jiné pracovníky

¹³⁰ Rozhovor s R. K., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov 23. 2. 2021.

¹³¹ Rozhovor s J. A., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov 25. 5. 2021.

¹³² Viz podkap. 8.1., obr. 3 a podkap. 8.2., dok. 4.

¹³³ RICE, Condoleezza. *Sovětský svaz a československá armáda 1948-1983: nejisté spojení*, s. 194-195.

například při výpadech ve výrobě, v zemědělství, ale též nahrazovali pracovní síly v záchranářském systému a při výše zmiňovaných lokálních stavebních pracích.¹³⁴

4.6. Mimořádné události

Napříč všemi armádami světa dochází k nehodám – menším i větším. ČSLA měla pro tyto nehody oficiální název – mimořádné události. Definicí tohoto pojmu určovala „Směrnice pro sledování a hodnocení vojenské kázně, kázeňské praxe a mimořádných událostí v Československé lidové armádě“. Za mimořádné události byly dle tohoto dokumentu považovány „(...) události, jednání nebo opomenutí, jejichž důsledky ohrožují morální a politický stav útvaru, jeho bojovou pohotovost, plnění bojových úkolů, vztahy armády a společnosti, spojenecké svazky s armádami Varšavské smlouvy.“¹³⁵ V praxi mezi mimořádné události patřilo usmrcení a těžké zranění vojáků, sebevraždy, vážné dopravní nehody, havárie techniky, šikana, ztráta zbraní a podobně. Z výše uvedené formulace můžeme mimo jiné vyčíst, že takovéto události narušovaly jednotu armády a lidu, což rozhodně nebylo pro pozitivní obraz ČSLA žádoucí. Je třeba si však uvědomit, že počty osob v ČSLA se pohybovaly od 150 až po 295 tisíc, z čehož většinu tvořili mladí a nevyspělí lidé – vojáci základní služby a mladý velitelský sbor. Nelze se proto divit, že v tomto počtu osob, které pracovali s těžkou bojovou technikou v terénu a jak budu dále zmiňovat i mezi civilisty, docházelo k často i k tragickým mimořádným událostem.¹³⁶

Deníky mimořádných událostí, o které bych se ve svém výzkumu mohla opřít, jak jsem již zmiňovala v metodologické části práce, nebyly ve Vojenském archivu v Praze nalezeny. Budu tedy vycházet pouze ze svědectví narátorů. Jednalo se zde o mimořádné události, které se nějakým způsobem dotkly civilního obyvatelstva a k nimž za dlouhou éru vojenské posádky v Holýšově také samozřejmě došlo. I tyto události mimo jiné, ovlivňovaly náhled civilních obyvatel na armádu. O událostech se logicky zmiňují spíše narátoři vojáci z povolání, ale vzpomněli si i někteří civilní narátoři. Velmi tragické události vzpomněla ve svém vyprávění narátorka J. A., jejíž otec byl výpravčím na místní železniční stanici: „(...) *Musel tatí v noci*

¹³⁴ KABÁT, Jindřich. *Psychologie komunismu*, s. 296.

¹³⁵ TOMEK, Prokop: Mimořádné události v ČSLA. In. *Historie a vojenství*, č. 4 (2019), s. 24.

¹³⁶ Pro ilustraci uvádím, že smutný rekord si drží rok 1969, ve kterém se stalo 2103 mimořádných událostí, při kterých došlo k usmrcení 287 lidí a 440 těžkým zraněním. V průběhu dalších let se armáda samozřejmě snažila mimořádné události eliminovat, ale i nadále k nim bohužel docházelo. Kupříkladu v roce 1980 se stalo 648 mimořádných událostí, při nichž došlo ve 147 případech k usmrcení a ve 180 případech k těžkému zranění. Viz Tamtéž, s. 40.

odejít, protože vojáci vlastně chodili do kasáren, ono to bylo docela daleko, (...) a přelezali koleje. No a nějaký mladík devatenáctiletý, taky opilej, tak tam zůstal pod vlakem, protože prostě přelez zrovna v nestřeženou chvíli... Takže i tohle bylo a bylo to dost častý, že fakt takhle ty kluci přišli o život nebo i teda nějakou končetinu.“¹³⁷ Zde je nutné si klást otázku, zda se tyto události děly v době, kdy vojáci měli oficiální vycházku, nebo z kasáren prostě utekly, což se skutečně dle narátorů dělo. Ve druhém případě, je zřetelné, že armáda selhávala, když nedokázala těmto útěkům a potažmo tragickým událostem zabránit. Jindřich Kabát ve své publikaci dokonce hovoří v souvislosti s ČSLA o lhostejnosti k vlastním vojákům a jejich životům, kdy se operovalo s automatickou předností vojenských zájmů před lidským životem a často možnost odvrátit tragédii nahradil cynismus.¹³⁸ Pak se samozřejmě z pohledu občanů, zejména rodičů vojáků základní služby, nebylo možné divit negativnímu pohledu na armádu. A ani tomu, že ji vnímali jako instituci, která jim bere na dva roky syna, který se v nejhorším případě z vojny ani nemusí vrátit.

Nejvýznamnější událost, o níž podalo ve vyprávění svědectví nejvíce narátorů, se týká události, která se stala na začátku roku 1989. Zároveň také nejvýrazněji ukazuje problematický vztah armády a civilního obyvatelstva. Pro popsání události použiji úryvky z rozhovorů s narátorem M. S., který během události velel tankovému pluku a J. L., který měl na starosti finanční záležitosti posádky, tudíž řešil následné materiální a finanční kompenzace. „*Tenkrát se udělal nověj asfaltovej průtah přes Holýšov a nám nadřizenej orgán vyhlásil poplach. No a samozřejmě když se přehrne prakticky skoro stovka tanků přes to, tak to podle toho vypadalo. Tak si dovedete představit, co se dělo v Holýšově! (...) Byly poškozený...ani ne ta cesta, jako obrubníky (...) To jsme opravovali a pak se rozbil železniční přejezd, ten byl nově udělanej, zpevněnej a my jsme ho údajně rozbili, protože jsme přes to přejížděli tankama, který mají 40 tun.*“¹³⁹ A narátor J. L. ještě situaci dokresluje: „*A ještě jako další smůla, jak se to vršilo na sebe, byla že sice poplach pískli asi ve 2 ráno, ale výjezd, povel k výjezdu k opuštění kasáren se dal někdy v 5, takže když šli lidi, co pracovali v továrně do práce, tak koukali, jak jezdí tanky přes novou silnici a sem tam taky nějaký cvrnkne o ten obrubník a ty obrubníky to nevydržely. To bych řekl, že jako dost zásadním způsobem narušilo vztah holýšovské veřejnosti k armádě.*“¹⁴⁰ Událost samozřejmě vyvolala obrovskou vlnu rozhořčení mezi občany. Záležitost byla projednávána nejen na úrovni místního, ale i okresního národního výboru

¹³⁷ Rozhovor s J. A., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov 25. 5. 2021.

¹³⁸ KABÁT, Jindřich. *Psychologie komunismu*, s. 296.

¹³⁹ Rozhovor s M. S., vedla M. Volfová Žáková, Klatovy, 9. 12. 2020.

¹⁴⁰ Rozhovor s J. L., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov 8. 11. 2020.

s účastí pověřených vojenských pracovníků. Nejvíce se celý problém dotkl velitele posádky M. S., který byl dokonce předvolán na veřejné vystoupení v místním kulturním domě za účasti občanů Holýšova. „*Tak mě pozval předseda městského národního výboru do kulturáku, ten byl plnej lidí, no a tam mě postupně nadávali! A mě to celkem nevadilo, protože oni zapomněli na jednu maličkost. Já jsem je nechal všechny vyřvat, nadávat, ale oni zapomněli na jednu maličkost, že já mam v ruce papír, kde mě právě předseda národního výboru písemně stvrzuje, že než bude hotovej ten průtah, tak nám umožní objezd kolem nádraží tak, aby jsme v případě toho, že tu cestu opraví, udělají, zpevní a tak dále, aby jsme nemuseli jezdit přes město. No, a to tenkrát neudělali. Tak já jsem je nechal, až se vyřvou a říkam a tedy je papír, na tom papíru je tohle a kdo si chce přečíst, má to tady k dispozici a byl klid.*“¹⁴¹ Dále jsem se z rozhovoru, jak s tímto narátorem, ale i s narátorem J. L. a R. K. dozvěděla, že skutečně armáda toto potvrzení měla a tudíž nebyla vina právně na její straně. I tak armáda sjednala nápravu a poškozenou silnici, obrubníky a železniční přejezd byly na její náklady opraven. Je zřejmé, že armáda tušila, že tímto incidentem už překročila onu tenkou hranici mezi ní a obyvateli města. Přesto se tato událost nesmazatelně zapsala do mysli jednak některým civilním obyvatelům Holýšova, pro které byla vojenská posádka už tak v neoblíbě, ale také veliteli posádky M. S. Ačkoliv narátor o události mluvil s předstíranou lehkostí a nadhledem, neboť měl ono potvrzení, tak z celého rozhovoru vyplynulo, že v následujícím roce po této události odešel na vlastní žádost z Holýšova. Domnívám se, že pokud člověk v jeho postavení opouští poměrně prestižní místo velitele posádky, musí k tomu mít velmi pádný důvod. Narátor musel čelit rozezleným občanům, za to, že splnil rozkaz svých nadřízených, protože věděl, že za jeho neuposlechnutí by byl potrestán. Velitel posádky M. S. se v ony chvíle skutečně nacházel v nezáviděníhodné situaci. Výjezd byl opožděn o 3 hodiny oproti plánům čili nebylo již možné splnit poplachové časy. K tomu jediná cesta pro výjezd na určené místo, vedla skrze město Holýšov. Narátor v těchto okamžicích snad tušil, ale možná nad tím ani nepřemýšlel, že dojde k poškození nové cesty a následného konfliktu s civilními obyvateli mezi kterými on, i jeho rodina několik let žili. Pokud bych tedy měla odhadovat skutečný důvod odchodu narátora z armády a jeho následný, silně negativní vztah k ní¹⁴², hledala bych jednu z příčin v tomto příběhu. Opět se tím také dostáváme k tomu, jak silně byli pracovníci ČSLA touto institucí ovládnuti a jaký na ně měla výrazný vliv, když byli ochotni plnit často nesmyslné a nebezpečné příkazy. Nebo naopak

¹⁴¹ Rozhovor s M. S., vedla M. Volfová Žáková, Klatovy, 9. 12. 2020.

¹⁴² Narátor v rozhovoru několikrát zdůraznil, že rozhodnutí pro vojenskou kariéru bylo špatné a že ho často lituje. Mimo jiné používal například věty typu „*Ale kdybych se mohl znovu rozhodnout, tak bych to v životě už neudělal! Nikdy! To zdůrazňuju, nikdy!*“ Rozhovor s M. S., vedla M. Volfová Žáková, Klatovy, 9. 12. 2020.

již podobné příkazy plnit dále nedokázali, a i přes určité benefity raději z armády později odešli, jako narátor M. S.

Poměrně ožehavým tématem, které se týká jak výše uvedené události, ale i občasných stížností obyvatel, je tankové cvičiště neboli tankodrom¹⁴³ v Holýšově. V krátkosti jsem se o něm zmínila již v kapitole 3.2. Zásadním problémem, a pro mne osobně něčím naprosto nepochopitelným, je samotné umístění tankodromu. Nachází se totiž zhruba ve vzdálenosti cca 500 m od obytného sídliště Pod makovým vrchem a přibližně 3 km od samotných kasáren, přičemž aby se vojenská technika na tankové cvičiště dostala, bylo třeba projet celé město a vedla k němu pouze jediná příjezdová komunikace. Vzhledem k tomu, že bývalá vojenská posádka sídlila 2 km od města v lesích, kde mimo ni nic jiného nebylo, nedovedu si tento počín nijak vysvětlit a ani sami narátoři vojáci mi na tuto otázku nebyli schopni odpovědět. To, že umístění tankového cvičiště bude v budoucnu problémem patrně nedomyslel nikdo z armádního sboru ani z místního národního výboru, takže město převedlo v roce 1970 pozemky ze svého majetku armádě a ta začala budovat. Již v roce 1975 se však ukázalo, že je třeba cvičiště rozšířit, a tak byl Velitelstvím Západního vojenského okruhu v Táboře schválen projekt výstavby cvičiště většího, které se začalo budovat v roce 1978 na původním místě. Odsouhlasení této stavby ovšem zdaleka neproběhlo tak hladce, jako při zřízení cvičiště prvního. Problémem se ukázali být občané Holýšova, kteří již měli s tankovým cvičištěm, doslova za paneláky, své zkušenosti. Městský národní výbor v Holýšově zaujal k tomuto stanovisko, že sice chápe „nároky na zajištění bojové připravenosti vojsk, ale dosavadní zkušenosti nutí pověřené zástupce města, aby trvali na nutnosti vybudování přístupové cesty z kasáren na tankodrom mimo obytnou zónu“¹⁴⁴ což se, jak již víme z výše popsané mimořádné události, nikdy nestalo. Dále se MNV nesouhlasně vyjádřil i k činnosti na tankodromu v těsné blízkosti města, která způsobuje značný hluk a prašnost ve městě. Krajská vojenská a ubytovací správa sice tyto připomínky obdržela, ale odvolala se sdělením, že příjezd do prostoru tankodromu není součástí stavebního projektu, a tudíž se ani budovat nebude. Tím skončila malá vzpoura holýšovských občanů proti ČSLA a v roce 1979 vyjely na nové tankové cvičiště první tanky.¹⁴⁵

Jak jsem již uvedla, tankové cvičiště a jeho provoz byl v Holýšově asi tím největším negativem, které bylo narátory zmiňováno, a to jak narátory z řad civilních obyvatel, tak tento problém připouštěli i narátoři vojáci z povolání. Hluk a zatěžování místních komunikací při

¹⁴³ Viz podkap. 8.1., obr. 7 a 8.

¹⁴⁴ Holýšovský zpravodaj, květen 2020, číslo 185 [online] [cit. 2021-09-23]. Dostupné z: https://www.mestoholysov.cz/assets/File.ashx?id_org=4155&id_dokumenty=9363.

¹⁴⁵ Tamtéž.

přejezdech vojenské techniky z kasáren na cvičiště a následný hluk a prach valící se na paneláky v sídlišti Pod makovým vrchem, to byla častá témata stížností adresovaných jak MNV, tak přímo na vojenskou posádku či Vojenskou a ubytovací správu: „*Dokonce mám pocit, že na jednom nebo dvou těch plenárních zasedáních se o tom mluvilo, a to hlavně z toho důvodu hluku, a že když bylo sucho a jezdily tanky po tankodromu, tak to tady vypadalo jako na Sahaře, když se zvedne ten vítr a nese ten písek*“¹⁴⁶ připouští ve svém vyprávění narátor J. L. Ovšem jak už bylo za éry komunismu zvykem, jednání proběhlo, ze schůze se pořídil zápis a problém byl uzavřen. Navíc stále panoval trend prosazování armádních zájmů nad zájmy občanů, ačkoliv svým způsobem to lze vnímat jako paradox, když instituce, která měla občany chránit, jim vlastně v tomto konkrétním případě škodila. Závěrem této podkapitoly si troufám říct, že neochota armády řešit oprávněné stížnosti obyvatel se nejvíce, v negativním slova smyslu, podepsala na vztahu holýšovských občanů k ní.

4.7. Kultura a sport

Setkat se s vojáky místní vojenské posádky v civilním životě, nebylo pro občany Holýšova ničím mimořádným. Potkávali je v podstatě každý den ať již v obchodě, restauracích, na kulturních či sportovních akcích. Samozřejmě se častěji jednalo o vojáky z povolání, ale jak jsem již uváděla v kapitole 4.3. i vojáci základní vojenské služby, pokud měli vycházky, často navštěvovali holýšovské restaurace, odpolední čaje nebo místní kino. Vojenská posádka měla v kasárnách sice svoji knihovnu, kino a též svůj kulturní dům, ale zde byly pořádány výhradně akce pro vojáky, popřípadě manželky/partnerky vojáků z povolání a pro civilní zaměstnance armády. Výjimkou byly dvě, narátory vzpomínané akce, které se uskutečnily na půdě vojenského kulturního domu a jichž se zúčastnili i civilní obyvatelé Holýšova, kteří neměli přímé vazby na armádu. První takové byly slavnostní ukončení lovecké sezóny tzv. poslední leče, které ve vojenském kulturním době po několik let organizovalo místní myslivecké sdružení. Výrazný vliv na tom, že tato akce v kasárnách probíhala mělo to, že jeden z velitelů tankového pluku byl myslivec, a proto využil svého postavení pro uspořádání této akce. „*To bylo díky panu Ž., protože to byl vlastně politruk u tankistů, a ten dělá taky myslivce, takže si myslím, že asi díky němu se tam ta společnost myslivecká dostala, na ty poslední leče.*“¹⁴⁷ Ačkoliv lze toto považovat za vstřícný krok armády, vůči civilistům, jednalo se o poměrně

¹⁴⁶ Rozhovor s J.L., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov 8.11.2020.

¹⁴⁷ Rozhovor s R. P., vedla M. Volfová Žáková, Kvíčovice 20. 11. 2020.

úzkoprofilovou skupinu občanů, kteří se díky zájmu o myslivost na akci dostali. Výrazně větší popularitu v kladném slova smyslu si vojenská posádka vysloužila za poskytnutí svého kulturního domu pro pořádání tanečních kurzů. Taneční kurzy mají v Holýšově dlouhou tradici a před výstavbou kulturního domu ve městě se pořádaly nejprve v kulturním sále závodu LIAZ a poté několik let právě v posádkovém kulturním domě: „Vím, že jeden čas byl problém u nás s kulturákem, (...) že tady ten sál nebyl v provozu ještě, a že vojáci nabídli, že by mohly být taneční u nich a vím, že tam ty taneční nějaký dva, možná tři roky proběhly.“¹⁴⁸ Tato ochota armády vyjít vstříc aktivitám civilního obyvatelstva jistě pramenila, jak už bylo zmiňováno u akcí Z, z touhy jednak navázat přátelské vztahy s civilním sektorem, ale především vylepšit si svoji pověst u běžných obyvatel. V souvislosti s tanečními kurzy také jedna z narátorek uvedla situaci, kdy docházelo k interakci mezi vojáky základní služby a civilním obyvatelstvem, zejména tedy místními dívkami: „Kulturní akce – moje taneční¹⁴⁹. Já teda vůbec nevím, jestli chodili i častěji [vojáci základní služby] ale asi jo, ale v tom mém roce 1985 ... taneční a málo kluků. Takže taneční mistr Vostárek: „Naženeme vojáky!“ . Oni tvrdili, že to nebylo dobrovolný, ale nakonec rádi šli, protože měli volnost, vycházky do večera a on ten náš taneční mistr fakt byl skvělejší v tom, že ty holky, co měly za tanečnice vojáky, tak on je popichoval. Jako musíte si vzít vojáčky domů k obědu a fakt...a v sobotu mají vycházky, takže na sobotní oběd vezmeme si kluky domů. No tak po různu si je brali domů, a tak jsme se tam i různě zamilovaly do těch kluků. Takže já tam taky měla svého vojáčka Pavlíčka a Pavlíček by taky u nás doma na obědě.“¹⁵⁰ V tomto krátkém úryvku rozhovoru můžeme spatřovat několik narativů týkajících se armády. Jednak z narátorčina vyprávění opět můžeme vysledovat její kladný vztah k vojákům (vztah žen a vojáků byl jako pozitivní reflektován též v kapitole 4.3.), dále je zde opět ukázka snahy armády zavděčit se civilistům a v neposlední řadě je zde poukazováno na to, že některé služby, do nichž byli vojáci „dobrovolně“ angažováni, nebyly až tak nepříjemné, a mnohdy přinášely alespoň malý kontakt s „normálním“ světem za zdi kasáren.

Další možnost, kde mohli vojáci, a v tomto případě se jednalo jak o vojáky základní vojenské služby, tak o vojáky z povolání, přijít do užšího kontaktu s civilisty, byl sport. V Holýšově je letitá tradice fotbalu a řecko-římského zápasu. U prvně jmenovaného byla angažovanost vojáků opravdu výrazná. Hovořili o ní narátoři z obou skupin. Dokonce narátoři

¹⁴⁸ Rozhovor s J. O, vedla M. Volfová Žáková, Holýšov 5. 5. 2021.

¹⁴⁹ Viz podkap. 8.1., obr. 7 a 8.

¹⁵⁰ Rozhovor s J. A, vedla M. Volfová Žáková, Holýšov 25. 5. 2021.

vojáci z povolání uváděli, že zejména v porevolučních letech, kdy základní vojenská služba doznala značných změn, nebylo neobvyklé, že velitelé, kteří se sami angažovali ve fotbale, si záměrně vybírali brance, kteří aktivně hráli fotbal a stahovali si je do Holýšova, za který poté hráli během ZVS fotbal. Co se týče oddílu řecko-římského zápasu, zde se armáda zapsala ještě výrazněji, protože stála u jeho zrodu v 50. letech. O působení vojáků v tomto oddíle ve zkoumaném období sice žádný z narátorů nehovořil, ale dá se předpokládat, že i zde hostování ze strany armády probíhalo.

Všechny výše uvedené aktivity však přeci jen byly zaměřené jen na určitý marginální počet obyvatel a jelikož armáda chtěla lidi oslňovat svojí silou, disciplinovaností a bojovou připraveností, zúčastňovala se a pořádala i akce většího až celonárodního významu. Jednalo se kupříkladu o vojenské přehlídky, z nichž největší se obvykle konala v Praze na Letné, v Holýšově to pak byly především oslavy 1. máje a Dne armády. Prvomájové průvody, které se konaly po celé zemi, byly pro vojenské posádky povinností, a proto byly vnímány narátory-vojáky spíše negativně. Ačkoliv se o nich narátoři ve většině případů vyjadřovali posměšně, všichni se jich zúčastňovali s odvoláním na to, že „to se prostě muselo“. Na straně civilního obyvatelstva tyto oslavy byly přijímány spíše jako vítané rozptýlení a účast armády (a především vojenské techniky) jako vrchol májového průvodu čili zde se určitě armádě oslňovat podařilo.

6. říjen byl až do roku 1990 oslavován jako Den československé armády¹⁵¹. Tento den armáda využívala jednak k povyšování příslušníků, k vojenským přísahám, ale také k návštěvám ve školách a ke dnům otevřených dveří¹⁵² v kasárnách: „6. 10. byl Den československý lidový armády, tak se dělaly besedy ve školách, kde se vyprávělo o bojích na Dukle a tak. Jako taky jsem se takový besedy zúčastnil, (...) tak jsme těm dětem ukázali, jak se rozebere pistole, samopal, no děti to možná zajímalo víc než boje na Dukle.“ a k dnům otevřených dveří stejný narátor říká „A nejenom pro ty jejich příbuzný [myšleno vojáky ZVS, neboť narátor má spojené tyto dny s konáním vojenské přísahy], ale mohla tam i jiná veřejnost, tak byly vystavený, já nevím, tank, nějaký další ty vojenský vozidla a u toho tedy řidiči, obsluha a dětem třeba vysvětlovali, k čemu co je...“¹⁵³ V obou těchto případech, jak během besed ve školách, tak na dnech otevřených dveří, se armáda opět snažila působit a agitovat, přičemž se zaměřovala především na děti jako potencionální adepty pro vojenskou kariéru. V mém

¹⁵¹ Viz podkap. 8.2., dok. 5.

¹⁵² Nepodařilo se mi zjistit, zda ve zkoumaném období byl používán přímo výraz „den otevřených dveří“, ale jelikož jsem nenašla vhodné synonymum, používám současné pojmenování.

¹⁵³ Rozhovor s J. L., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov 8. 11. 2020.

výzkumu, se dva narátoři přiznali, že k rozhodnutí studovat vojenskou školu je vedla právě agitační návštěva vojáků ve škole, takže jisté procento úspěšnosti tyto návštěvy měly. Na podobném principu, tedy ovlivňování mládeže, ale i dospělých, prostřednictvím různých volnočasových aktivit, fungoval také Svazarm.¹⁵⁴ Svazarm samozřejmě měl svoji základnu i v Holýšově. Ačkoliv nikdo z narátorů neuvedl konkrétní příklady spolupráce, z dobových materiálů jsem zjistila, že pod záštitou této organizace působil například motokrosový a parašutistický oddíl¹⁵⁵.

Ještě jedna z možností na poli sportu, kde armáda prezentovala především svoji fyzickou zdatnost a disciplinovanost, byly veřejností většinou velmi oblíbené spartakiády neboli hromadná veřejná tělocvičná vystoupení. V poválečné historii se konaly od roku 1955 do roku 1985 v pětiletých periodách.¹⁵⁶ I posádka Holýšova se do cvičení na spartakiádu zapojovala, jak mi potvrdili narátoři, ale i fotodokumentace v periodiku *Holýšovský zpravodaj z roku 1985*, kde jsou zachyceni vojáci místní posádky při vystoupení pro občany na místním fotbalovém stadionu¹⁵⁷. „*Ďalšie skladby zabezpečovalo vojsko, kde sa vo vybraných útvaroch nácviku zúčastňovali aj profesionálni vojáci, aj vojaci na povinnej vojenskej službe.*“¹⁵⁸ Vojáci obvykle nacvičovali velmi fyzicky a choreograficky náročné skladby a nácvik jim trval několik měsíců. Je velice zajímavé, že narátoři ze skupiny civilních obyvatel vnímali spartakiády, a vlastně i oslavy 1.máje, převážně pozitivně, narátoři vojáci se k prvomájovým oslavám stavěli spíše jako k pracovní povinnosti a spartakiády nereflektovali vůbec. Z přečtených publikací je ale zřejmé, že ohlas veřejného mínění je i s odstupem let, zejména pokud jde o spartakiády, velmi pozitivní. Překvapilo mě, že se desetitisíce lidí dobrovolně a s radostí ve svém volném čase podvolovali hodinám nacvičování spartakiád, které byly dle mého mínění především ideologickou manipulací a politickým marketingem. U vojáků základní služby v nacvičování spatřuji možnost vyhnout se některým aktivitám, které díky nacvičování na spartakiádu nemuseli absolvovat, ale samozřejmě zde zůstává otázka, jestli nácviky neprobíhaly i v době osobního volna. Další benefit, který mohl z nacvičování spartakiády pro vojáky základní služby

¹⁵⁴ Svazarm, taktéž Svaz pro spolupráci s armádou, vznikla roku 1951 za účelem zajištění branné mimoškolní přípravy a sdružující branné sporty a zájmové aktivity. Hlavní náplní SVAZARMu byla propaganda vojenských a politických znalostí a dovedností, a to jak mezi členy, tak mezi širokou veřejností a jejich zapojení do vojensko-masových a sportovních činností. Viz HLAVÁČEK, Jiří. *Vzestup a pád ČSLA?*, s. 38.

¹⁵⁵ Viz podkap. 8.2., dok. 6.

¹⁵⁶ KUBÁNEK, Vladimír. *Historie ČSLA: (organizace, druhy vojsk, výcvikový rok aj.)*. Brno: Tribun EU, 2016. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-1091-4., s. 208.

¹⁵⁷ Viz podkap. 8.1., obr. 4.

¹⁵⁸ PROFANTOVÁ, Zuzana. *Žili jsme v socializme I.*, s. 205.

pramenit, byla jistě i možnost dostat se na několik dní z kasáren do Prahy, kde přeci jen byla aspoň malá možnost vystoupit ze stereotypního posádkového života.

Výše popsané akce byly cíleně zaměřené na prezentování armády civilnímu obyvatelstvu, ale z rozhovorů též vyplynulo, že někteří občané Holýšova interakce s vojáky přímo vyhledávali, ať již z jakéhokoliv důvodu. Z dnešního pohledu poměrně úsměvně může působit např. událost z přelomu let 1986/87 kterou zažil narátor J. L.: *„Posádka vyrážela někam na cvičení, a když se tanky přesouvaly na nádraží, tam zrovna došlo k tomu, že přihlíželi místní obyvatelé, a tedy bohužel moc dobře netušili, že když tank přidá plyn, tak z výfuku nejde jenom kouř, ale taky vystříkne ta nespotřebovaná nafta! Takže tehdy došlo prostě k tomu, že x děvčatům byly znečištěny oděvy, které zřejmě předtím dostaly k Vánocům, a vzhledem k tomu, jak těžko se třeba shánělo něco pěkného na sebe, tak to byla dost nepříjemná situace.“*¹⁵⁹

Závěrem je tedy možné konstatovat, že holýšovská posádka v případě nouze pomohla řešit nesnáze civilních obyvatel například ve smyslu zapůjčení kulturního sálu, nebo doplnění stavu v tanečních kurzech, ale mimo celostátních kulturních či sportovních akcí, samostatně pro obyvatele města nic neorganizovala. Nemyslím si však, že by tomu bylo v jiných posádkových městech jinak.

4.8. Listopad 1989 ve stínu KSČ

Rok 1989 byl pro mnoho zemí včetně Československa jedinečný, protože znamenal konec dlouhé éry vlády jedné strany, potažmo komunistického režimu. Zrod demokratické společnosti nebyl jednoduchý a pro mnoho Čechoslováků znamenal zborcení idejí ve kterých po dlouhá desetiletí žili. Taktéž víra v socialismus jako nejlepší společenský systém dostávala povážlivé trhliny a nastupující kapitalismus byl pro většinu společnosti velkou neznámou. Jak se žilo profesionálním vojákům pod dohledem KSČ? A jak vnímali konec komunismu a začátek demokracie obyvatelé Holýšova a jak vojáci z povolání v holýšovské posádce? Ve svém výzkumu jsem dospěla k závěru, že pocity byly značně rozdílné, a zvláště u druhé skupiny velmi emotivní.

Myslím si, že výrazný vliv na vnímání počínajících společenských a politických změn, mělo to, zda dotyčný narátor byl či nebyl členem KSČ, a navíc jak dalece byl skutečně oddán

¹⁵⁹ Rozhovor s J. L., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov 8. 11. 2020.

myšlenkám komunistického režimu. V provedených orálně historických rozhovorech jsem se dobrala k totožným závěrům jako Jiří Hlaváček. Tedy že politickou příslušnost v KSČ lze postřehnout ve dvou rovinách. „*Na jedné straně stojí hodnotově-existenciální rovina, v níž je politika spojována s určitou formou světonázoru či víry. V rámci druhé materiálně-existenční roviny se členství v politických organizacích stává nástrojem pro zajištění běžných či nadstandardních podmínek existence.*“¹⁶⁰ Z rozhovorů též vyplývá, že hranice mezi oběma formami je velmi tenká, respektive se často prolínají, zvláště pak u vojáků z povolání. U civilního obyvatelstva Holýšova, stejně tak jako u velké části společnosti tehdejšího Československa, byla příslušnost KSČ většinou spíše v materiálně-existenční rovině a je proto možné považovat ji spíše za formální.

Během rozhovorů s vojáky z povolání jsem přímou otázku na jejich členství v komunistické straně nepokládala, ale u většiny z rozhovoru sama vyplynula. Samotné sdělení, že ve straně byli, obvykle provázelo ospravedlňující vysvětlení, proč tomu tak bylo. Považuji za reálné, že narátoři měli potřebu svůj vstup do KSČ vysvětlovat především proto, že v současné společnosti je členství v této politické straně považováno za společenské stigma, nicméně jak už bylo řečeno v metodologické části této práce, orální historie nemá za cíl vynášet soudy nad jednáním pamětníků, ale jejich vzpomínky přijímat a interpretovat v kontextu daného období. A právě v kontextu zkoumaného období jsem očekávala, že členství v KSČ bylo podmínkou pro výkon profese vojáka z povolání, už jen proto, že komunistická ideologie se opírala o armádu jako o jeden z pilířů své moci. Ostatně například narátor R. B. moji teorii podpořil, když v rozhovoru řekl: „*Jako říkám, byl jsem ve straně, protože tam jsem musel jít. Měl jsem funkci, tak jsem musel jít do strany, tak jsem tam byl.*“¹⁶¹ Narátoři, kteří připustili své členství ve straně z jistého prospěchářství jako výše uvedený narátor nebo ti, co v KSČ byli ze skutečné víry ve stranu samu, samozřejmě revoluci považovali za něco negativního, něco, co jim bere jejich jistoty, a dokonce i nyní po letech sametovou revoluci hodnotí spíše jako chybu. Druhou skupinu narátorů vojáků z povolání tvoří ti, kteří v KSČ nebyli. Narátor J. L. ve svém rozhovoru interpretoval členství v KSČ takto: „*(...) já jsem byl netypickej v tom, že ačkoliv jsem byl důstojník a byl jsem na štábu, tak jsem nebyl členem KSČ*“¹⁶² Tyto dva poměrně rozdílné narativy potvrzují jistou ambivalenci armády v přístupu ke členství v KSČ u svých zaměstnanců. Jak píše ve své publikaci Jiří Hlaváček na jednu stranu nebyla politická příslušnost zákonem nařizována, ani nebyla oficiální podmínkou pro vykonávání jakékoliv

¹⁶⁰ HLAVÁČEK, Jiří. *Vzestup a pád ČSLA?*, s. 115.

¹⁶¹ Rozhovor s R. B., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov, 25. 11. 2020.

¹⁶² Rozhovor s J. L., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov 8. 11. 2020.

funkce v ČSLA, nicméně se promítala v hodnocení vojáků z povolání a měla samozřejmě i výrazný vliv na kariérní růst v průběhu jejich služby.¹⁶³ Na druhou stranu si však armáda udržovala marginální skupinu vojáků z povolání, kteří stejně jako narátor J. L., do strany nevstoupili. Armáda tuto skupinu svých zaměstnanců pravděpodobně tolerovala ze dvou důvodů. Jednak proto, že tito pracovníci byli nepostradatelní a těžko by za ně našla adekvátní náhradu. A jednak proto, že, jak už jsem zde vícekrát zmiňovala, ČSLA potřebovala široké populaci ukazovat svoji přívětivou a lidskou tvář čili umožnila ve svých řadách pracovat i lidem, kteří nejsou členy KSČ. Vojáci z povolání v mém výzkumu, kteří nebyli členy KSČ, pak dle očekávání reflektovali sametovou revoluci jako věc pozitivní, ačkoliv s nastalými politickými a společenskými změnami, přišli v pozdějších letech o své dosavadní zaměstnání.

Je též nezbytné připomenout úzkou spojitost komunistické ideologie a v podstatě neomezené kontroly nad lidskými životy nejen v soukromé, ale také pracovní sféře. Zatímco civilní obyvatelstvo bylo sledováno bedlivými očima Veřejné bezpečnosti a StB, vojáci z povolání, ale i civilní zaměstnanci armády podléhali kontrole vojenské kontrarozvědky.¹⁶⁴ A toto dozorování bylo ještě mnohem výraznější právě z titulu jejich vojenské profese. Za poměrně zajímavý fakt považuji, že o nátlaku nebo problémech s vojenskou kontrarozvědkou se zmiňují pouze narátorky – vojenská civilní zaměstnankyně a vojákyně. Na narátorku I. Š. byl vyvíjen ze strany kontrarozvědky tlak na podepsání spolupráce (donášení informací) přes vydírání, které narátorka popisuje takto: „*Bylo vidět, že všechno sledujou [kontrarozvědka] a že třeba já jsem kamarádila s tělocvikářem (...) a oni [příslušníci kontrarozvědky] se třeba vtírali na kafe a říkali: „Tak co paní Š., mám zavolat vašemu manželovi, že tady kamarádíte s T. H.“*“¹⁶⁵ Druhá narátorka R. P. se s vojenskou kontrarozvědkou setkala až v době Palachova týdne roku 1989, kdy podepsala dokument o nesouhlasu zásahu proti studentským demonstracím v Praze a její kolegyně tuto informaci kontrarozvědce prozradila. Následovala série výslechů, hrozba propuštění z armády a postihy

¹⁶³ HLAVÁČEK, Jiří. *Vzestup a pád ČSLA?*, s. 115.

¹⁶⁴ Poválečná vojenská kontrarozvědka vznikla 15.4.1945 a jejím hlavním úkolem spočíval ve zpravodajské ochraně armády, státních hranic a vojenského průmyslu. Hned od svého vzniku byla tato složka armády pod značným vlivem KSČ a jejím cílem bylo udělat z armády oddaný mocenský nástroj. Vojenská kontrarozvědka měla značný podíl na propouštění politicky nespolehlivých důstojníků, v horších případech pomocí brutálních vyšetřovacích metod a mučení zajistila vojákům dlouhé roky ve vězení nebo táborech nucených prací. V roce 1953 přešla vojenská kontrarozvědka pod gesci Ministerstva vnitra. Její další činnost spočívala ve sledování a odhalování aktivit západních tajných služeb, prověřovat případy velezrady, teroru, diverze, nepřátelské propagandy, ochrana vojenského tajemství, odkrývat přípravy zběhnutí atd. Příkazy zadávané tehdejšími politickými vedeními KSČ, vojenská kontrarozvědka plnila i za cenu porušování platných zákonů a základních lidských práv. Činnost vojenské kontrarozvědky byla ukončena 31.5.1990 jejím oficiálním zrušením. (Vojenská kontrarozvědka (VKR) – základní informace [online] [cit. 2021-11-03]. Dostupné z: <https://www.abscr.cz/jmenne-evidence/evidencni-zaznamy-a-archivni-pomucky-vysvetlivky-zkratky/vkr-zakladni-informace/>.)

¹⁶⁵ Rozhovor s I. Š., vedla M. Volfová Žáková, Krchleby, 15. 12. 2020.

v soukromé sféře. Narátorka se ocitla pod velkým tlakem a jak přiznává: „*No a myslela jsem si, že to nepřeziju. A modlila jsem se, aby teda ty komunisti zpátky nevyhráli, protože jsem měla strach normálně, že mě zavřou jako politickýho nějakýho... bylo to vošklivý, bylo to strašný. Fakt na to nerada vzpomínám.*“¹⁶⁶ Je zřejmé, že praktiky vojenské kontrarozvědky byly v mnohém podobné praktikám civilní StB. Cílem jejich teroru byli slabší jedinci (v tomto případě ženy), nebo osoby s určitým „škraloupem“, u kterých byla větší pravděpodobnost, že nátlaku a zastrašování podlehnou. Předpokládám, že možným motivem, proč si kontrarozvědka vybrala tyto dvě narátorky, může být i to, že ani jedna nevstoupila do KSČ. Musím též zmínit, že obě narátorky při vzpomínkách u tohoto tématu neskrývaly hluboké negativní emoce a domnívám se, že v obou případech tyto události zanechaly na psychice narátorek nerasmazatelnou stopu. Tyto zážitky také ovlivnily jejich celkovou reflexi let prožitých v armádě, kdy vše hodnotily veskrze kladně, až do okamžiku, kdy došlo právě na toto téma, a ačkoliv to nebylo narátorkou I. Š. řečeno přímo, považuji tuto politickou perzekuci za možný důvod jejího pozdějšího odchodu z armády.

Při bádání, přímo o dění v listopadových dnech roku 1989, pro mě bylo velkým překvapením, že dotazovaní civilní obyvatelé Holýšova toto období v podstatě nijak nereflektovali. Z rozhovorů je patrné, že přijímali médii filtrované informace, ale aktivně se do dění nezapojovali. Zde si myslím, že úlohu mohly sehrát v podstatě tři okolnosti. Za prvé to, co píše Milan Otáhal. Ačkoliv dle průzkumů veřejného mínění, který proběhl mezi lety 1986-1989, byl patrný velký odklon občanů od KSČ, odklon obyvatel od socialismu tak výrazný nebyl. Lidé dávali nadále přednost socialismu před kapitalismem, i když důvody v tomto případě nebyly ideové, ale materiální. Socialismus i přes všemožné nedostatky, zajišťoval obyvatelstvu určitou životní úroveň a sociální jistoty. Tento v podstatě konzumní způsob života velmi dobře dokázal odvádět pozornost lidí od společenských a politických problémů.¹⁶⁷ Otáhalem zmiňovaný výzkum však Jan Rychlík považuje za zavádějící, protože respondentům nebyla položena otázka co si představují pod pojmem „socialismus“,¹⁶⁸ a taktéž není vůbec jisté, že lidé měli reálnou představu o tom, co je vlastně „kapitalismus“, když ho sami nezažili.

Druhá okolnost, kterou si je možné vysvětlit malou aktivní angažovanost občanů Holýšova v revolučním dění a staví se vedle Otáhalova tvrzení o určité „spokojenosti“ lidí se socialismem jako materiální jistotou, je klasická orálně historická teze, kterou zmiňuje Vaněk.

¹⁶⁶ Rozhovor s R. P., vedla M. Volfová Žáková, Kvíčovice, 20. 11. 2020.

¹⁶⁷ OTÁHAL, Milan. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011. Česká společnost po roce 1945. ISBN 978-80-7285-137-9., s. 532-533.

¹⁶⁸ RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*, s. 275.

Ta vychází z myšlenky, že člověk se o politiku a dění kolem ní vůbec nemusí zajímat, ať již cíleně nebo nevědomě. Konkrétní osoba pak nehledí na svůj život a svět kolem sebe veskrze politiku a zabývá se pouze svými každodenními rodinnými či pracovními záležitostmi, a tudíž nemá důvod do politického dění, stejně jako většina narátorů z mého výzkumu, nějak zasahovat.¹⁶⁹

A v neposlední řadě Holýšov měl ve zkoumané době velmi rozvinutou infrastrukturu, bylo tu dostatek pracovních příležitostí i sportovního a kulturního vyžití, čistý vzduch a nepoškozená příroda. Proto zřejmě občané nebyli v revolučním konání tak angažovaní, jako například v severočeských městech, která se dlouhodobě potýkala s ekologickými problémy.

Pouze jedna narátorka se zmiňuje o tom, že se svým manželem jeli demonstrovat do Prahy. V jejím případě si toto počínání vysvětlují tak, že to bylo hlavně proto, že oproti ostatním narátorům spadala do mladší věkové kategorie, a tudíž měla větší kontakty například mezi studenty vysokých škol a snáze se tak dostala k přesnějším informacím o situaci. A další věc, která mohla v tomto případě hrát roli bylo i to, že narátorka v té době ještě neměla vlastní rodinu, a tak nebyla tolik svázaná obavami, jaký dopad by mohla mít její účast na demonstracích v případě, že by poté k pádu režimu nedošlo.

Výrazně zajímavější odpovědi k otázce sametové revoluce a následujících dní se mi dostalo od narátorů vojáků z povolání. Jak jsem již výše zmiňovala, roli zde hrálo jednak jejich členství v KSČ, ale především, a to považuji za hlavní důvod pro odlišné vnímání revoluce vojáky z povolání, byla sama podstata jejich profese, která je v podstatě zavazovala ke službě režimu.¹⁷⁰ Narátoři vojáci z povolání ve svých vzpomínkách zmiňují stejně jako běžní obyvatelé nejistotu pramenící z minimálních informací, ale především obavy: „*Jak jsem ho já prožíval? [listopad 1989] Tak za prvé, co se týkalo 89 prd jsme věděli co bude, to nikdo z nás nevěděl ani netušil a taková ta, jak někdo tvrdí, že to věděli... kulový věděli! Stejně tak jako jsme kulový věděli my. A nejhorší na tom bylo, že jediný, z čeho jsme měli samozřejmě v armádě všichni obavy, tak to zkuste hádat z čeho?! Že nařídí střílet do lidí! A co by jsme mohli dělat?*

¹⁶⁹ VANĚK, Miroslav, ed. *Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny : životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha: Academia, 2009. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-1791-8., s. 14.

¹⁷⁰ Pro ilustraci můžeme uvést například definici ČSLA ve zkoumaném období jako: „Československá lidová armáda je rozhodující složkou ozbrojených sil ČSSR určená k obraně socialistické vlasti a společně se Sovětskou armádou a ostatními armádami Varšavské smlouvy k obraně západních hranic socialistického společenství. (...) Základním principem výstavby a organizační činnosti ČSLA je vedoucí úloha KSČ. Strana je základem její politické pevnosti, vysoké bojeschopnosti a zárukou toho, že armáda se ctí splní svoje vlastenecké a internacionální poslání.“ SVOBODA, Oldřich. *Stručný slovník vojenství*. Ilustroval Karel ZPĚVÁK. Praha: Naše vojsko, 1984. Knižnice vojenské teorie a praxe, str. 60.

To máte dvě možnosti, buď půjdete střílet do těch lidí, nebo se zastřelíte sami. Moc na výběr nemáte! Tak naštěstí teda se k tomu nikdo neodhodlal ten rozkaz vydat. ¹⁷¹ Jak je z rozhovoru patrné nejednalo se primárně o obavy ze ztráty zaměstnání s případnými politickými změnami, ale byl to spíše strach z možných povelů k represím vůči demonstrantům. Možnost ozbrojeného zásahu připouští v rozhovoru i jiný narátor, který se zmiňuje dokonce o seznamech aut a techniky, kterou měl za úkol na zásah připravit. Toto zjištění v mém výzkumu je zajímavé v kontextu toho, k čemu dospěl ve svém projektu Jiří Hlaváček, který uvádí: *„Nutno ovšem podotknout, že velitelé útvarů se nebáli ani tak „krveprolití“ ale spíše („poučení“ z předcházejícího „krizového vývoje“) kádrových postihů, jež by mohly vyplynout z projevovaných sympatií či nesympatií s demonstracemi.* ¹⁷² Narátoři z jeho výzkumu tedy na rozdíl od pamětníků z posádky v Holýšově považovali za nereálné, že by armáda byla v této době proti demonstrantům nasazena.

Je těžké si představit, pod jakým tlakem se vojáci oproti civilním obyvatelům v těchto okamžicích nacházeli, a můžeme pouze spekulovat, jak by reagovali, pokud by zásah byl skutečně nařízen. Předpokládám však, že vzhledem k oddanosti své profesi, kterou bylo možno z rozhovorů vycítit, by pravděpodobně rozkazy svých nadřízených splnili. K jejich obavám jistě přispívalo i to, že byly alespoň částečně skrze média konfrontováni se zásahem příslušníků veřejné bezpečnosti vůči demonstrantům. I když samozřejmě zde se jedná o dva rozdílné pohledy, kdy armáda má primárně zajišťovat vnější obranu státu, kdežto policie (tehdy veřejná bezpečnost) má na starost obranu vnitřní. Je však pochopitelné, že v oněch vypjatých listopadových dnech si tento rozdíl vojáci ani neuvědomovali.

Další, velmi nepříjemná věc, se kterou se civilní obyvatelstvo na rozdíl od vojáků z povolání během listopadových dnů roku 1989 nemuselo potýkat, byla „nálada“ vojáků základní služby. I oni se, i když ve velmi omezené míře, dostávali k informacím o probíhajících demonstracích a postupném pádu režimu. Ze vzpomínek narátorů jsem se dozvěděla, že mnoho vojáků očekávalo okamžitý konec základní vojenské služby, někteří odmítali plnit rozkazy a v určité míře oslavovali, což u jednoho vojáka nakonec skončilo pokusem o sebevraždu. Největší obavy však panovaly mezi vojáky z povolání v tom, aby se někdo z vojáků ZVS nezmocnil zbraní nebo techniky a nedošlo k mnohem závažnějším nebo tragickým událostem.

¹⁷¹ Rozhovor s V. B., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov, 4. 1. 2021.

¹⁷² HLAVÁČEK, Jiří: *„Copak je to za vojáka...?“, s. 109.*

Pakliže jsem interpretovala období listopadu 1989 u vojáků z povolání, kteří byli členové KSČ, nelze opomíjet ani ty, kteří ve straně nebyli. V mém výzkumu se jednalo o jednoho vojáka z povolání, vojákyni z povolání a vojenskou civilní zaměstnankyni. U těchto tří narátorů se logicky shodně objevuje motiv radosti ze sametové revoluce a pádu režimu. Nicméně revoluční období prožívali každý výrazně jinak. Příběh narátorky-vojákyně R. P. popsany výše v této kapitole napovídá tomu, že narátorka byla v popisované době pod obrovským tlakem vojenské kontrarozvědky čili už jen zoufale čekala „jak to dopadne“. Druhá narátorka I. Š. také neskrývala sympatie k listopadovým událostem, ale též se na nich nijak aktivně nepodílela. I v tomto případě, ačkoliv to narátorka přímo neřekla, jistě sehrál roli bedlivý dohled vojenské kontrarozvědky. Paradoxně nejaktivnější mezi všemi narátory (myšleno i narátory z řad civilního obyvatelstva) byl voják z povolání J. L. „*Postupně to prosakovalo [informace o společenském a politickém dění] až to vyústilo k tomu, že jsme ještě s dalšíma třema kolegama založili v rámci vojenský posádky Občanský fórum a spojili jsme se s Občanským fórem, který působilo ve městě v továrně LIAZ.*“¹⁷³ Tato vzpomínka je úzce spjatá se vzpomínkami velitele posádky M. S., který dobu vzniku Občanského fóra mezi vojáky z povolání reflektoval ze své pozice takto: „*No, to bylo zajímavý, protože v duchu jsem s tím souhlasil, ale profesně jsem nemohl. A vím, že třeba, to vám možná J. L. říkal, (...) on byl mladej chlapec, založil Občanský fórum u pluku. A ted' zasedali a pozvali mě, tak já jsem tam přišel, tak jsme se na něčem tak nějak zběžně domluvili (...). Já jsem to vyslechl a tak nějak jsem byl neutrální. Samozřejmě jsem z toho měl problémy potom služební, protože se dozvěděli, jistá generalita... že tam vzniklo Občanský fórum a já, že jsem nezasáh, že mám politickou mimořádnou událost mi řekli! Tak říkám, no to se nedá nic dělat, mam politickou mimořádnou událost.*“¹⁷⁴ Obě tyto vzpomínky, ačkoliv z různých pozic účastníků, mají společné to, že jasně ukazují, že i lidé na pozicích profesionálních vojáků v určité době probíhajících změn už tušili, nebo možná i věděli, že si můžou dovolit zaujmout opoziční stanovisko vůči komunistickému režimu. V případě narátora J. L. toto opoziční chování bylo snazší o to, že nebyl na tak vysoké funkci jako M. S., navíc nikdy nevstoupil do KSČ a určitou roli mohl hrát i věk, kdy si mladý, nezkušený člověk tolik neuvědomuje možné důsledky svého chování. Naopak u narátora M. S. si myslím, že velký význam měla předešlá zkušenost s mimořádnou událostí popsanou v kapitole 4.6. Narátor již zažil prošetřování mimořádné události, a hlavně se domnívám, že již po oné zkušenosti reálně zvažoval odchod z armády (který se skutečně v roce 1990 uskutečnil), takže lze v jeho přístupu k celé situaci pozorovat jistou rezignaci. Ačkoliv sám narátor M. S.

¹⁷³ Rozhovor s J. L., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov 8. 11. 2020.

¹⁷⁴ Rozhovor s M. S., vedla M. Volfová Žáková, Klatovy, 9. 12. 2020.

svůj odchod z armády nijak nevysvětloval (bylo vidět, že mu toto téma je nepříjemné)¹⁷⁵, jeho současná silná averze k ČSLA mě přivádí na myšlenku, zda v období po pádu komunistického režimu, nebyl jeho odchod spojen i s obavami, jak bude v novém zřízení armády a vůbec celé společnosti, pohlíženo na jeho dřívější jednání na pozici velitele posádky. Tedy možná se mu dobrovolný odchod z armády jevil jako důstojnější než aby „byl odejit“.

Závěrem této podkapitoly je možné konstatovat, že zatímco civilní obyvatelé Holýšova převážně prožívali sametovou revoluci a poslední dny vlády komunistického režimu, v bezpečí svých domovů u televizních obrazovek a s napětím očekávali, co přinesou příští dny, vojáci z povolání prožívali jedny z nejtěžších dnů ve svém profesním životě, neboť netušili jakým příkazům budou muset čelit a jak dalece se nastalé společenské a politické změny dotknou jejich profese, kterou mnoho z nich vykonávalo po celý dosavadní život.

4.9. Konec vojenské posádky v Holýšově – radost nebo rozčarování?

Po reflexi událostí okolo sametové revoluce a pádu komunistického režimu, byl konec vojenské posádky v Holýšově asi nejmotivnější téma celého výzkumu. Rok 1991 byl pro armádu v mnoha směrech zlomový. Jednak k 31. březnu skončila platnost všech vojenských dohod uzavřených v rámci Varšavské smlouvy a v červnu téhož roku následovalo rozpuštění Varšavské smlouvy.¹⁷⁶ Ačkoliv se jednání o vstupu do NATO vedla již od konce roku 1989, Česká republika vstoupila do NATO až 12. března 1999. Nicméně již v letech tomuto datu předcházejících, bylo nutné udělat mnoho kroků, aby do NATO byla Československá později Česká republika přijata. Jednou ze změn probíhající paralelně s vyjednáváním podmínek vstupu do NATO byla také reorganizace armády.

Rok 1991 se tedy nesl na vlně reform. Byla kupříkladu zřízena vojenská policie, došlo k úpravě armádního školského systému a usnesením č. 57. z ledna 1991 došlo k změně a doplnění branného zákona č. 92/1949 Sb.¹⁷⁷ ve znění pozdějších předpisů, který se týkal snižování početních stavů ozbrojených sil a jejich výzbroje a taktéž zkrácení základní vojenské

¹⁷⁵ Tento narátor si nejvíce ze všech v mém výzkumu střežil soukromí a byl minimálně ochotný mluvit o událostech ze svého profesního i soukromého života. I realizace rozhovoru se odehrála v naprosto neosobním prostředí v zákoutí chodby před obchodem jeho ženy. Všechny tyto okolnosti – současná silná averze k ČSLA i velmi obezřetný přístup k prozrazení soukromých informací, mne vede k domněnce, že narátor měl možná nějaké „kostlivce ve skříni“, kteří mi zůstali utajeni.

¹⁷⁶ TOMEK, Prokop. *Československá armáda v čase sametové revoluce: proměny ozbrojených sil na přelomu osmdesátých a devadesátých let*, s. 176-177.

¹⁷⁷ Branný zákon [online] [cit. 2021-11-04] Dostupné z: <https://zakonyprolidi.cz/cs/1949-92>.

služby. Nejzásadnější však bylo to, že v tomto roce armáda zrušila 474 útvarů, 178 jich reorganizovala a 68 útvarů bylo přesunuto do jiné dislokace.¹⁷⁸ Je třeba si uvědomit, že změny to byly skutečně značné, neboť ČSLA patřila ve zkoumaném období mezi jednu z největších armád východního bloku a počty jejích příslušníků se mezidobě pohybovaly zhruba okolo 200 000. V počtu lidí ve zbrani (1,64 % z celkového počtu obyvatel) ČSLA od druhé poloviny šedesátých let předčila dokonce i sovětskou armádu.¹⁷⁹

Je pochopitelné, že půl století, kdy armáda v Holýšově působila není zanedbatelné období a během této doby se zde vystřídalo tisíce lidí – vojáků základní služby, vojáků z povolání, ale i civilních zaměstnanců. Ačkoliv by se na první pohled mohlo zdát, že konec vojenské posádky, který se datuje do přelomu let 1991/1992 (po tomto období byla v Holýšově vojenská základna k soustředění nadpočetné techniky, více popsáno v kapitole 3.2.) se týkal pouze vojenských zaměstnanců, opak je pravdou. Rozhodně však u civilních obyvatel nezanechal tak hořkou pachut', jako u vojáků, proto začnu nejprve reflexí vzpomínek vojenských pracovníků. Konec vojenské posádky v Holýšově hodnotili tito narátoři v podstatě ve dvou vzpomínkových liniích. Jedna se týkala fyzického odchodu narátorů buďto úplně z armády do civilního sektoru, nebo případného přesunu k jiným posádkám. Druhá linie vyprávění je svědectvím o pozvolném konci ČSLA jako celku.

Ukončení činnosti vojenské posádky v Holýšově provázel, stejně jako v dalších posádkových městech, pravděpodobně totožný problém.¹⁸⁰ A to problém týkající se vojáků z povolání a vojenských civilních zaměstnanců, kteří postupně byli postaveni před rozhodnutí, zda budou pokračovat ve vojenské kariéře, ale u jiné vojenské posádky: „*Ano, přišli jsme o práci a teď nejlepší na tom samozřejmě bylo, že já si na základě toho začal hledat nějakou práci v armádě. Zjistil jsem, že je jediný volný místo zdravotníka, a to bylo v Kroměříži.*“¹⁸¹, nebo odejdu do civilu a budou si hledat jinou práci. „*Bud'to jinam [k jiné vojenské posádce], nebo některý mohli zůstat tady [na vojenské základně], ale jak říkám tady v podstatě mohli zůstat jen technici, (...) protože tady se jenom skladovalo, tady už se necvičilo.*“¹⁸² Obě tato rozhodnutí byla pro vojáky velmi složitá a stavěla je do nezáviděníhodné pozice. Práci, kterou

¹⁷⁸ TOMEK, Prokop. *Československá armáda v čase sametové revoluce: proměny ozbrojených sil na přelomu osmdesátých a devadesátých let*, s. 200-208.

¹⁷⁹ HLAVÁČEK, Jiří: *Copak je to za vojáka...?*, s. 75

¹⁸⁰ V období let 1991-1992 zrušeny v blízkosti Holýšova taktéž například motostřelecký pluk Klatovy, Domažlice, Bor u Tachova, Tachov, motostřelecká divize Plzeň, dělostřelecký pluk Plzeň a mnoho dalších. Viz TOMEK, Prokop. *Československá armáda v čase sametové revoluce: proměny ozbrojených sil na přelomu osmdesátých a devadesátých let*, s. 216.

¹⁸¹ Rozhovor s V. B., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov, 4. 1. 2021.

¹⁸² Rozhovor s J. N., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov, 12. 10. 2020.

po léta vykonávali, a v případě oslovených narátorů opravdu z přesvědčení, najednou měli opustit a hledat uplatnění v profesích, které nikdy nedělali, a na které neměli kvalifikaci. Pokud chtěli pokračovat ve vojenské kariéře, znamenalo to obvykle přesun do vzdálených vojenských posádek¹⁸³, což zřejmě nebylo ideální pro vojáky, kteří již měli rodinu a děti zvyklé žít v Holýšově. Kupříkladu narátor J. P. nejprve kývnul na nabídku pracovního místa u vojenské posádky v Žamberku, kam s rodinou odešel. Nicméně ačkoliv v Žamberku rodina dostala ihned byt, manželka práci, zvyknout si v novém prostředí nebylo zcela jistě jednoduché a v mnoha případech pravděpodobně situace končila stejně jako u tohoto narátora. „(...) *ale po roce se stalo, že žena chtěla zpátky domů do Holýšova. Ona měla maminku zase tady [v Holýšově], tak já jsem holt musel zdvihnout krovky a šli jsme zpátky do Holýšova.*“¹⁸⁴ I když všichni oslovení narátoři, nakonec našli alespoň dočasné uplatnění v armádních složkách, u všech bylo patrné jisté zklamání a přesvědčení, že se o ně jejich zaměstnavatel (tj. armáda), kterému léta sloužili mohl postarat lépe. Lze předpokládat, že armáda zde postupovala právně v souladu se zákonem o některých služebních poměrech vojáků¹⁸⁵, na druhou stranu si zjevně uvědomovala jistý morální závazek ke svým zaměstnancům a patrně proto, jim byla nabízena možnost v armádě setrvat za určitých (bohužel ne příliš výhodných) podmínek. Zde dochází k drobnému rozporu mezi tvrzením většiny narátorů, jež uvedli, že jim místa v armádě byla nabídnuta (i když mimo jejich bydliště) a dvěma narátory, kteří naopak řekli, že se museli postarat sami o sebe a armáda jim žádná náhradní zaměstnání nenabídla. Na tomto místě je ale třeba říci, že armáda skutečně nemohla najít uplatnění pro tisíce svých zaměstnanců, když se z kolosu čítajícího desetitisíce osob postupně stala instituce, která snižovala své stavy na minimum.¹⁸⁶

Konec vojenské posádky v Holýšově a vznik vojenské základny na stejném místě poskytl alespoň malému počtu vojáků z povolání možnost setrvat u vojenské profese v místě svého bydliště. Ačkoliv by se mohlo zdát, že byli oproti svým kolegům, kteří buď odešli do civilu, nebo k jiným vojenským posádkám, ve výhodě, nebylo tomu zcela tak. Ona divoká porevoluční devadesátá léta nebyla jen v politickém a společenském životě, ale odrazila se samozřejmě

¹⁸³ Narátoři z mého výzkumu, kteří pokračovali ve vojenské kariéře odešli k mechanizované divizi Kroměříž - narátor V. B., k tankovému pluku Rakovník - narátor R. B., k dělostřelecké brigádě Žamberk - narátor J. P. a k vojenské správě Klatovy - narátorka R. P.

¹⁸⁴ Rozhovor s J. P., vedla M. Volfová Žáková, Čermná, 10. 6. 2021.

¹⁸⁵ Zákon o některých služebních poměrech vojáků § 26 odst. 1 písmeno c) [online] [cit. 2021-11-04] Dostupné z: <https://zakonyprolidi.cz/cs/1959-76>.

¹⁸⁶ Nově vzniklá armáda ČR v roce 1993 čítala přes sto tisíc vojáků. Následující léta byla ve znamení redukce početních stavů a vytváření nových organizačních struktur. V roce 1999 se vstupem ČR do NATO bylo v armádě zamýšleno 23000 vojáků z povolání a 33 000 vojáků absolvovalo základní vojenskou službu. Se zrušením základní vojenské služby k 31.12.2004 bylo plánováno, že armáda bude tvořena zhruba 26 000 profesionálními vojáky a 9 000 civilních zaměstnanců. (Vývoj počtu vojáků v armádě od konce druhé světové války [online] [cit. 2021-11-04] Dostupné z: <https://www.acr.army.cz/scripts/detail.php?id=3894>.)

i ve stavu armády. Je pochopitelné, že obrovské změny v armádě nemohly probíhat a také neprobíhaly hladce, a tak není divu, že narátoři mluví o této době s patrným smutkem jako o době bezvlády a úpadku morálky v armádě: „*Ta základna, jak říkám, to už pro mě nemělo nic společného s armádou. Nelíbilo se mi to už, protože mi to nepřišlo jako vojna.*“¹⁸⁷ Další problém, s nímž se narátoři zůstavše na vojenské základně v Holýšově (ale troufám si říct, že tento problém se týkal armády jako celku) těžko smířovali, bylo nakládání s obrovským množstvím materiálu, techniky, zbraní atd. „*Úplně se rozpadla [armáda] a její konec byl tragickéj. Rozkradlo se, co se rozkrást dalo! Zdravotnický materiál se tady páčil, protože nebyl, kdo by si ho vzal. Jo a kšeftovalo se s vojenskou technikou. To byli překupníci, který to jako by od útvaru odkoupili v podstatě zařízený auta, nákladáky plný materiálu a prodávali to za draho dál.*“¹⁸⁸ Mezi narátory tato sdělení figurovala poměrně často, zazněla dokonce spekulace o majetkovém přilepšování z armádních fondů ze strany některých civilních občanů pro své soukromé podnikatelské aktivity: „*Musím to vzpomenout, protože mě třeba tohle tíží... jeden nejmenovaný (...), když stavěl v sídlišti něco jako takový malý stánek, tak se to obestavovalo z tvárnice, kde je dodneška ještě napsáno za 64, takže i takhle to tehdy bylo!*“¹⁸⁹ Nepopíratelně k těmto nezákonným materiálním machinacím docházelo, ale do jaké míry lze dnes jen už těžko posoudit, protože naopak u narátora J. L., který po odchodu z armády vystudoval právnickou fakultu a začal se věnovat advokátní praxi, jsem v rámci rozhovoru vyslechla též tento narativ: „*Vím, kolem toho [odsunu vojenské techniky po skončení vojenské posádky] si spousta lidí přihřála svou majetkovou polívčičku, dokonce už když jsem byl advokát, tak jsem jednoho bývalýho kolegu musel obhajovat, protože ho obvinili, že vybral tam nějaký z nákladních aut nářadí, ale to bylo nářadí, že by na to potřeboval asi dva kamióny, aby to mohl odvézt.*“¹⁹⁰ Domnívám se, že veskrze negativní pohled na snižování počtu příslušníků a redukci bojové techniky, který narátoři vnímali jako překotný a bez jakéhokoliv řádu, by mohl být jiný, pokud by na Ministerstvo národní obrany, a pozdější Ministerstvo obrany, byly dosazováni kompetentní lidé se zkušenostmi s řízením armády, a taktéž nedocházelo ke střídání na postu ministra obrany, a tedy ke změnám v různých názorových koncepcích vývoje armády.¹⁹¹

Jak jsem již v úvodu této podkapitoly uvedla, pohled na konec vojenské posádky v Holýšově ze strany civilního obyvatelstva se logicky nepohyboval v tak negativní rovině jako u vojáků z povolání. Vzpomínky civilistů se omezovaly v podstatě pouze na to, že si pamatují,

¹⁸⁷ Rozhovor s R. P., vedla M. Volfová Žáková, Kvíčovice, 20. 11. 2020.

¹⁸⁸ Rozhovor s V. B., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov, 4. 1. 2021.

¹⁸⁹ Rozhovor s J. P., vedla M. Volfová Žáková, Čermná, 10. 6. 2021.

¹⁹⁰ Rozhovor s J. L., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov 8. 11. 2020.

¹⁹¹ Mezi lety 1990–1993 se ve funkci ministra obrany vystřídali čtyři ministři.

jak byly odváženy na nákladních vlcích tanky. Toto zcela bezemoční sdělení by mohlo vzbuzovat dojem, že jim odchod armády byl lhostejný, ale při další reflexi jsem zjistila, že si většina narátorů uvědomovala, že odchodem vojenské posádky spíše ztratili, než získali: „*Já osobně si myslím, že armáda rozvoji Holýšova hodně pomohla. Když to srovnám třeba se sousedním městečkem Staňkovem, kde posádka nebyla, tak bych řekla, že jsme na tom byli mnohem líp. Nevím, jestli sem šlo třeba víc peněz, tím že tu byla posádka, ale měli jsme tu plno obchodů, měli jsme tu velkou školu. I ta infrastruktura byla lepší. (...) Myslím si, že tím, že odešla si spousta lidí uvědomila, že tu vlastně chybí. Ono, když bylo nejhůř, tak bylo poznat, že tu je 2 000 chlapů ve městě navíc, který přiložili ruku k dílu a nějak pomohli.*“¹⁹² Tato narátorka v podstatě ve svém sdělení potvrdila to, co bylo sdělováno v přechozích podkapitolách. Tedy především, že armáda se v určité rovině podílela na dění v posádkových městech. Ať se již jednalo o výstavbu v rámci akcí Z, sportovních či kulturních akcích, pomoc při úklidech města nebo při živelních pohromách. Taktéž narátoři ve svých vzpomínkách připouštěli, že odchodem převážné části vojáků odešla i velká kupní síla¹⁹³, což je doložená skutečnost, neboť finanční ohodnocení vojáků oproti civilním obyvatelstvu bylo skutečně lepší.¹⁹⁴ Nejvýrazněji se v tomto směru konec vojenské posádky projevil v restauracích v Holýšově, které trpěly především na nepřítomnosti vojáků základní služby, což ovšem nebyl problém většiny obyvatelstva Holýšova, ale jen několika jedinců. Za velice pozoruhodné však považuji v této souvislosti, že když jsem položila totožnou otázku, zda si narátoři myslí, že si obyvatelé Holýšova po skončení vojenské posádky uvědomovali, že jim armáda vlastně chybí, opět nastal diametrální rozdíl mezi tím, jak odpovídali narátoři civilní obyvatelé a narátoři vojáci z povolání. U prvních jmenovaných došlo v podstatě ke shodě že ano, naopak u vojáků z povolání převažovalo ne. Opět zde vidím u vojáků z povolání hluboce fixované přesvědčení o neoblíbenosti armády mezi civilním obyvatelstvem a také i po letech stále stejný pocit nedocení jejich profese. Také jsem byla velmi překvapena, že nikdo z civilních obyvatel nezmiňoval, že se občanům značně ulevilo od nepřijemných a hlučných průjezdů vojenské techniky městem a hluku a prachu valící se z vojenského tankodromu na sídliště. Neopomenutelný je fakt, že s koncem vojenské posádky se též uvolnilo mnoho vojenských bytů pro civilní obyvatelstvo,

¹⁹² Rozhovor s J. O., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov 5. 5. 2021.

¹⁹³ Příjmy vojáků z povolání byly přibližně o třetinu vyšší, než byla celorepublikový průměr. Mzda vojáka z povolání měla fixní část, která byla dána tabulkově podle dosažené hodnosti a funkce, kterou vykonával. Druhou část mzdy tvořily rozličné příplatky a odměny. Viz HLAVÁČEK, Jiří, Copak je to za vojáka...?, s. 87.

¹⁹⁴ Finanční možnosti vojáků z povolání a civilistů trefně srovnal narátor V.B.: „Protože v letech 84/85 nějak když potom přišly Škodovky 120 to bylo tenkrát viditelný jo, tak na ně více méně dosáhli akorát vojáci z povolání, protože oni měli, jak se říká takovej plat, že si na to tu půjčku mohli vzít a oni na to tu půjčku dostali. Tehdá se platilo na tu půjčku asi 1 000 korun a oni na to prostě jak se říká dosáhli, což v civilu většina lidí neměla šanci na to dosáhnout.“ Rozhovor s V. B., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov, 4. 1. 2021.

přičemž z mého pohledu je zajímavé, že i tento fakt zmínil voják z povolání nikoliv, jak by se dalo předpokládat, civilní narátoři, kteří z této situace mohli profitovat.

4.10. ČSLA versus Armáda ČR

V letošním roce uplyne již 31 let od konce ČSLA, od konce armády řízené komunistickou stranou a Sovětským svazem. Změnil se za těchto několik desítek let pouze název, nebo jsou armáda a její příslušníci jiní? V závěru mého výzkumu jsem se zaměřila i na toto téma, ačkoliv již časově nespadá do doby normalizace, kterou je diplomová práce ohraničena. Myslím si však, že zkušenosti a zážitky z doby minulé výrazně ovlivňují názory a postoje na dění současné. Navíc postřehy týkajících se armády současné, rozšiřuje názorové spektrum narátorů a může pomoci k obohacení armádní tematiky. Taktéž tyto narativy otevírají pro ostatní badatele a badatelky možnost dalšího výzkumu.

V této tematické oblasti jsem narátorům kladla v podstatě čtyři otázky. První otázka byla směřována k tomu, zda se nějakým zásadním způsobem změnil pohled civilního obyvatelstva na armádu, potažmo vojáky z povolání po roce 1989. Vzhledem k odpovědím na otázky reflektované v předchozích podkapitolách, kdy bylo zřejmé, že narátoři z řad obyvatel města neměli vůči armádě výraznější výhrady, mě vlastně nepřekvapilo, že tento názor se nijak výrazně neproměnil. Občané Holýšova vnímali vojáky stále stejně – tedy jako součást koloritu města, nebo je v nastalých společenských a politických změnách po roce 1989 vojenská posádka přestala úplně zajímat.

Od 1. ledna 2005 má Česká republika plně profesionální armádu. Armádu, která se diametrálně liší od armády, ve které sloužili nebo si ji narátoři pamatují z dob éry ČSLA, později ČSA. Profesionální armádu v takové formě a počtu, jaký je v současné době, považují za dostačující všichni narátoři z řad civilních obyvatel.¹⁹⁵ Jistě ne náhodou se k této otázce, tedy k názoru na současnou profesionální armádu ČR, stavěli bývalí vojáci z povolání trochu skepticky, někteří až s despektem. Bývalí vojáci z povolání poukazovali na to, že profesionální

¹⁹⁵ Ke konci roku 2020 bylo v Armádě ČR zaměstnáno 26 621 vojáků z povolání a 7 017 občanských zaměstnanců. Bez zajímavosti jistě není, že meziročně je zaznamenán velký nárůst zájemců o činnost v aktivních zálohách, kdy se ke konci roku 2020 číslo vyšplhalo na 3 440. Tento fakt podle mého názoru ukazuje, že jistá forma vojenského výcviku na bázi dobrovolnosti určité skupině mužů, ale i žen, v současné společnosti chybí. (Vývoj skutečných počtů osob v resortu MO ČR v letech 1992-2020 [online] [cit. 2021-11-11] Dostupné z: <https://www.mocr.army.cz/dokumenty-a-legislativa/vyvoj-skutecných-poctu-osob-v-resortu-mo-cr-v-letech-1992---2017-129653/>).

armáda je sice co do kvality jistě na vysoké úrovni, ale je početně velmi malá a „*Neumim si představit, že to co máme, ten počet, by nám pomohl* [profesionální armáda]. *To neubrání ani Holýšov!*“¹⁹⁶ U takto vyřčených sdělení je právě velmi výrazně poznat jistá profesionální deformace plynoucí z pozice bývalého vojáka z povolání u ČSLA a ČSA. Především u ČSLA se hledělo hlavně na množství lidí v armádě a kvalita pracovníků, hlavně po čistkách z první poloviny 70. let, i podle sdělení narátorů, v některých případech značně pokulhávala. Proti nespokojenosti s malým počtem vojáků a techniky lze namítnout, že na základě vstupu České republiky do NATO v roce 1999 se předpokládá v případě válečného konfliktu pomoc spojeneckých armád, tedy není nutné si držet armádu čítající statisíce lidí.

Shodně všichni narátoři vyzdvihují fakt, že nyní jsou vojáci v armádě dobrovolně, což má nepopíratelný vliv na kvalitu jejich výkonů. V otázce opětovné přítomnosti vojenské posádky v Holýšově, opět byly odpovědi převážně kladné, a to u všech vojáků z povolání, což se dalo očekávat. Zajímavý pohled přinesla tato otázka u civilních obyvatel, kdy narátoři uváděli, že přítomnost vojenské posádky v Holýšově by jim v podstatě nevadila, ale nevidí důvod k tomu, aby zde byla, protože se domnívají, že „*typ armády je úplně jinej, je to zprofesionalizovaný, nikdo by z armády už nikam nechodil pomáhat.*“¹⁹⁷ Tento narativ opět exaktně vypovídá o tom, jak civilní narátoři vlastně na ČSLA pohlíželi. Bylo to něco, co ve městě snášeli především pro to, že jim z toho pramenil nějaký užitek.

Velkou vypovídající hodnotu dle mého mínění mají odpovědi na otázku týkající se možnosti případného znovuzavedení základní vojenské služby. Tato, sice hypotetická možnost, se totiž prolíná společností v podstatě od jejího zrušení. Už samotný fakt, že se stále vedou na toto téma diskuse napříč laickou i odbornou veřejností, mě utvrzuje v tom, že letitá tradice základní vojenské služby, zanechala ve společnosti hlubokou stopu.¹⁹⁸ A to ať už v negativním nebo pozitivním slova smyslu. Mezi narátory z řad civilního obyvatelstva zcela jasně převažovala odpověď záporná. Zde samozřejmě může hrát roli několik okolností, ale asi za nejpodstatnější považuji vlastní negativní zkušenost narátorů-mužů se základní vojenskou službou. U bývalých vojáků z povolání, až na jednoho narátora¹⁹⁹ panovala shoda – zavedení

¹⁹⁶ Rozhovor s V. B., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov, 4. 1. 2021.

¹⁹⁷ Rozhovor s J. Š., vedla M. Volfová Žáková, Krehleby, 23. 4. 2021.

¹⁹⁸ Kupříkladu v polovině 90.let byl realizován sociologický výzkum, jehož závěry byly pro ZVS poměrně příznivé. Z výzkumu vyplynulo, že dotazovaní si myslí, že u lidí, kteří absolvovali ZVS je silnější pozitivní vztah ke spoluobčanům a tito lidé také snadněji získávají u ostatních lidí respekt a autoritu. Jako další plus výzkum prokázal i nárůst pocitu národní hrdosti u absolventů ZVS. Viz HLAVÁČEK, Jiří. *Ztracený čas, který z tebe udělá chlapa!?*, str. 386.

¹⁹⁹ Narátor M.S. bývalý velitel posádky, jehož postoj k armádě je celkově silně negativní, vysvětleno v předešlých podkapitolách, především v podkapitole 4.6.

základní vojenské služby ano, ale pouze ve zkráceném období zhruba 6 měsíců. Výzkumem na případné znovuzavedení základní vojenské služby se též zabýval Jiří Hlaváček z ÚSD AV ČR, v.v.i. Z tohoto výzkumu vyplynulo, že pro znovuzavedení vojenské služby v určité podobě by bylo 63 z celkového počtu 100 dotazovaných, kteří již v minulosti základní vojenskou službu absolvovali. Co se týče délky případné základní vojenské služby, ta se odvíjí od vlastní militární zkušenosti respondentů v tom smyslu, že by tuto dobu pokrátili zhruba o polovinu. Tedy ti, co absolvovali vojenskou službu v délce dvou let, preferovali by jednoroční a ti co konali základní vojenskou službu roční, navrhnou maximálně šestiměsíční vojenský výcvik.²⁰⁰ To, že se vojáci z povolání k znovuzavedení základní vojenské služby staví kladně, mě nepřekvapilo, ale zaskočilo mě, že ve většině případů z rozhovorů v jiném kontextu vyplynulo, že synové těchto narátorů buď základní vojenskou službu již neabsolvovali, protože na ní měli nastoupit až po roce 2004, kdy byla zrušena, nebo absolvovali pouze civilní službu²⁰¹. Přičemž mezi narátory zazněly i tyto názory: „*To i mě mrzí, že ten můj syn, teda jako mrzí... byl jsem rád, ale i mrzí... že nebyl na vojně. Říkám, měl jsem strach, aby se mu něco tam nestalo, ale pak jsem říkal: „Do prdele tady to, ty bys to potřeboval!“*“²⁰² nebo narátorka civilní zaměstnankyně armády: „*No, ale právě, že tak jak jsem tu vojnu znala, myslím si i že tam byla ta šikana, tak jsem samozřejmě jako máma radši, když ten syn nemusel, právě proto, že jsem na tý vojně byla a myslím si, že jako ten syn nějak neutrpěl.*“²⁰³ Téměř totožně se pak k neabsolvování základní vojenské služby svého syna vyjadřuje i vojákyně R. P. Všechna tato sdělení lidí, kteří se v armádě denně pohybovali v podstatě bourá jejich dosud spektakulární tvrzení o ČSLA jako o téměř bezchybně fungující instituci. Na druhou stranu je ovšem nutné pohlížet i na tyto narátory jako na rodiče, kteří měli strach o své syny a tento strach byl navíc v jejich případě umocněn vlastní letitou zkušeností v armádě.

²⁰⁰ HLAVÁČEK, Jiří. *Ztracený čas, který z tebe udělá chlapa!?*, s. 397.

²⁰¹ Syn narátora J. P. absolvoval zkrácenou roční ZVS v Holýšově a syn narátorky I. Š. má „modrou knížku“.

²⁰² Rozhovor s R. B., vedla M. Volfová Žáková, Holýšov, 25. 11. 2020.

²⁰³ Rozhovor s I. Š., vedla M. Volfová Žáková, Krchleby, 15. 12. 2020.

5. Závěr

Pokud se zamyslíme nad tím, jak je v současné době reflektována doba normalizace, ať již v literatuře nebo ve filmu, nejednou se setkáváme s tím, že je to obraz chmurný, šedivý, bezútěšný. Ano, byla to doba, jež začala pomyslnou tečkou za „socialismem s lidskou tváří“, doba, které předcházela okupaci Československa spojeneckými vojsky a doba vazalství vůči Sovětskému svazu. Doba, kterou bez skrupulí můžeme označit za nedemokratickou, spojenou s porušováním základních lidských práv a svobod a za období, jež přineslo utrpení mnoha lidem, kteří se-ať už veřejně, nebo skrytě-odhodlali vládnoucímu komunistickému režimu vzepřít.

Zároveň je to však také doba, ve které lidé prožívali své každodenní starosti i radosti, chodili do zaměstnání, ženili a vdávali se a plodili děti, stejně tak, jako za jakékoliv jiné dějinné epochy. Nejinak to bylo i u obyvatel západočeského města Holýšov. Obyvatelé, kteří zde žili, byli navíc po celou dobu normalizace konfrontováni se skutečností, že v jejich městě se nachází vojenská posádka, a tudíž také mnoho vojáků základní vojenské služby a též vojáků z povolání. Primární cíl této práce byl pokusem o reflexi tohoto specifického vztahu veskrze orální historii, tedy za pomoci rozhovorů s pamětníky z obou sociálních skupin.

Obě skupiny obyvatel, tedy jak civilní obyvatelé Holýšova, tak vojáci z povolání se museli potýkat s mnoha každodenními situacemi, které toto soužití přinášelo. Hned na počátku mého výzkumného projektu bylo zřejmé, že vojenská profese se v celkovém náhledu společnosti ve zkoumaném období netěšila zrovna velké popularitě. Kořeny této antipatie obyvatel vůči vojákům z povolání můžeme hledat již v srpnových událostech roku 1968, kdy mnoho lidí armádě zazlívalo podvolení se okupačním vojskům, aniž by vyvíjeli jakoukoliv snahu o ofenzivu. Následný prosovětský kurz, který byl nastolen nejen v armádě, ale v celé společnosti, provázený čistkami mezi „režimu nepohodlnými“, vnesl do armády sice politickou oddanost, nicméně nejednou na úkor profesionality. Domnívám se, že zhruba do tohoto období lze datovat ony nepřiliš lichotivé přezdívky a rčení o „zelených mozcích“ a o tom, že „kdo nic neumí, dělá lampasáka“. Podstav v řadách vojáků z povolání, se snažila armáda doplnit pomocí nových příslušníků, které lákala na všemožné benefity bydlením počínaje a nadstandardními platovými podmínkami konče. Na druhé straně i civilní normalizační společnost se potýkala s problémy, jak společenskými, tak sociálními. Ačkoliv počátek 70. let přinesl boom ve výstavbě panelových sídlišť, stále ještě mnoho lidí čekalo na vlastní bydlení marně. K tomu je třeba připočíst neustálé výpadky určitého druhu zboží na trhu, které zapříčinilo centrálně

plánované hospodářství a s ním úzce spjatý „podpultový prodej“, pokulhávající pracovní morálku často spojenou s konzumací alkoholu přímo na pracovišti a pomyslnou neustálou kontrolu režimu nad každým a vším.

Celospolečenská situace tedy zrovna nenahrávala bezproblémovému soužití mezi armádou a civilním obyvatelstvem, nicméně co se týče Holýšova, dle mého výzkumu byla bilance pro armádu vcelku příznivá. Prvním zkoumaným tématem každodennosti byla bytová politika, která některé narátory civilní obyvatele stavěla do pozice dlouhodobých čekatelů na byt, oproti vojákům z povolání, kteří v podstatě ihned po příchodu do Holýšova bydlení díky své profesi měli. V otázce bydlení je ovšem třeba připomenout, že vojáci z povolání si bydlení v Holýšově (ani nikdy jinde) obvykle moc neužili, jednak proto, že mnoho času trávili na různých vojenských cvičeních a za druhé proto, že byli převelováni dle potřeb armády čili se běžně stávalo, že se stěhovali i několikrát do roka. Dle zjištění z archivních fondů v Holýšově disponoval výrazně větším bytovým fondem než armáda, místní průmyslový závod LIAZ, tudíž civilní obyvatelé již od 80.let měli z velké části bydlení zajištěno díky tomu, že značná část z nich v závodu pracovala, stejně tak jako tři z dotazovaných pamětníků. Ovšem díky přítomnosti vojenské posádky se značně rozšířil bytový fond Holýšova a po skončení působení armády ve městě část vojenských bytů přešla do majetku civilních obyvatel, což jak předpokládám, bylo širší civilní veřejností kladně kvitováno.

S vojáky z povolání často do města též přicházely jejich manželky, které byly slangově označovány za „důstojnické paničky“. Na tyto ženy bylo místními obyvatelkami pohlíženo s určitým despektem, který však, pramenil spíše z prosté závisti, než že by měl ve většině případů reálné opodstatnění. Jistě, rodiny vojáků z povolání měly, díky příjmům v armádě, možná vyšší životní standard, ale opět zde sehrálo roli i mnoho negativních aspektů jako již uváděné časté stěhování rodiny, které například pro ženy znamenalo nemožnost navázání hlubších přátelských vztahů v místě bydliště, ani kariérní růst v zaměstnání.

V čem si naopak byli narátoři vojáci z povolání i civilisté rovni bylo výše uváděné shánění zboží a stání ve frontách před obchody. Vojenská uniforma nebo manželství s vojákem z povolání a ani vyšší příjem nebylo v tomto případě žádnou výhodou a platila zde, stejně jako u civilních obyvatel, nutnost mít známé na těch „pravých místech“ a za podpultové zboží nabídnout adekvátní protislužbu.

Každodenní život samozřejmě přinášel i setkávání civilních obyvatel a vojáků během různých sportovních či kulturních akcí. Zde je třeba říci, že vojáci byli zejména u místních žen ve značné oblibě, a to nejen pro mužný vzhled, který uniforma vytvářela. Efektivně též v některých případech mohlo působit společenské postavení vojáka z povolání, jako politicky protěžované profese a samozřejmě benefity v podobě vyšších příjmů a bytového zajištění. Pohled mužů na vojáky byl v tomto směru naopak ovlivněn touhou po dominanci z titulu místní příslušnosti, avšak troufám si tvrdit, že se nejednalo apriori o nevraživost vůči vojákům, ale vůči jakékoliv jiné osobě mužského pohlaví, která by chtěla navazovat bližší kontakty s již zadanou ženou. Co se kulturních a sportovních akcí v celkovém náhledu týče, je nutné zdůraznit, že armáda v tomto směru nepostupovala až tak úplně nezištně. Celospolečenský pohled, jak už bylo vícekrát uvedeno, na armádu byl spíše skeptický a většinou obyvatelstva byla považována za nákladnou a zbytečnou instituci. Toto mínění se armáda samozřejmě snažila změnit, proto se všemožně pokoušela dokázat, že je pro obyvatele přínosem nejen v rovině obrany státu, ale i v širším kontextu. Ve zkoumaném období bylo tedy naprosto běžné nasazovat armádu na výpomoc v zemědělství, lesnictví, při úklidech měst a také při různých jiných nečekaných událostech. V případě města Holýšov se jednalo především o pravidelné podzimní a jarní úklidy městských ploch, úklidy sněhu a pomoc s rozvozem brambor. Na úrovni kulturní, pamětníci zmiňovali především poskytnutí posádkového kulturního domu pro účely kurzu tance a jedna narátorka též uváděla svůj vlastní taneční kurz, kde vojáci základní služby doplňovali postav chlapců. Snahy o navázání přátelských vztahů mezi civilisty a vojáky panovaly v Holýšově i ve sportu, mnoho vojáků z povolání i vojáků základní služby se angažovalo ve fotbalovém a zápasnickém oddíle. Taktéž zde fungoval oddíl Svazarmu, který měla vojenská posádka pod patronací. Nelze opomenout také významné dny během nichž, se armáda chtěla co nejvíce přiblížit občanům a zároveň demonstrovat svoji velikost a sílu. Byly to především oslavy 1. máje, Den armády a mezi lidmi velmi populární spartakiáda.

Samostatnou kapitolou v budování pozitivního vztahu obyvatel k armádě, a tedy v tomto případě vojenské posádce Holýšov, byla akce Z. Díky těmto akcím, bylo v normalizačních dobách „zvelebeno“ nespočet obcí a vystavěno nepřeborné množství budov napříč republikou. Nejinak tomu bylo i v Holýšově, kde v rámci akce Z byly mimo jiné postaveny objekty kulturního domu, kina a požární zbrojnice. Pomoc armády během akcí Z v kladném slova smyslu zmiňovali všichni nárátoři a věřím, že v tomto případě armáda byla skutečně přínosná, neboť „dobrovolně povinná“ účast občanů na akcích Z byla dle vzpomínek nárátorů záležitostí několika desítek stále stejných „angažovaných“ občanů. Ovšem ani zde by neměl být opomenut

fakt, že tyto práce byly úlitbou jednak armády občanům, ale především vládnoucí garnitury občanům, která si ale ve skutečnosti těmito akcemi zajistila „správné“ trávení volného času občanů, a ještě rafinovaně odstranila některé nedostatky v centrálně plánovaném hospodářství a výstavbě.

Vzájemné, vcelku poklidné soužití v Holýšově, narušovaly čas od času mimořádné události, které se dotkly jak armády, tak civilistů. Za nejvýraznější událost, která byla fatální nejen pro civilní obyvatelé, ale především pro tehdejšího velitele, lze považovat poničení průjezdové komunikace vedoucí skrze město na tankové cvičišť. Tato událost byla pro výzkum významná i z pohledu často naprosto nelogických kroků ČSLA (v tomto případě umístění tankového cvičiště, nezajištění jiné přístupové komunikace apod.), ale i v tom, že ukazovala, naprostou oddanost svých zaměstnanců plnit zadané úkoly za všech okolností a se všemi následky. A též právě tyto mimořádné události, ale i běžné problémy, jako hlučnost a prašnost z tankového cvičiště, ukazovaly skutečnou tvář armády, která na jednu stranu proklamovala, že je zde pro blaho a bezpečnost občanů, ale na druhou stranu tak mnohdy nejednala.

Každodenní soužití civilních obyvatel v Holýšově a vojenské posádky bych asi nejvýstižnější charakterizovala jako odraz normalizační společnosti. Lidé vnímali klady i záporů vojenské posádky ve svém městě, nicméně ji stejně, jako socialismu, většinově mlčky tolerovali, nebo s ní souzněli. V této souvislosti bych ještě dodala, že letitá myšlenka o tom, že armáda je odrazem společnosti a je vlastně taková, jakým je celý národ včetně svých předností i vad²⁰⁴, se v mém výzkumu v plné šíři potvrdila.

Velmi podnětná zjištění přinesla druhá výzkumná otázka. V té jsem se zabývala pohledem civilních obyvatel Holýšova na vojáky a snažila jsem se zjistit, zda tento pohled doznal změn po roce 1989. U této otázky, více než jinde hrála roli časová prodleva mezi realizovaným výzkumem a zkoumanou událostí. Narátoři sami potvrdili, že si více pamatují události než pocity, které zažívali. Další věcí, která tuto problematiku ztěžovala, je i to, že samozřejmě vztahová rovina je vždy velmi individuální, a především v této otázce narátoři z obou skupin, na tuto skutečnost poukazovali. Nicméně většinově se civilní obyvatelé shodli, že vojáky základní vojenské služby občas vnímali jako problém, a to především v případech, kdy dotyční způsobovali konflikty. Jednalo se především o „hospodské rvačky“ pod vlivem

²⁰⁴ HLAVÁČEK, Jiří: *Copak je to za vojáka...?*, s. 98.

alkoholu, avšak i tyto třenice byly narátory později zlehčovány v tom významu, že to byla věc, která prostě k Holýšovu po léta patřila. K vojákům z povolání se většina narátorů civilistů vyjádřila v tom smyslu, že je s nimi nepojily negativní vztahy a bez problémů by si s nimi sedli ke stolu v hospodě. O to více mne pak překvapily odpovědi vojáků z povolání, kteří tyto výroky negovali. Snažila jsem se odhalit skutečnosti, které za touto ambivalencí stály. Zjevné bylo, že vojáci z povolání měli v interakcích s civilními obyvateli určité „plusové body“ oproti vojákům ZVS. Jednak měli větší prostor se s civilisty setkávat a ovlivnit jejich pohled na ně, ale především zde hrálo roli i to, že mnoho z nich se oženilo s místními ženami, tudíž se stávali více „holýšováky“. Z nezanedbatelné považují i to, že ve městech s dlouholetou posádkovou tradicí, byl v téměř každé rodině nějaký voják z povolání, a tak se na tuto profesi hledělo přívětivěji než tam, kde vojenská posádka nebyla. Všechna tato zjištění spíše nahrávala tomu, co sdělovali civilní narátoři. Je ale třeba si uvědomit, že vojenské povolání ve zkoumaném období představovalo politicky protěžovanou profesi, kterou si většina lidí nechtěla rozhněvat. Uniforma vzbuzovala v mnohých lidech pohrdání a despekt, ale na druhou stranu byla stále symbolem určité moci a vyššího sociálního statusu. Je tedy poměrně reálné, že civilisté přistupovali k vojákům z povolání v přívětivém slova smyslu, protože si byli vědomi, že je to tak pro ně jistější. Naopak vojáci z povolání jistě věděli, v jaké pozici se na společenském žebříčku nacházejí, a ačkoliv si myslím, že nikdo z mých narátorů tuto skutečnost nezneužíval ve svůj prospěch, uvědomovali si, že jsou pro civilní občany sice častým terčem výsměchu, ale zároveň z nich mají i strach.

Pohled na vojáky po roce 1989 uvozovalo zkoumání toho, jak jednotlivé skupiny pamětníků prožívaly období okolo sametové revoluce. I zde panovala značná diferencovanost. Zatímco civilní obyvatelé Holýšova nechávaly demonstrace v podstatě chladnými v tom smyslu, že se aktivně sami, mimo jediné narátorky, do dění nezapojovali, vojáci z povolání prožívali toto období velmi emotivně. U mužů–vojáků z povolání se jednalo především o obavy z jejich možného nasazení proti demonstrantům, protože i přes určitou cenzuru informací, byli konfrontováni se zásahy veřejné bezpečnosti. U žen vykonávajících funkci vojákyně a vojenské civilní zaměstnankyně v obou případech převládala úleva z pádu komunistické moci, protože obě byly vystaveny perzekuci ze strany vojenské kontrarozvědky, z nichž jedna dlouhodobě. Překvapivě nikdo z narátorů vojáků z povolání si ještě v těchto časech nepřipouštěl, že by se změnou režimu mohlo dojít k tomu, že přijdou o zaměstnání. Za relativně zajímavé považují i to, že angažovanost oslovených narátorů civilních obyvatel v revolučních a těsně porevolučních dnech, byla téměř nulová, zatímco zrod části Občanského fóra v Holýšově se

udál na půdě holýšovské posádky a jeho strůjcem byl voják z povolání. Tento fakt lze mimo jiné přisuzovat tomu, že běžná populace se o politiku příliš nezajímala a spíše řešila své každodenní starosti a povinnosti. Naopak u vojáka z povolání, který v tomto případě dokonce nikdy nevstoupil do KSČ, bylo zřejmé, že práci v armádě vykonával spíše účelově, nikoliv ideově. V neposlední řadě nám tato skutečnost říká i to, že aktivní angažovanost je otázkou jednotlivců bez ohledu na sociální skupinu, do níž patří.

Po sametové revoluci a následném pádu komunistického režimu, došlo ke změnám nejen ve společnosti, ale i v armádě odkud zmizel politický tlak. Očekávala jsem, že i pohled na armádu, a tedy i vojáky bude narátory reflektován převážně pozitivně. Ovšem postoje byly spíše neutrální v tom smyslu, že vztah s vojáky byl stále bezproblémový, brali je nadále jako součást města, nebo se o ně již vůbec nezajímali a žádný vztah k nim neměli. Poslední odpověď korespondovala s tím, že před rokem 1989 se narátoři civilisté snažili být s vojáky „za dobře“, což už v porevolučních časech nemuseli a úplně si jich přestali všímat.

Závěr práce patřil konci vojenské posádky ve městě, který je datován na přelom roku 1991/1992. V tomto období se z vojenské posádky stala již pouze vojenská základna, kde byla shromažďována nadbytečná vojenská technika a výzbroj. Zaměstnání zde našlo jen několik desítek původních pracovníků. S koncem vojenské posádky nastal pro mnoho vojáků z povolání existenční problém, neboť armáda jim sice nabídla nová pracovní místa, ale obvykle to bylo ke vzdáleným vojenským posádkám, což pro mnoho z nich z rodinných důvodů nebylo akceptovatelné, proto někteří odešli pracovat do civilního sektoru. Je pochopitelné, že u větší části vojáků z povolání panuje dosud určité rozčarování spjaté s koncem jejich profese, neboť službě v armádě zasvětili větší část svého pracovního života. Armádě jednak vytýkají, že jim nebyla nabídnuta lukrativnější místa pro pokračování v jejich profesi (což však vzhledem k rapidnímu snížení početního stavu armády nebylo dost dobře možné) a za druhé chaotické a neodborné řízení při ukončování činnosti vojenské posádky, které provázelo rozkrádání armádního majetku. Taktéž změna poměrů v armádě a celé společnosti se promítla do upadající morálky na základně, takže i narátoři, kteří zde zůstali, nehodnotí toto období ani v tomto směru příznivě. Je třeba ovšem dodat, že v celkovém pohledu vojáci z povolání, mimo jednoho, vzpomínají na léta služby v armádě, i přes některé nedostatky, pozitivně.

Civilní obyvatelé hleděli na konec vojenské posádky spíše optikou ztráty materiálního prospěchu v tom smyslu, že si uvědomovali odchod kupní síly z Holýšova a také zmíněné pomoci při pracích či neobvyklých situacích ve městě. Je patrné, že si však uvědomovali, že

armáda nového typu (později zcela profesionalizovaná) by již stejně tyto činnosti pravděpodobně nevykonávala, a proto i v otázce případného znovupůsobení armády ve městě, zastávali spíše negativní názor.

Došla jsem k závěru, že zajímavé zjištění lze vyčíst i z otázky týkající se eventuálního obnovení ZVS. Nepřekvapivé bylo, že civilní obyvatelé se stavěli striktně proti a vojáci z povolání ve většině pro. Ovšem při hlubším bádání bylo zjištěno, že synové narátorů vojáků z povolání již, až na jeden případ ZVS, neabsolvovali a všichni se shodli, že jsou za to rádi, protože „oni tu vojnu zažili“. Což poněkud bortilo do té doby vojáky z povolání konstruovaný obraz téměř dokonalé instituce ČSLA, později ČSA.

Jak tedy lze reflektovat vztah civilních obyvatel a vojenské posádky Holýšov? Zjednodušená odpověď by zněla tak, že občané ČSLA vnímaly jako instituci, která přes všechno dobré i špatné prostě k městu po léta patřila. Svět civilní a svět vojenský byl v Holýšově ve zkoumaném období považován nikoliv za světy dva, nýbrž za svět jeden, propojený místem, časem i lidmi. Na základě svého výzkumu jsem pochopila, že převážně kladný vztah obou entit byl vybudován na tom, že lidé z obou sociálních skupin v době normalizace prožívali, až na drobné rozdíly, podobné každodenní starosti i radosti spojené se životem v maloměstě za socialismu. Jak dalece občané viděli za přívětivou tvář ČSLA tvář skutečnou, tedy nástroj politické moci, mohu zatím jen spekulovat, ale bylo by jistě zajímavé toto téma podrobit dalšímu hlubšímu výzkumu.

6. Seznam použitých zkratek

AČR – Armáda české republiky

AV ČR – Akademie věd České republiky

ČSA – Československá armáda

ČSAF – Československý armádní film

ČSLA – Československá lidová armáda

dok. - dokument

JZD – Jednotné zemědělské družstvo

KD – Kulturní dům

KSČ – Komunistická strana Československa

MNV – Místní národní výbor

NATO – Severoatlantická aliance

obr. – obrázek

podkap. – podkapitola

PTP – Pomocný technický prapor

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

SRN – Spolková republika Německo

StB – Státní bezpečnost

USA – Spojené státy americké

ÚSD AV ČR – Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky

ZŠ – Základní škola

ZVS – Základní vojenská služba

7. Seznam použité literatury a dalších pramenů

7.1. Rozhovory

Rozhovor s I. Š. vedla Magdaléna Volfová Žáková, Krchleby, 15. 12.2020.

Rozhovor s I. V. vedla Magdaléna Volfová Žáková, Stod, 10. 5. 2021.

Rozhovor s J. A. vedla Magdaléna Volfová Žáková, Holýšov, 25. 5. 2021.

Rozhovor s J. L. vedla Magdaléna Volfová Žáková, Holýšov, 8. 11. 2020.

Rozhovor s J. N. vedla Magdaléna Volfová Žáková, Holýšov, 12. 10. 2020.

Rozhovor s J. O. vedla Magdaléna Volfová Žáková, Holýšov, 5. 5. 2021.

Rozhovor s J. P. vedla Magdaléna Volfová Žáková, Čermná, 10. 6. 2021.

Rozhovor s J. Š. vedla Magdaléna Volfová Žáková, Krchleby, 23. 4. 2021.

Rozhovor s M. S. vedla Magdaléna Volfová Žáková, Klatovy, 9. 12. 2020.

Rozhovor s R. B. vedla Magdaléna Volfová Žáková, Holýšov, 25. 11. 2020.

Rozhovor s R. K. vedla Magdaléna Volfová Žáková, Holýšov, 23. 2. 2021.

Rozhovor s R. P. vedla Magdaléna Volfová Žáková, Kvíčovice, 20. 11. 2020.

Rozhovor s V. B. vedla Magdaléna Volfová Žáková, Holýšov, 4. 1. 2021.

Všechny rozhovory s narátory byly realizovány autorkou této práce a jsou uloženy v jejím soukromém archivu.

7.2. Archivní prameny

Ing. Vladimír Bednár
Soukromý archiv

Posádkový rozkaz č. 11 ze dne 1. září 1988
Vojenský ústřední archiv Praha, f. č. 90, k. č. 60

Zápis ze schůze komise pro ochranu veřejného pořádku při MěstNV v Holýšově ze dne 20. 8. 1981

Státní okresní archiv Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, EL NAD č.: 145 AP č.: 396, inv. č. 114, ev. jed. N 16

Zápis ze schůze obchodní komise ze dne 19. 6. 1985

Státní okresní archiv Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, EL NAD č.: 145 AP č.: 396, inv. č. 93, ev. jed. N 11

Holýšovský zpravodaj – říjen 1980, listopad 1980, duben 1981, červen 1985

Státní okresní archiv Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, EL NAD č.: 145 AP č.: 396, inv. č. 461, ev. jed. N 78

7.3. Knihy, články a kroniky

BÍLEK, Jiří. *Pomocné technické prapory: o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002. Svědectví (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu). ISBN 80_902885-7-x.

Bojová příprava: časopis Hlavní správy pozemního vojska.

DRDA, Adam, Josef MLEJNEK a Stanislav ŠKODA. *Mýty o socialistických časech: Člověk v tísní, Jeden svět na školách*. Praha: Člověk v tísní, 2010. ISBN 978-80-86961-98-9.

FIŠER, Jiří, *Tam, kde stával Flossenbürg-Koncentrační tábor Holýšov*, Holýšov 2010.

FREUD, Anna. *Já a obranné mechanismy*. Praha: Portál, 2006. Spektrum (Portál). ISBN 80-7367-084-4.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

HLAVÁČEK, Jiří (ed.). *Mezi pakárnou a službou vlasti: Základní vojenská služba (1968–2004) v aktérské reflexi*. Praha : Academia, 2021, ISBN 978-80-200-3332-1.

HLAVÁČEK, Jiří. *Vzestup a pád ČSLA?: vojenská profese v kolektivní paměti důstojnického sboru : (1960-1970)*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-4411-0.

- JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0.
- KABÁT, Jindřich. *Psychologie komunismu*. Praha: Práh, 2011. ISBN 978-80-7252-347-4.
- KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2019-2.
- KOLDINSKÁ, Marie a Ivan ŠEDIVÝ. *Válka a armáda v českých dějinách: sociohistorické črty*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-953-9.
- KUBÁNEK, Vladimír. *Historie ČSLA: (organizace, druhy vojsk, výcvikový rok aj.)*. Brno: Tribun EU, 2016. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-1091-4.
- MERTON, Robert King. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Moderní sociologické teorie. ISBN 80-85850-92-3.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Encyklopedie obecné psychologie*. 2., rozš. vyd., v Akademii vyd. 1. (1. vyd. v nakl. Vodnář pod náz. Lexikon psychologie). Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0625-7.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0690-7.
- NOVOTNÍK, Jiří a Sylvestr CHRASIL, ed. *Vojáci, kteří neztratili svou čest: sborník vzpomínek československých vojáků na srpen 1968 a následná léta normalizace československé armády*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - Agentura vojenských informací a služeb, 2002. ISBN 80-7278-166-9.
- OTÁHAL, Milan. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011. Česká společnost po roce 1945. ISBN 978-80-7285-137-9.
- Ottova encyklopedie A-Ž*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2004. ISBN 80-7360-014-5.
- PAVLÍČEK, Jaromír. *České a slovenské dějiny v kontextu evropských dějin 20. století*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010. ISBN 978-80-7368-876-9.
- Plánování nemyslitelného: československé válečné plány 1950-1990*. Třetí vydání v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2019. ISBN 978-80-7363-959-4.
- PORTELLI, Alessandro. *Smrt Luigiho Trastulliho a jiné příběhy: forma a význam v orální historii*. Přeložil Jana TOMEČKOVÁ. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-4550-6.
- PROFANTOVÁ, Zuzana. *Žili jsme v socializme I.*, V Bratislavě: ZING PRINT, 2012. ISBN 978-80-88997-49-8.
- RATAJ, Jan a Přemysl HOUDA. *Československo v proměnách komunistického režimu*. V Praze: Oeconomica, 2010. ISBN 978-80-245-1696-7.

RICE, Condoleezza. *Sovětský svaz a československá armáda 1948-1983: nejisté spojenectví*. Praha: XYZ, 2005. ISBN 80-86864-33-2.

RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. V Praze: Vyšehrad, 2020. ISBN 978-80-7601-334-6.

RYNEŠ, Václav. *Léta touhy, víry i zklamání*. Praha: Epoque, 2020. ISBN 978-80-7557-247-9.

SEDLÁK, Petr. *Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání*. In. *Soudobé dějiny*. Roč. 20, 2013, s. 156.

SCHINDLER-WISTEN, Petra. *Jeden narátor, tři tazatelé, dvacet let. Několik postřehů z longitudinálního orálně historického výzkumu očima tazatelky*. In. *MEMO*, 2019/2, s. 43-44.

STEHLÍK, Eduard. *Srdce armády: generální štáb 1919-2014*. 3., upr. a rozš. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - Vojenský historický ústav (VHÚ) Praha, 2014. ISBN 978-80-7278-641-1.

Sto let průmyslu v Holýšově. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 1997. ISBN 80-901877-3-0.

SVOBODA, Oldřich. *Stručný slovník vojenství*. Ilustroval Karel ZPĚVÁK. Praha: Naše vojsko, 1984. Knižnice vojenské teorie a praxe.

ŠMIDRKAL, Václav. *Armáda a stříbrné plátno: československý armádní film 1951-1999*. Praha: Naše vojsko, 2009. ISBN 978-80-206-1022-5.

TOMEK, Prokop. *Československá armáda v čase sametové revoluce: proměny ozbrojených sil na přelomu osmdesátých a devadesátých let*. Cheb: Svět křídel, 2019. ISBN 978-80-7573-060-2.

TOMEK, Prokop: *Mimořádné události v ČSLA*. In. *Historie a vojenství*, č. 4 (2019), s. 40.

VACEK, Miroslav. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004. ISBN 80-7190-554-2.

VANĚK, Miroslav a Lenka KRÁTKÁ, ed. *Příběhy (ne)obyčejných profesí: česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*. Praha: Karolinum, 2014. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-2813-4.

VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-2931-5.

VANĚK, Miroslav, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-089-1.

VYKOUKAL, Jiří, Bohuslav LITERA a Miroslav TEJCHMAN. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Druhé vydání. Praha: Libri, 2017. ISBN 978-80-7277-561-3.

7.4. Internetové zdroje

Autorský zákon [online] [cit. 2021-09-04] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-121>.

Bavorsko-česká síť digitálních historických pramenů [online] [cit. 2021-09-04] Dostupné z: <https://www.portafontium.eu>.

Branný zákon [online] [cit. 2021-11-04] Dostupné z: <https://zakonyprolidi.cz/cs/1949-92>
Dostupné z: <https://www.uouu.cz/obecne-narizeni-o-ochrane-osobnich-udaju-gdpr/ds-3938/p1=3938>.

Etický kodex COHA [online] [cit. 2021-09-05] Dostupné z: https://www.coha.cz/wp-content/uploads/2019/10/Etický_kodex-COHA_2019.pdf.

Holýšovský zpravodaj, květen 2020, číslo 185 [online] [cit. 2021-09-23]. Dostupné z: https://www.mestoholysov.cz/assets/File.ashx?id_org=4155&id_dokumenty=9363.

Holýšovský zpravodaj, květen 2020, číslo 185 [online] [cit. 2021-09-23]. Dostupné z: https://www.mestoholysov.cz/assets/File.ashx?id_org=4155&id_dokumenty=9363.

Holýšovský zpravodaj, srpen 2017, číslo 153 [online] [cit. 2021-09-23]. Dostupné z: https://www.mestoholysov.cz/assets/File.ashx?id_org=4155&id_dokumenty=2765.

Kronika města Holýšov 1958–1967 [online] [cit. 2021-09-22]. Dostupné z: <https://www.portafontium.eu/iipimage/30160055>.

Kronika města Holýšov 1979–1980 [online] [cit. 2021-09-22]. Dostupné z: https://www.portafontium.eu/iipimage/30160058/soap-do_00145_mesto-holysov-1979-1980_0010.

Listina základních práv a svobod [online] [cit. 2021-09-05]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-2>.

Občanský zákoník [online] [cit. 2021-09-05] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>.

Obecné nařízení o ochraně osobních údajů (GDPR) [online] [cit. 2021-09-05]. Dostupné z: <https://www.uouu.cz/obecne-narizeni-o-ochrane-osobnich-udaju-gdpr/ds-3938/p1=3938>.

Průměrná hrubá měsíční mzda zaměstnanců v nár. hospodářství ČR podle odvětví. Český statistický úřad [online] [cit. 2021-10-10] Dostupné z: https://czso.cz/documents/10180/143522126/32018121_0503.pdf/d4dc3067-b5a8-4c53-ad98-7a3e4f1a428d?version=1.1.

Rudé právo [online] [cit. 2021-10-04] Dostupné z: <https://ndk.cz/periodical/uuid:4eac74b0-e92c-11dc-9fa1-000d606f5dc6>.

Trestní zákon § 188a [online] [cit. 2021-10-10] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1950-86>.

Vládní nařízení, kterým se provádí zákon o vodním hospodářství § 27 odst. 1 [online] [cit. 2021-10-10] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1959-14>.

Vojenská kontrarozvědka (VKR) – základní informace. Archiv bezpečnostních složek [online] [cit. 2021-11-03]. Dostupné z: <https://www.abscr.cz/jmenne-evidence/evidencni-zaznamy-a-archivni-pomucky-vysvetlivky-zkratky/vkr-zakladni-informace/>.

Vyhláška Ministerstva financí a Státní banky československé o financování, rozpisu a kontrole reprodukce základních prostředků [online] [cit. 2021-10-10] Dostupné z: <https://zakonyprolidi.cz/cs/1964-6>.

Vyhláška Ministerstva financí a Státní plánovací komise o zajištění prostředků na údržbu, opravy, rekonstrukce a modernizaci nájemních obytných domů [online] [cit. 2021-10-10] Dostupné z: <https://zakonyprolidi.cz/cs/1960-118>.

Vyhláška Ministerstva obrany o peněžních a naturálních náležitostech vojáků v činné službě a žáků vojenský škol [online] [cit. 2021-10-10] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1996-7>.

Vývoj počtu vojáků v armádě od konce druhé světové války. Armáda České republiky [online] [cit. 2021-11-04] Dostupné z: <https://www.acr.army.cz/scripts/detail.php?id=3894>.

Vývoj skutečných počtů osob v resortu MO ČR v letech 1992-2020. Ministerstvo obrany České republiky [online] [cit. 2021-11-11] Dostupné z: <https://www.mocr.army.cz/dokumenty-a-legislativa/vyvoj-skutecnych-poctu-osob-v-resortu-mo-cr-v-letech-1992---2017-129653/>.

Zákon o archivnictví a spisové službě [online] [cit. 2021-09-04] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-499>.

Zákon o některých služebních poměrech vojáků [online] [cit. 2021-11-04] Dostupné z: <https://zakonyprolidi.cz/cs/1959-76>.

Zákon o některých služebních poměrech vojáků (úplné znění zákona o některých služebních poměrech vojáků, jak vyplývá z pozdějších zákonných změn a doplňků) [online] [cit. 2021-09-05] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1978-122>.

Zákon o zpracování osobních údajů [online] [cit. 2021-09-04] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2019-110>.

7.5. Filmy a seriály

Černí baroni. Komédie, Československo 1992, režie Zdeněk Sirový, 99 min.

Chlapci a chlapi. Seriál, Československo 1988, režie Evžen Sokolovský, 11 x 60 min.

8. Přílohy

8.1. Fotografie

Obrázek 1: Část vojenského sídliště v Holýšově v 60. letech minulého století

Obrázek 2: Ubikace tankového praporu u nástupiště v roce 1997

Obrázek 3: Pomoc vojáků z vojenské posádky Holýšov na úpravách veřejných prostranství, rok 1980

Obrázek 4: Spartakiádní číslo vojáků prezentované občanům Holýšova, rok 1985

Obrázek 5: Civilní zaměstnankyně vojenské posádky Holýšov, nedatováno

Obrázek 6: Nátorka vojákyně R. P., fotka byla zveřejněna v periodiku Obrana lidu, nedatováno

Obrázek 7: Letecký pohled na Holýšov, vlevo nahoře tankové cvičiště v těsné blízkosti panelového sídliště, nedatováno

Obrázek 8: Pohled na Holýšov, v levém horním rohu oblak prachu vznášející se nad tankovým cvičištěm, nedatováno

Obrázek 9: Taneční kurz Holýšov 1985/86

Obrázek 10: Taneční kurz Holýšov 1985/86

Obrázek 11: Tank T-72 naložený na železničním vagónu ve vlakovém nádraží Holýšov, rok 1988

Obrázek 12: Tanky tankového pluku na tankodromu Holýšov v roce 1982

8.2. Dokumenty, mapy

**POSÁDKOVÁ SPRÁVA
HOLÝŠOV**

Výtisk č.: 1
Počet listů: 2

Posádkový rozkaz

Dne: 1. září 1988 Číslo: 11

O b s a h : 1/ Pořadí uchazečů o byty
2/ Přidělení bytů

Článek 1/ - Pořadí uchazečů o byty

Poř. čísl.	Hodnost jméno, příjmení	Počet přísl. domácnosti	Poř. uchaz.	Útvar	Velikost bytu
1.	por. Mistrík G.	1	1	3869	gars.
2.	por. Kovářik B.	1	2	8005	gars.
3.	rtm. Šándrik I.	2	1	3869	1+1
4.	por. Dominik J.	2	2	3869	1+1
5.	por. Galeta P.	1	3	3869	1+1
6.	por. Ertl M.	1	4	8005	1+1
7.	por. Kutěna P.	1	5	1054	1+1
8.	rtm. Benda P.	1	5	1054	1+1
9.	por. Filip A.	3	1	8005	1+2
10.	por. Marša O.	3	2	8005	1+2
11.	por. Jon Radek	3	3	3869	1+2
12.	por. Štastný Ivo	4	1	3869	1+3
13.	npor. MUDr. Filkor J.	4	2	8005	1+3
14.	por. Šisling Petr	3	3	3869	1+3
15.	por. Kratochvíl K.	3	4	8005	1+3

Po projednání v bytové komisi stanovují pořadí uchazečů na dobu od 15.9. do 15.12.1988.

Článek 2/ - Přidělení bytů

Na základě návrhu bytové komise přidělují uchazečům byty

Dokument 1: Posádkový rozkaz týkající se přidělování bytů vojáků z povolání z roku 1988

- 2 -

den 15.9.1988

por. Mistrík Gustav	3869	garson.	PMV 459
por. Kovářik Bohumil	8005	garson.	PMV 461
rta. Šándrik Igor	3869	1+1	PMV 541
por. Dominik Jaroslav	3869	1+1	PMV 540
por. Galeta Pavel	3869	1+1	PMV 541
por. Ertl Michal	8005	1+1	PMV 524
por. Kutina Petr	1054	1+1	PMV 524
rta. Benda Pavel	1054	1+1	PMV 524
por. Filip Alex.	8005	1+2	PMV 457
por. Marša Oskar	8005	1+2	PMV 462
por. Jon Radek	3869	1+2	Tylova 442
por. Šťastný Ivo	3869	1+3	Táborová 432
npor. MUDr. Filkor Ján	8005	1+3	PMV 540
por. Šisling Petr	3869	1+3	PMV 525
por. Kratochvíl Karel	8005	1+3	PMV 524

Velitel posádky:

pplk. Ing. Miloš Světlík

Vyhotoveno ve 4 výtiscích:

výtisk č. 1 - pro spis

č. 2 - 3869 Holýšov - *J. Pajda*

č. 3 - 1054 Holýšov - *J. Pajda*

č. 4 - bytová komise čj. 68/2-24 *J. Pajda*

Zpracovala: komise

Napsala: o.p. Šislingová

Skartovat: " V "

Dokument 1: Posádkový rozkaz týkající se přidělování bytů vojáků z povolání z roku 1988, pokračování

Z á p í s
ze schůze komise pro ochranu veřejného pořádku při MěstNV v Holýšově
ze dne 20. 8. 1981

Přítomní: ss. Heřman, Růžek, Petřík, Chrapková, Krejčová, Žák, Pechman
Slajer, za OO-VB a. Svaton

Omluveni: ss. Fait, Štrnad
Aktivisté: ss. Franta, Homolka

- Program: 1. Zahájení
2. Kontrola plnění úkolů a usnesení z minulé schůze
3. Stav dopravní situace ve městě - dopravní značky
4. Beseda s ved. restaurací - dodržování zákona č. 120/62 Sb.
5. Organizační záležitosti, různé
6. Projednávání a schválení usnesení, různé
7. Úkoly pro jednání příští schůze komise, závěr.

1. Zahájení provedl s. Heřman, seznámil přítomné členy a aktivisty KOVP s průběhem jednání, projednán a schválen program schůze.
2. Bod č. 27/81 a 28/81 - vyjádření HS odboru MěstNV považuje komise za neúplné, nutno doplnit termín odstranění zjištěných závad na komunikaci.
3. Komise projednala současný stav dopravní situace ve městě z hlediska bezpečnosti provozu motorových vozidel, zajištění bezpečnosti pro chodce a konstatuje:
 - a/ stav značení komunikací, přechodů pro chodce již neodpovídá zvýšenému provozu ve městě.
 - b/ není řešen uspokojivě provoz v sídlišti PMV, rovněž parkování motorových vozidel.
 - c/ za kritický považuje komise stav přechodů u n. p. LIAZ a u VB - cukrárna. Komise doporučuje v místě přechodu pro chodce vyjmout kostky v šíři přechodu, nahradit asfalt. kobercem nebo betonem a na takto připravený přechod provést označení dle vyhlášky, včetně výstražných tabulí.
4. Účast vedoucích restaurací:
s. Liška - ved. rest. Na náměstí, nedostavili se tito ved. restaurací
s. Koudelková - ved. Radbuzy, ved. Lípy s. Malkus, KD - s. Fallada a
s. Červenák - ved. výčepu Na Růžku.

Závěr:

- a/ nejsou dodržovány zásady zákona č. 120/62 Sb. ve všech restauracích, kromě restaurace u Lípy ved. s. Malkus. Alkoholické nápoje jsou podávány mladistvým i silně podnapilým /zvláště vojákům zákł. služby/.
- b/ Značně poklesla úroveň a kultura stolování restaurace v KD. Prostředí, které je v současné době vytvořeno v restauraci, neodpovídá kulturnímu stánku města, jeho reprezentaci ani jeho poslání, vzhledem k tomu, že právě tento objekt byl vybudován prací občanů našeho města. Proto je nutné zachovat vysokou úroveň kultury stolování i samotného prostředí v této restauraci jako prostředku výchovy člověka, jemuž naše social. společnost vytvořila podmínky, ale také ukázky služeb v našem městě.
- c/ V restauraci dochází k předražování stanovených cen.
- d/ Kontrolní činnost orgánů VB, PS-VB, pořádkové hlídky ČSLA, komise KOVP zintenzivnit zvláště na dodržování:
 - zákona č. 120/62 Sb.
 - uzavírací hodiny - při kulturních akcích
 - chování vojáků základní služby
 - prodej alkoholu mladistvým.

Dokument 2: Zápís ze schůze komise pro ochranu veřejného pořádku z roku 1981, bod č. 4 odkazuje na problémy s požíváním alkoholických nápojů občany města i vojáky ZVS

J e d n á n í :

1./ Schůzi komise zahájil uvítáním zástupců provozoven Ráj i ostatních, zastupující předseda, poslanec s. Ladislav Levička.

Usnesení z poslední schůze komise pro obchod přečetl s. Nozar a bylo přítomnými orgány komise schváleno.

2./ K zástupcům provozoven Ráj pohovořili s. Levička ohledně stížnosti občanstva na řádění opilých v nočních hodinách zvláště v ulici Politických vězňů, o poškozování veřejného majetku a pod. Obšírněji potom pohovořil o nepřístojnostech z opilství s. Nozar a při tom poukázal na znění zákona č. 87/1948, a připoměl přítomným zástupcům provozoven Ráj důsledky z opilství podle § 85 trestního zákona správního, § 187 trestního zákona a § 213 trestního zákona s jejich dodatky.

Potom se rozpředla všeobecná rozprava, které byl ponechán průchod, ale po deseti minutách různých názorů bylo přikročeno ku zásadnímu usnesení, které je uvedeno v bodu usnesení 69.

Rovněž bylo se zástupci provozoven Ráj projednáno absolvování dovolené mimo závodu Kasíno a Bufetu Radbuza i výčepu na Vyhledech. V těchto provozovnách byla dovolená zařizována tak, aby tyto byly v provozu po dobu absolvování dovolené zaměstnanců s upravením provozních denních hodin tak, aby to konvenovalo veřejnosti. Dovolená u Nováků a Lišků bude absolvována dle ujednání uzavřením jedné provozovny. Bližší v usnesení bod 70.

Po naznačené prověrce a zjištění nedostatků ohledně vyčerpání piva pozdě Západočeskými pivovary, nedodávání požadovaného kuřiva i jiného zboží bylo přítomným osvětleno s. Nozarem, že je potřeba přihlédnouti potřebě zásobování absolvované Spartakiádě a vzhledem k tomu, že je tato již za námi, bude opět zásobování ve všech směrech příznivé, ale také nesmíme zapomínati na oblasti Slovenska poškozené povodní. V takovýchto případech musíme pomoci dle možnosti, a sami se uskrovnati.

Potom poděkoval s. Levička za účast přítomným zástupcům Ráje a požádal je o vzájemnou pomoc v pohostinství, aby v tomto oboru již nedocházelo ku stížnostem a když něco důležitého mají v čem by jim mohla naše komise pomoci, aby se bez obav na komisi vždy obrátili. Zástupci provozoven odešli a komise jednala k bodu 4. S. Nozar přečetl došlé dopisy od č. j. 258 a k těmto bylo zaujmuto rozhodnutí komise jak je uvedeno v usnesení.

70. Dovolená v Bufetu Radbuza je absolvována svépomocí po upravení již provozních hodin a bude toto omezení ještě prodlouženo o jeden týden.

Dovolená v Kasínu bude uskutečněna za změny vedoucího s. Červeného za něhož závod Kasíno převezme s. Bittenglová a otevírací hodiny se upravují denně od 14. do 22. hodin o nedělích od 10 do 17 hodin.

Vedoucí výčepu na Vyhledech s. Majerovou již vystřídalala s. Bittenglová.

S. Lišková uzavře po dobu své dovolené provozovnu a s. Novák je ochoten pojmouti její otevírací hodiny do svého provozu. Rovněž takto je ochotna s. Lišková převzít provozní hodiny za s. Nováka po dobu jejich dovolené. Toto ujednání je pro zúčastněné závazné a bude oznámeno písemně ředitelství Ráje Domažlice.

V tomto usnesení je pojata zásadní stanovisko vedoucích v pohostinství uvedené v pořadí bodu 3./

Dokument 3: Zápis ze schůze obchodní komise z roku 1985, na které se projednávalo zajištění otevření restaurací v době čerpání dovolených a zajištění patřičných dodávek piva do restaurací

SOBOTA A NEDĚLE NA POLÍCH

v znamení sklizně i setí

Polní práce záležitosti nejen zemědělců • Významná pomoc naší armády • Orientace na co nejmenší ztráty • Pozornost lepší organizaci

PRAHA 5. Fijma (Od našich zpravodajů) — Sobotu a neděli, které jsou pro většinu našich pracujících dní pracovního klidu, naši zemědělci opět využili k intenzivní práci, většinou ke sběru brambor a cukrovky i k orbě a setí ozimě. Na mnoha místech naší republiky ovšem všimnem počasí — přízemních mrazíků — museli věnovat

pozornost třídění a odvozu brambor do skladů. Na poli a při všech nezbytných pracích však zemědělci nebyli sami. Ve všech krajích našeho státu pomáhaly desetitisíce brigádníků ze závodů, středních škol, četných spolkových organizací i z řad místních občanů. Na této pomoci se významnou měrou podíleli i příslušníci ČSLA.

RUŠNO U TRÍDIČEK

Drážstevníci v Očově ve zvoňském okrese pěstují brambory na ploše 300 hektarů a zůstává jim na poli ještě čtvrtina úrody. Tuto sobotu a neděli bylo ovšem na bramborových lánách ticho. Zato mnohem rušněji než jindy bylo u třídiček. Vedoucí rostlinného děseku inženýr Simon Škavelera nám vyprávěl proč.

„Právě, že na halděch na hospodářském dvoře máme už asi 120 tun brambor. Jsou siče překryté igelitovými plachtami, jenže sobotní sládek mrazí nás postránil. A tak jsme museli vypracovat a vrátit všechny stáje

na třídění, uskladnění a odvoz brambor. U třídiček pracují krmiči, dojíčky, další pracovníci ze živočišné výroby a v neděli nám přišlo na pomoc i 20 myslivců a okolo 30 pracovníků z kancelářů JZD. V pondělí začneme sklízet opět naplno.“

Během víkendu v Očově vytřídili a složili přes 100 tun brambor. Zaseti také více než 80 ha pšenice a z kukuřičných polí do silážních jam svazili přes 300 tun zelené hmoty. (bk)

VYDATNÁ PODPORA

Dobré tempo podzimních prací na severu Čech nepolevílo ani o tomto víkendu. Zemědělci využili příznivějšího počasí zejména k urychlení sklizně brambor a silážní kukuřice a v horských oblastech k dokončování úklidu slámy. Sběr brambor dosáhl v kraji již téměř 80 procent, kukuřice byla zesilážňována z více než 44 procent ploch a úkol setí podzimě byl do neděle splněn na 45 procent. V sobotu pomáhalo zemědělským podnikům při sklizni letošních úrody 1700 a v neděli 1200 brigádníků. Dopravních prostředků v řadě poskytl průmyslové závody další nezemědělské organizace a sklízeli po oba dny 1100.

O víkendu se také zrychlilo tempo ve sklizni cukrovky. Nejvíce pokračuje v oborovém podniku Státní závody pro cukr v Olomouci.

Dokument 4: Pomoc armády v zemědělství vyzdvihovalo v říjnu 1980 Rudé právo

HOLÝŠOVSKÝ ZPRAVODAJ

RIJEN 1980 Vydává Městské agitáční středisko

6. ŘÍJEN – Den Československé lidové armády

V jubilejním roce úcty připomínáme vítězství naší armády nad fašismem a nacismem 6. října 1945. Především však připomínáme vítězství našeho lidu nad fašismem a nacismem 8. května 1945. To je den, kdy jsme se stali svobodnými a demokraticky zřízenou republikou. To je den, kdy jsme se stali svobodnými a demokraticky zřízenou republikou. To je den, kdy jsme se stali svobodnými a demokraticky zřízenou republikou.

SMĚNU NÁRODNÍ FRONTY

8. října 1980 – Den Československé lidové armády

- 1. Účast na akcích (výstavy, koncerty, zábavy) v rámci města a okrajích.
- 2. Účast na akcích (výstavy, koncerty, zábavy) v rámci města a okrajích.
- 3. Účast na akcích (výstavy, koncerty, zábavy) v rámci města a okrajích.
- 4. Účast na akcích (výstavy, koncerty, zábavy) v rámci města a okrajích.
- 5. Účast na akcích (výstavy, koncerty, zábavy) v rámci města a okrajích.

Dokument 5: Oslavy Dne ČSLA (1980)

Letectví a parašutismus ve Svazarmu

Svazarmu poskytuje mladým možnost účelného prožití volného času zájmovou činností v leteckých sportech. Bezmotorové létání na větroních, motorové létání a parašutismus.

Chcete se stát vojenským letcem či jiným leteckým specialistou z povolání? K tomuto cíli vede cesta činností v aeroklubech Svazarmu.

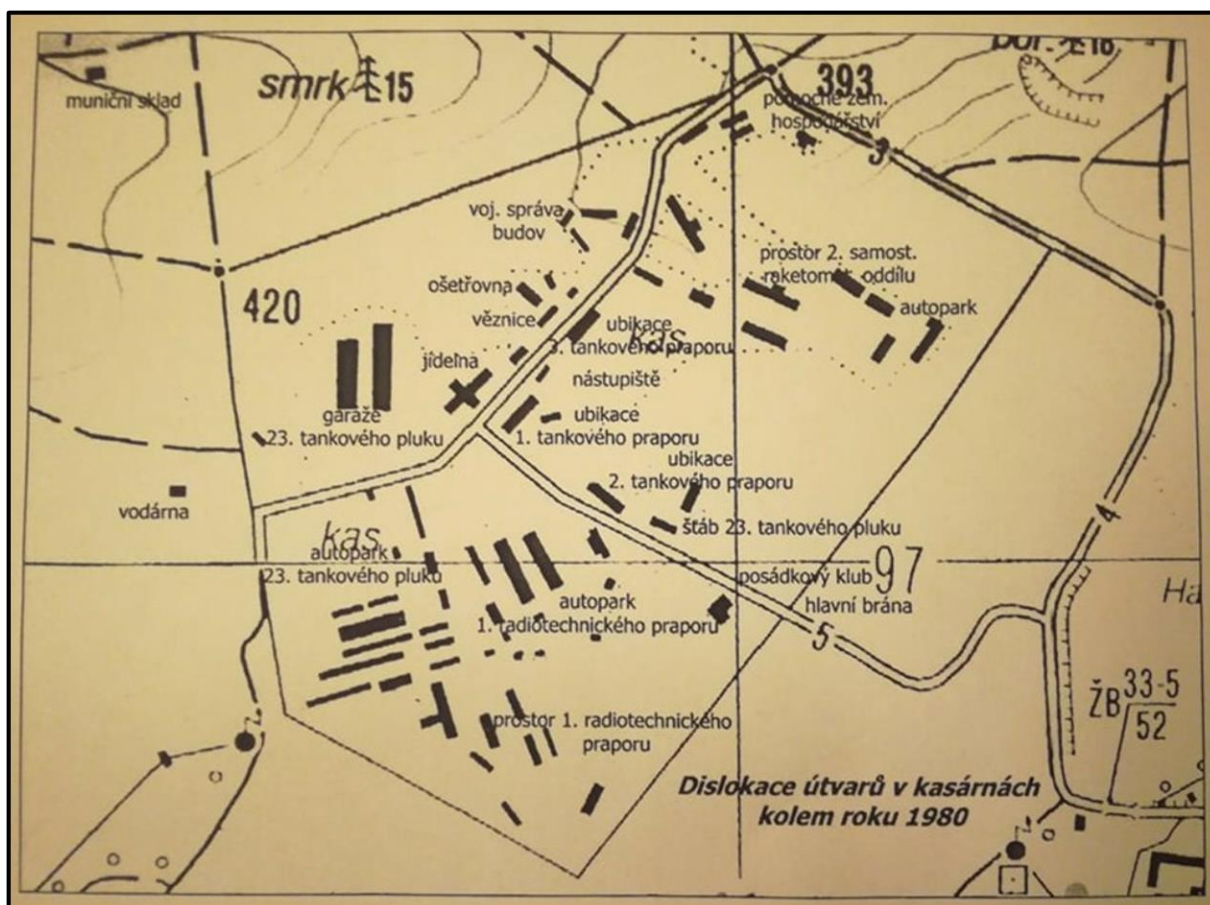
Podmínky pro zařazení do výcviku jsou:

- věk 15 let
- úspěšné dokončení základního vzdělání
- zdravotní a morální způsobilost

Kolektiv svazarmovských letců a parašutistů zve všechny zájemce do svých řad.

K. Komorouš

Dokument 6: Agitační článek z Holýšovského zpravodaje (1981)

Dokument 7: Kasárna Holýšov

Poznámka k přílohám

V přílohách byly použity fotografie a dokumenty z těchto zdrojů:

obrázek 1 a 2 – Ing. Vladimír Bednár, soukromý archiv

obrázek 3 – Holýšovský zpravodaj, listopad, 1980

obrázek 4 – Holýšovský zpravodaj, červen, 1985

obrázek 5 – narátorka I. Š., soukromý archiv

obrázek 6 – narátorka R. P., soukromý archiv

obrázek 7 a 8 – Jan Valeš, soukromý archiv

obrázek 9 a 10 – narátorka J. A., soukromý archiv

obrázek 11 a 12 – Ing. Vladimír Bednár, soukromý archiv

dokument 1 – Vojenský ústřední archiv Praha

dokument 2 a 3 – Státní okresní archiv Domažlice se sídlem v Horšovském Týně

dokument 4 – Rudé právo, č. 235, 6. října, 1980

dokument 5 – Holýšovský zpravodaj, říjen, 1980

dokument 6 – Holýšovský zpravodaj, duben, 1981

dokument 7 – Ing. Vladimír Bednár, soukromý archiv